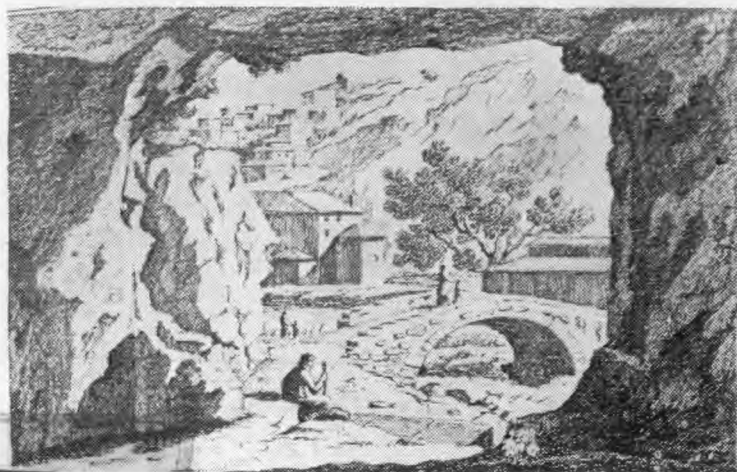

ΑΙΜΙΛΙΑΣ Α. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΥ - ΧΑΤΖΗΜΑΝΟΛΗ

Η ΛΙΒΑΔΕΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

938.914

Γ

ΑΘΗΝΑ 1988

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας

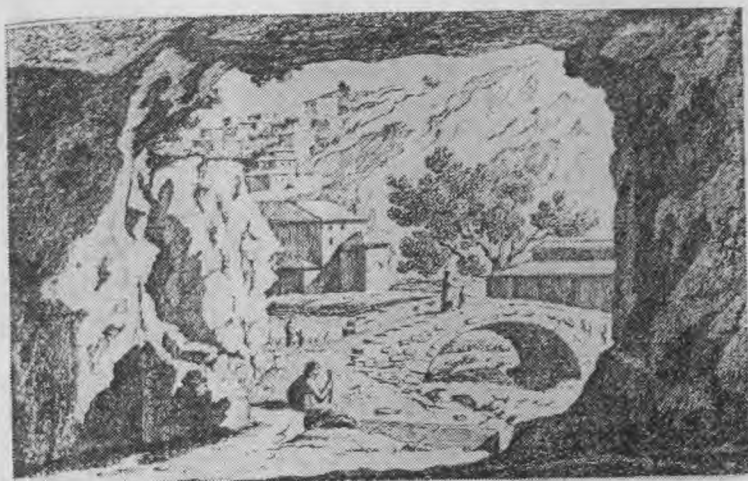
9383

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδειάς

ΑΙΜΙΛΙΑΣ Α. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΥ - ΧΑΤΖΗΜΑΝΟΛΗ

Η ΛΙΒΑΔΕΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

ΑΘΗΝΑ 1988

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας

ΠΑΡΟΝΤΕΣ - ΤΟΤΟΚΑΡΤΕΣ

Αριθ. Εισαγωγής 9383
Ταξινομικός Αρ. 938.914

ΚΕ:3485

ΛΙΒΑΔΕΙΑ
ΜΕΤΑ
ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Διεύθυνση :

Αιμιλία Α. Γιαννακούρου - Χατζημανόλη

Πλουτάρχου 65 — Λιβαδειά

τηλ. 299.44

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδειάς

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Η εποχή της τουρκοκρατίας στη Λιβαδειά έχει μελετηθεί κατά καιρούς από διαφόρους αξιόλογους ιστορικούς και ασφαλώς δεν είναι η τελευταία φορά που γράφεται ένα βιβλίο με το θέμα αυτό. Από την άποψη αυτή δε θα είχε κανένα νόημα να ασχοληθώ με γνωστά θέματα αν δεν είχα να δώσω μία άλλη διάσταση στη μελέτη της ιστορίας της Λιβαδειάς κατά τη μεταμεσαιωνική περίοδο.

Ανάμεσα στα κάθε λογής ιστορικά τεκμήρια που ανάγονται σ' αυτό το θέμα από τα πιο ενδιαφέροντα είναι τα έγγραφα του αρχείου της μονής του Οσίου Λουκά που αρχειοθέτησε και δημοσίευσε ο Γ. Κρέμος το 1879 με τον τίτλο «Φωκικά». Ένα μέρος από αυτό το υλικό αφορά αγορές κτημάτων, από τους καλογήρους της Μονής, που ανήκαν σε Έλληνες και Τούρκους κατοίκους της Λιβαδειάς. Επειδή στα 1821 ένα μεγάλο μέρος της Λιβαδειάς κάηκε και τα δημόσια έγγραφα χάθηκαν, τα έγγραφα του αρχείου της Μονής είναι μία μικρή μεν αλλά απόλυτα τεκμηριωμένη ιστορική πηγή πληροφοριών για την πόλη της Λιβαδειάς κατά τη σκοτεινή εκείνη εποχή.

Ιδιαίτερη θέση, στην αξιολόγηση των γεγονότων, κατέχουν και οι προξενικές αλληλογραφίες, αλλά μία σειρά τεκμηρίων υψηλότερης σημασίας προέρχονται από τα αρχεία της Βενετίας και είναι έγγραφα της Ενετικής διοίκησης που αφορούν την Ελλάδα του 17ου και 18ου αιώνα.

Ανεκτίμητη προσφορά για τους μελετητές της ιστορίας της επαρχίας Λιβαδειάς, κατά την εποχή της τουρκοκρατίας, είναι και τα έργα των περιηγητών που απεικονίζουν προσωπογραφίες, τοπία, μνημεία ή και σκηνές της καθημερινής ζωής. Οι Έλληνες καλλιτέχνες της προεπαναστατικής περιόδου καταγίνονταν μόνο με την αιογραφία και τα διακοσμητικά μοτίβα. Γόνιοι πλουσίων οικογενειών, οι περισσότεροι περιηγητές, απόφοιτοι κλασ-

σικών πανεπιστημίων και αρχαιολάτρες, έκριναν τους Έλληνες με τη συγκατάβαση του ανωτέρου. Αλλά εκείνο που ενδιαφέρει το σημερινό μελετητή είναι οι μαρτυρίες των περιηγητών για ό,τι είδαν και άκουσαν γιατί διαφορετικά θα μας ήταν άγνωστα πολλά στοιχεία που συνέθεταν την οικονομική και πολιτιστική ζωή των Ελλήνων της εποχής εκείνης.

Για την οικονομική ζωή της Λιβαδειάς ιδιαίτερα διαφωτιστικός είναι ο Άγγλος περιηγητής LEAK που έζησε στην Ελλάδα δέκα χρόνια και πέρασε από τη Λιβαδειά το 1805.

Επίσης πηγή πληροφοριών είναι και η τοπική παράδοση, ζωντανή ακόμα και στις μέρες μας, δένει εκπληκτικά με τις ευρύτερες ιστορικές πηγές, αφού οι Λιβαδείτες, κατά πλειονότητα, δεν ήταν ποτέ ευφάνταστοι.

Λιβαδειά 1987

Η ΛΙΒΑΔΕΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

ΜΕΤΑ το σκοτάδι του μεσαίωνα στην ιστορία της Λιβαδειάς άρχισαν να ρίχνουν φως, με τις ταξιδιωτικές τους αναμνήσεις, που δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς, οι λιγιστοί περιηγητές που πέρασαν από την πόλη.

Ο Τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεπή, που ήρθε στη Λιβαδειά το 1668, έγραφε πως αν και η Λιβαδειά είναι χτισμένη σε πετρώδεις τόπους και ρεματιές και το κλίμα είναι βαρύ, τα πέρασε πολύ ωραία. Φιλοξενήθηκε στο αρχοντικό του Χουσεΐν αγά ζαδέ. Προφανώς ήρθε καλοκαίρι στη Λιβαδειά γιατί παρατηρεί πως το μήνα Ιούλιο οι πιο πολλοί κάτοικοι της πόλης παραθέριζαν στα αμπέλια τους. Οι γυναίκες, τουρκάλες και χριστιανές, τράβηξαν την προσοχή του. Οι χανούμισσες φορούσαν τσόχινους φερετζέδες σε διάφορα χρώματα και περπατούσαν με σεμνότητα. Τα όμορφα όμως κορίτσια, των Ρωμιών, με τα ατημέλητα μαλλιά, φορούσαν μεταξωτά ρούχα και γύριζαν με ακάλυπτα πρόσωπα, διαπίστωσε πως στη Λιβαδειά υπήρχαν πολλές όμορφες γυναίκες. Μετά τις γυναίκες της Λιβαδειάς επαινεί και το μέλι της περιοχής αλλά και τα κεράσια, κόκκινα, χυμώδη και εύγεστα δεν του φάνηκαν άσχημα.

Φαίνεται πως όταν ήρθε ο Εβλιά στη Λιβαδειά θα είχε γίνει πρόσφατη απογραφή των σπιτιών της πόλης γιατί ακριβολογεί. Τα σπίτια των μουσουλμάνων και των κιαφρίδων (άπιστων) ήταν ισόγεια και ανώγεια, 2.020, καλλιτεχνικά χτισμένα, όμορφα σπίτια, αλλά έτσι όπως ήταν στημένα το ένα πάνω στο άλλο χωρίς κήπους, χωρίς κληματαριές και μεγάλα περιβόλια δεν αντιπροσώπευαν για τον Εβλιά τον ιδανικό τύπο σπιτιού. Κάπως ευρύχωρα έβρισκε τα σπίτια του Μασχαλετίν μαχαλά που βλέπουν προς την ανατολή. Ο Μασχαλετίν μαχαλάς, στα έγγραφα της μονής του Ο. Λουκά, γράφεται Μουσιχουλτίν και ήταν η συνοικία της Αγιάνας και του Ζαγαρά.

Από τους επτά τούρκικους μαχαλάδες της Λιβαδειάς ο Εβλιά αναφέρει τους πέντε σπουδαιότερους.

Το Μασχαλετίν, το Κασί μαχαλά (Λυκοχώρι), το Κάτω μαχαλά (γύρω από τη σημερινή Μητρόπολη), το μαχαλά της Α-

γοράς (κατά μήκος της σημερινής οδού Στρ. Ιωάννου) και το μαχαλά του Βοϊδόνδα (διοικητή).

Οι μαχαλάδες που ανφέρει ο Εβλιά ήταν τουρκοί θύλακες μέσα στις ευρύτερες ελληνικές συνοικίες.

Από τον Εβλιά μας δίνεται η πληροφορία πως το Δομοκό, τη Λαμία, τη Λιθαδειά και τη Θήβα κατέκτησε ο Μωάμεθ ο πορθητής «δια χειρός γαζή Ομέρ βέη» το 1460. Στο όνομα του Ομέρ προτάσσεται ο τίτλος του «γαζή» που σημαίνει νικητής της πίστης και ακολουθεί ο βαθμός του στη στρατιωτική ιεραρχία. Ο Ομέρ βέης ήταν γιός του πασά της Θεσσαλίας Ντουραχάν.

Στη Λιθαδειά το 1668 λειτουργούσαν δύο μεντερσέδες σοφτάδων. Οι μεντερσέδες ήταν δημόσια μουσουλμανικά ιεροδιδασκλήρια και οι σπουδαστές (σοφτάδες) ήταν οικτρόφοι στο τζαμί και παρακολουθούσαν μαθήματα θεολογίας, αραβικής γραμματικής και ιερού δικαίου.

Στους τουρκοίους μαχαλάδες υπήρχαν και τεκέδες ασκητών. Οι τεκέδες ήταν ησυχαστήρια και τόποι προσευχής των μουσουλμάνων ασκητών που ήταν φτωχοί μοναχοί και λέγονταν δερβίσηδες.

Για τα τζαμιά της Λιθαδειάς ο Εβλιά έγγραφει:

«Το τζαμί που είναι στο κάτω παζάρι του γαζή Ομέρ βέη, είναι ένα μικρό τζαμί παλαιάς αρχιτεκτονικής. Το δε τζαμί του Μπαλλή βέη είναι ένα μικρό κτίριο μισοκαταστραμμένο, συγκεντρώνει όμως πολύ κόσμο. Στη πόρτα που ελπίζει νοτιοανατολικά, προς τη Μέκκα, έχει την εξής χρονολογημένη επιγραφή. «Το μεστοίτι τούτο έχτισε ο Μπαλλή βέης προς τιμήν του ονόματος του Θεού με δικά του έξοδα ως οίκο πρόσκυνητών το έτος 1524». Το τζαμί του μαγειρίου, που λέγεται Σουλεϊμανιγιέ τζαμί, το τζαμί του Μουσταφά, το τζαμί του Βοϊδόνδα και το τζαμί Μασχαλετίν, είναι ονομαστά και ευάερα τζαμιά».

Τα δύο πρώτα μικρά και παλιά τζαμιά, του Ομέρ βέη και Μπαλλή βέη, ήταν επί της σημερινής οδού Στρ. Ιωάννου. Το κτίριο που επί τουρκοκρατίας ήταν τζαμί του Ομέρ βέη είναι στη δια-

σταύρωση της Στρ. Ιωάννου με την οδό Τσόγκα, διαρρυθμισμένο σήμερα σε μαγαζιά. Το τζαμί Μπαλλή βέη, που το είχαν μετατρέψει σε διώροφο σπίτι και το γκρέμισαν πριν λίγα χρόνια, ήταν στη συμβολή των οδών Στρ. Ιωάννου και Πεσόντων Μαχητών. Το τζαμί αυτό ήταν μεσοίτι, δηλαδή δεν είχε μιναρέ και απ' ό,τι δείχνουν τα υπολείμματα από τους γκρεμισμένους τοίχους του τζαμιού, προς τη νοτιοανατολική πρόσβαση είχε ενσωματωμένο προθάλαμο, σ' αυτό τον προθάλαμο ήταν η μεγάλη εξώπορτα που έβλεπε νοτιοανατολικά, προς τη Μέκκα, με τη χρονολογημένη επιγραφή του Μπαλλή βέη. Η αφίδα της εξώπορτας του τζαμιού διαγράφεται και σήμερα καθαρά πάνω στη μεσοτοιχία του διπλανού σπιτιού.

Για τα υπόλοιπα τέσσερα τζαμιά οι πληροφορίες του Εθλιά είναι αόριστες, αλλά τα στοιχεία που υπάρχουν, από άλλες πηγές, βοηθάνε να γίνει κάποια ταξινόμηση. Τα στοιχεία αυτά είναι:

1) Η πληροφορία του περιηγητή HOLLAND πως το 1812 στον ουρανό της Λιβαδειάς πέντε τζαμιά ύψωναν τους μιναρέδες τους και

2) Ένα σχέδιο της πόλης από το Ζαχαρά το 1800. (Εικόνα 1).

Εικόνα 1

Στο σχεδιάσμα της εικόνας 1 διακρίνεται δεξιά το φρούριο, αριστερά με τα δύο κυπαρίσσια ο λόφος της Ύρας και στη μέση διακρίνεται, σημειωμένος με τον αριθμό 1, ο μεγάλος μιναρές του τζαμιού Μασχαλετίν του Ζαγαρά. Αριστερότερα, προς την Ύρα, διακρίνεται, σημειωμένος με τον αριθμό 2, ο μιναρές του τζαμιού που ήταν στη θέση της σημερινής Μητρόπολης. Το τζαμί αυτό πρέπει να ήταν του Βοϊδόνδα γιατί το σεράι του Βοϊδόνδα (τουρκικό Διοικητήριο) ήταν στις αρχές της σημερινής οδού Τροφονίου και απείχε ελάχιστα από αυτό το τζαμί. Από τα άλλα δύο τζαμιά που οι μιναρές τους διαγράφονται στο βάθος της εικόνας, προς το Λυκοχώρι, το ένα πρέπει να είναι το τζαμί του μαγειρείου ή Σουλείμανιγιέ και θα το έλεγαν του μαγειρείου γιατί σ' αυτό το τζαμί θα φοιτούσαν οι οικότροφοι σοφτάδες, το άλλο τζαμί θα ήταν του Μουσταφά και είναι σημειωμένα με τους αριθμούς 3 και 4. Ο πέμπτος μιναρές του τζαμιού γαζή Ομέρ δέη δεν ήταν ορατός από τη θέση του ζωγράφου γιατί παρεμβάλλονταν ο λόφος της Ύρας.

Με θαυμασμό μιλάει ο Εδλιά για την Έρκυνα.

«Έχει τρεις γέφυρες για να περνούν οι άνθρωποι. Στη μέση ακριβώς της πόλης τρέχει ποταμός θαυμάσιος, ως να είναι ζωσπάροχος με διαυγές, καθαρό και κρυστάλλινο νερό, χωνευτικό και εύγευστο. Αυτός πηγάζει από το όρος Γιεχούτ και περνάει κάτω από τις ανθεκτικές γέφυρες που προανάφερα. Δεξιά και αριστερά του ποταμού είναι χτισμένη η μεγάλη πόλη και η αγορά και στις όχθες του τα καλά καφενεία και η δεξαμενή, στην όχθη του ποταμού είναι χτισμένο και ένα ευροσοδεψείο».

Και αναρωτιέται κανείς, τι είδους πολιτισμό έχουμε σήμερα όταν το 1668 το ποτάμι που περνούσε μέσα από τη μεγάλη πόλη, για τα μέτρα της εποχής, των 5.000 ίσως και των 8.000 κατοίκων είχε νερό κρυστάλλινο, διαυγές, καθαρό!

Ο Εδλιά συνεχίζει με την περιγραφή της πολιτικής και στρατιωτικής διοίκησης της πόλης.

«Την πόλη κρατεί ο Βοϊδόνδας με 200 άνδρες. Η κρεμάλα, η πολιτική διοίκηση, τα εγκλήματα, οι ποινές, ανήκουν όλα στο Βοϊδόνδα».

Ανέβηκε και στο φρούριο.

«Πράγματι» έγραφε «είναι ένα κορυφαίο φρούριο υψωμένο μέχρι τους αιθέρες, όμοιο με λευκό μαργαριτάρι πάνω στο μεγάλο δράχο».

Ένας άνθρωπος με ενδιαφέροντα, όπως όλοι οι ταξιδευτές, ο Εδλιά θα ρώτησε από ποιούς χτίστηκε το φρούριο, όμως ο γραμματιζούμενος Τούρκος ξεναγός του τον ...φώτισε γιατί γράφει:

«Κατά τους Έλληνες ιστορικούς το οικοδόμημα τούτο είναι της βασιλείας που τη λέγανε Λεβαζία, αγνή κόρη του σοφού και θείου Πλάτωνα που κατοικούσε στην Αθήνα και από παραφθορά της λέξης Λεβαζία λέγεται Λεβάδεια».

Αλλά ο θρύλος που διασώθηκε μέχρι σήμερα από τη Λεβαδείκινη παράδοση βασιλοπούλα θέλει την αφέντρα του κάστρου, βασιλοπούλα που μόλις οι εχθροί πάτησαν το φρούριο πέταξε τα φτειασίδια της από την τελευταία πολεμήστρα και πνίγηκε. Τα φτειασίδια, άσπρα και κόκκινα, καθώς πετάχτηκαν έχουν θάψει το τείχος του υψηλότερου πύργου και η αλυσίδα, απ' όπου κρεμάστηκε η βασιλοπούλα είναι την μέχρι σήμερα.

Συνεχίζοντας ο Εδλιά καταπιάνεται με πρακτικότερα θέματα.

«Το φρούριο έχει μόνο μία εξωτερική πύλη, κατά το βορρά. Ο πρώτος περίβολος του φρουρίου χρησιμοποιείται για στρατόπεδο. Είναι οι καταυλισμοί για τους 50 άνδρες της φρουράς, φρουραρχείο, γραφείο επιμελητείας, αποθήκες με τρόφιμα και πολεμοφόδια και ένα τζαμί χωρίς μιναρέ. Με τις οδηγίες του φρουράρχου οι στρατιώτες καλλιεργούν κή-

πο, γιατί να έχριζαν σπίτια μέσα στο φρούριο ήταν δύσκολο να επικοινωνούν με την πόλη γιατί χρειάζονταν μία ώρα να κατέβει κανείς από το ψηλότερο σημείο του φρουρίου στην πόλη. Στο δεύτερο περίβολο του φρουρίου δεν υπήρχε κανένα αίκημα, μόνο το πυροβολείο, μερικά βασιλικά κανόνια και η δεξαμενή».

Η δεξαμενή του φρουρίου που αναφέρει ο Εδλιά είναι η υπόγεια σημερινή εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας.

Οχτώ χρόνια μετά τον Εδλιά, το 1676, επισκέφτηκε τη Λιθαδειά ο Γάλλος γιατρός SPON. Εντύπωση προκάλεσε στο SPON ο μεγάλος αριθμός ημερών νηστείας για θρησκευτικούς λόγους, μόνο 120 μέρες το χρόνο ήταν ελεύθερες για τους Έλληνες και δεν εξαιρούνταν από τις νηστείες ούτε οι άρρωστοι, ούτε οι γέροι, ούτε και τα μικρά παιδιά. Κατά το SPON οι Έλληνες ξεπερνούσαν σε βλαστήμιες όλα τα έθνη του κόσμου, οι γυναίκες ορκίζονταν πάντα με τη φράση «για τον Αφέντη του κόσμου».

Στη Λιθαδειά ο SPON δρῆκε ένα γιατρό το Ζακυνθινό σινιόρ - Αλέξανδρο που η ιατρική του βιβλιοθήκη ήταν όλη - όλη ένα ιταλικό βιβλίο με ριτσέτες (συνταγές). Λόγω ειδικότητας γνώρισε και τον έμπορο Βελισσάριο Φωκά που έκανε και το γιατρό. Ο πολυμήχανος Λιθαδεΐτης παρακάλεσε το Γάλλο γιατρό να του σημειώσει μερικά καθαρτικά και δύο - τρεις συνταγές «για να κάνει τη δουλειά του». Όπως πληροφορήθηκε οι Λιθαδεΐτες εμπορεύονταν μάλλινα τοπικής κατασκευής (σκουτιά γαι πατατούκες) στάρια και ρύζια. Για θαμπάκια δε γίνεται λόγος, δεν θα είχε διαδοθεί η καλλιέργειά τους ακόμα στη Λιθαδειά. Το ρύζι το καλλιεργούσαν «εντός των ορίων της πόλεως στους ρυζότοπους του τρέχοντος ποταμού» όπως γράφουν τα έγγραφα της εποχής εκείνης για τις ορυζοβραγίες που αρδεύονταν από την Έρκυνα.

Η ακριβότερη ορυζοβραγιά είχε πουληθεί 500 γρόσια και ήταν «μέσα στην πόλη, κάτω από τη διάβαση του ποταμού προς τη θέση Καραβάν - σεράι». Με αυτά τα δεδομένα η ορυζοβραγιά πρέπει να ήταν στη θέση που είναι σήμερα τα Κ.Τ.Ε.Λ. και το Καραβάν -

σεράϊ (μεγάλο χάνι) στο οικοδομικό τετράγωνο Σπυρίδωνος — I-κάρου — Πεσόντων Μαχητών και Γεωργαντά.

Το Καραβάν-σεράϊ ήταν ένα μεγάλο τετράγωνο οικοδόμημα διώροφο, σα φρούριο, που είχε πρόσοψη στη μεγάλη εσωτερική αυλή. Όλα τα δωμάτια επικοινωνούσαν με το χαγιάτι που έζωνε το κτίριο από όλες τις εσωτερικές πλευρές. Τα ισόγεια δωμάτια τα χρησιμοποιούσαν σαν αποθήκες και τα ανώγεια για υπνοδωμάτια. Επειδή δεν υπήρχαν συστηματικά μαγαζιά που να προσφέρουν φαγητό, ο κάθε ταξιδιώτης ήταν υποχρεωμένος να μαγειρεύει ο ίδιος το φαγητό του και γι' αυτό οι ευπορότεροι είχαν πάντοτε μαζί τους και υπηρέτη. Τα Καραβάν-σεράϊ δέχονταν τα καραβάνια μέχρι την ώρα της βραδυλής προσευχής των Τούρκων, μετά έκλειναν τις εξίπορτες και δεν επέτρεπαν την είσοδο και την έξοδο σε κανέναν μέχρι το πρωί που γίνονταν ο έλεγχος των φορτίων.

Για τη μεταφορά των εμπορευμάτων χρησιμοποιούσαν άλογα, μουλάρια, καμήλες, ανάλογα με τη βατότητα των δρόμων. Τα κάρα μέχρι την Επανάσταση του 1821 ήταν άγνωστα και μόνο στις μεγάλες πεδιάδες κυκλοφορούσαν αραμπάδες με πρωτόγονες ρόδες.

Εικόνα 2

WALKER — BENNET 1804

Η επικοινωνία μέσα και γύρω από τη Λιβαδειά γίνονταν με πολλές γέφυρες, οι γνωστότερες είναι:

Οι τέσσερες γέφυρες της Έρκυνας, οι τρεις στην Κρύα και η μεγάλη τοξωτή που τη γκρέμισαν μετά την Επανάσταση (Εικόνα 2) και στη θέση της έχτισαν τη σημερινή γέφυρα της οδού Λάτσα.

Το τρίγωνο γεφύρι, που είναι πάνω στο χείμαρρο Ξηριά, δίπλα στο φρούριο. Στο γεφύρι αυτό στηρίζονταν οι πύλινοι σωλήνες που μετέφεραν το νερό στη δεξαμενή του φρουρίου από την περιοχή του Οσίου Σεραφείμ Λιβαδειάς.

Το γεφύρι στις Μάκρες, πάνω στον Μακρυσταίο, που σώζεται μέχρι σήμερα αλλά δεν χρησιμοποιείται. Κατά την παράδοση, μετά την Επανάσταση, κάποιος που τον έλεγαν Αργύρη ξημεροβράδυαζε στο γεφύρι και ...ρύθμιζε την κυκλοφορία, μερικοί για να διασκεδάσουν καμώνονταν τάχα πως θα αγόραζαν το γεφύρι και απειλούσαν τον Αργύρη με έξωση, με τον καιρό έμεινε η ονομασία «σταυ χαζο - Αργύρη το γεφύρι».

Άλλο γεφύρι και αυτό στο Μακρυσταίο είναι το λεγόμενο Καμπούρικο στα Ισώματα. Το γεφύρι αυτό εξυπηρετούσε την επικοινωνία προς Ορχομενό και Χαιρώνεια. Ο δρόμος προς τη Χαιρώνεια που ήταν στρωμένος με πέτρες περνούσε από τα Κέρατα (Θούριο) και σε ορισμένα σημεία της διαδρομής σώζονται μέχρι σήμερα τα ίχνη του.

Η Λιβαδειά μέχρι την εποχή της Επανάστασης του 1821 θα παραμείνει όπως την περιγράφει ο Εβλιά. Η φεουδαρχική - τιμαριωτική διάρθρωση της οικονομίας είχε ανασταλτικές επιπτώσεις οικονομικές και πολιτιστικές, σε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της γιατί η οικονομική εξουσία παρέμεινε μόνιμα στα χέρια των γαιοκτημόνων - τσιφλικάδων με αποτέλεσμα η εξέλιξη της πόλης να παραμείνει στάσιμη. Ο Εβλιά το 1668 έγραφε πως η Λιβαδειά είχε 2.020 σπίτια αλλά και ο Άγγλος περιηγητής HOLLAND μετά από 144 χρόνια σε 2.000 περίπου υπολογίζει τα σπίτια της πόλης, οι πληροφορίες των δύο περιηγητών επιβεβαιώνουν την αρνητική επίδραση που εξασκούσαν στην εξέλιξη της πόλης οι οικονομικές και διοικητικές δομές της.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ κατέλαβαν τη Βοιωτία το 1460 «δια χειρός γαζή Ομέρ βέη», αυτό σημαίνει πως οι Βοιωτοί αντιστάθηκαν στην εισβολή των Τούρκων, σε αντίθεση με άλλα διαμερίσματα της Ελλάδας που παραδόθηκαν χωρίς αντίσταση και σύμφωνα με το δίκιο του Ισλάμ η γη και οι κάτοικοι της Βοιωτίας επειδή κατακτήθηκαν με τα όπλα περιήλθαν στην αποκλειστική κυριότητα του Σουλτάνου. Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας οι άνδρες ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν φόρο υποτέλειας στο Σουλτάνο, το λεγόμενο χαράτσι, για να τους επιτρέπεται για ένα χρόνο «να έχουν το κεφάλι τους στους ώμους τους».

Η μονή του Οσίου Λουκά, που στερήθηκε την περιουσία της μετά την εισβολή των Τούρκων, είχε σχεδόν αυτοδιαλυθεί και οι καλόγεροι γύριζαν στα περίχωρα για να εξασφαλίσουν τον επιούσιον. Στην ταραγμένη εκείνη εποχή κάτι ανάλογο θα συνέβαινε και στους υπόλοιπους κατοίκους της επαρχίας.

Όλες οι διαδικασίες για την ανακατανομή της γης στην επαρχία Λιβαδειάς είχαν τελειώσει πριν το 1529 και μέσα σ' αυτό το χρονικό διάστημα είχαν θεσπιστεί και οι νόμοι που καθόριζαν τις σχέσεις νικητών και νικημένων.

Με την ανακατανομή της γης εννόηθηκαν τα μοναστήρια. Έπειτα από ενέργειες του πατριάρχη Ιερεμία του Α' ο σουλτάνος Σουλεϊμάν ο μεγαλοπρεπής (1520 — 1566) παραχώρησε μεγάλες εκτάσεις γης στη μονή του Οσίου Λουκά από τα όρια της Λιβαδειάς, Κυριακίου, Διστόμου και Στειρίου. Ο Μωάμεθ ο πορθητής είχε απαλλάξει με δαράτιο (έγγραφο που παραχωρούσε προνόμια) την εκκλησιαστική περιουσία και τους κληρικούς από κάθε φορολογική επιβάρυνση. Από το Μωάμεθ τον πορθητή επίσης είχαν παραχωρηθεί διοικητικές και δικαστικές δικαιοδοσίες στον πατριάρχη και κατ' επέκταση στους κατά τόπους ανώτερους ιερωμένους αλλά η εκκλησία, κατά καιρούς, πλήρωνε βαρύ τίμημα στον κατακτητή.

Από τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας η επαρχία Λιβαδειάς, που είχε δύο επισκοπικούς θρόνους της Κορωνείας και της Δαυλείας, υπάγονταν στο Μητροπολίτη Αθηνών που τιλοφορείται «Υπέρατος Έξαρχος πάσης Ελλάδας». Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας η επισκοπή της Κορωνείας καταργήθηκε, η δε επισκοπή

Δαυλείας με σιγίλλιον (πατριαρχικό έγγραφο) του πατριάρχη Νεόφυτου ενώθηξε το 1611 με την επισκοπή Αταλάντης και ο επίσκοπος αναφέρονταν με το όνομα Δαυλείας και Ταλαντίου.

Αν κρίνουμε από το προηγούμενο των μοναστηριών και της εκκλησίας γενικά, πιθανόν οι Τούρκοι να χορήγησαν ανάλογα προνόμια και στους κατά τύπους ευγενείς, που προέρχονταν από την ανώτερη φεουδαρχική τάξη ή όσους από τους πλούσιους και ισχυρούς έπριναν συνεργάσιμους για τη διοίκηση των ελληνικών κοινοτήτων.

Πολλοί ιστορικοί αναφέρονται σε μια προκήρυξη του Μωάμεθ του πορθητή που ήταν γραμμένη στα ελληνικά και απευθύνονταν στο αρχοντολόι της Πελοποννήσου. Στην προκήρυξη ο Πορθητής καλούσε τους άρχοντες να μη φύγουν για τη Δύση και τους υπόσχεονταν ότι θα είναι «κάλλιον παρού πρώην». Εκτός από την προκήρυξη του Μωάμεθ του πορθητή, ένα άλλο στοιχείο που ενισχύει την άποψη ότι στους άρχοντες είχαν απονεμηθεί, όπως και στην εκκλησία, τα ίδια διοικητικά και οικονομικά προνόμια είναι η επιστολή που έστειλε στο Λάμπρο Κατσώνη, με διαταγή του Σουλτάνου, ο διερχόμενος του τουρκικού στόλου Στέφανος Μαυρογένης. (Κ. Σάθα: Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα 1453—1821). Στην επιστολή ο Μαυρογένης υπόσχεται στο Λάμπρο Κατσώνη ότι ο Σουλτάνος εκτός από τα άλλα προνόμια «...θα σας αναγνωρίσει με όλους τους οπαδούς σας ευγενείς (άρχοντες) και παντός φόρου ελεύθερους...» εάν σταματούσε τις καταδρομές εναντίον των Τούρκων στο Αιγαίο. Ο Κατσώνης που περιφρόνησε τις υποσχέσεις του Σουλτάνου δεν καταδέχτηκε να απαντήσει.

Στους Λιβαδίτες αγρότες παραχωρήθηκαν μικροί κλήροι, αποικιστικής ιδιοκτησίας, για την καλλιέργεια αμπελιών. Στους Ζαχαρίτες παραχωρήθηκαν αμπελότοποι στις θέσεις, Ζαχαρίτικα αμπέλια, Στ'ς Κούρδελη, Απάνω αμπέλια και Πέρα αμπέλια. Άλλοι αμπελότοποι, έξω από την αγροτική περιφέρεια του Ζαχαρά, μνημονεύονται στις θέσεις Παλιούρια και Αγροστάγιο. Επειδή το Λυκοχώρι ήταν ανεπτυγμένη συνοικία που την κατοικούσαν πολλοί αγρότες, πιθανόν οι αμπελότοποι στις θέσεις Παλιούρια και Αγροστάγιο να είχαν παραχωρηθεί στους αγρότες του Λυκοχωριού. Ανέκαθεν τα Λυκοχωρίτικα αμπέλια ήταν προς τον παλιό δρόμο της

Γρανίτσας ίσως εκείνα τα χρόνια οι τοποθεσίες αυτές να λέγονταν Παλιούρια και Αγκροστίνο.

Επίσης στους Λιβαδειίτες παραχωρήθηκαν και μικροί κλήροι, κατά μήκος της Έρκυνας, που έσπερναν ρύζια, τις ορυζοβραγιές όπως έλεγαν τότε, μισή ή μία ορυζοβραγιά ήταν η κάθε ιδιοκτησία. Οι ορυζοβραγιές όμως ήταν δεσμευμένες από τη μητέρα του σουλτάνου και το δέκατο της σοδειάς έπρεπε να κατατεθεί στο λογαριασμό του ταμείου εσόδων του ζαμιού που ήταν στο Σκούταρι της Προποντίδας.

Στους κτηνοτρόφους παραχωρήθηκαν δασοκότσοι, η δε υπόλοιπη γη περιήλθε στο τουρκικό κράτος και χωρίστηκε σε τιμάρια.

Τα τιμάρια ήταν καλλιεργήσιμες ή και δασώδεις εκτάσεις που παραχωρούσαν σε Τούρκους αξιωματούχους με ειδικές όμως υποχρεώσεις των τιμαριούχων σπαχήδων (αξιωματικών του ιππικού) σε περίπτωση πολέμου. Για τους αγάδες τα τιμάρια ήταν οικογενειακά και μεταβιβάζονταν από γενιά σε γενιά. Για παράδειγμα ο Ιμπραήμ αγάς, σε έγγραφο που διασώθηκε, δήλωνε ότι τα τσιφλίκια του που έπαιναν από τις Τσέρες Διοστόμου ως τη θρύση του Καρακόλιθου τα είχε προπατορικάς.

Τιμάρια παραχωρήθηκαν και σε ανώτατους αξιωματούχους διοικητικούς ή στρατιωτικούς. Στο δεξύρη (υπουργό) Ιμπραήμ είχαν παραχωρηθεί πέντε χωριά του κάμπου της Λιβαδειάς. Επίσης στο Δαμέν βέη, ανώτερο στρατιωτικό, είχε παραχωρηθεί το μοναστήρι, με την περιουσία που θα του ανήκε πριν την τουρκική εισβολή, Παναγία η Καλαμιώτισσα. Το μοναστήρι αυτό αγόρασαν από το Δαμέν βέη πολύ πριν το 1580 οι καλόγηροι του Ο. Λουκά για 3.000 άσπρα.

Σε αντίθεση με τους κτηματίες οι έμποροι φαίνεται πως πέρασαν σχετικά αλώβητοι τη δοκιμασία της τουρκικής κατάκτησης. Οι εμπορικές δραστηριότητες εξακολούθησαν να παραμένουν στα χέρια των ντόπιων εμπόρων γιατί οι Τούρκοι προτιμούσαν να εισπράττουν τους δασμούς από τα διακινούμενα εμπορεύματα παρά να εμπορεύονται οι ίδιοι. Οι δασμοί που πλήρωναν οι εμπορεύμενοι στα τουρκικά τελωνεία του ελληνικού χώρου ήταν 5% επί της αξίας των διακινουμένων προϊόντων.

Το τουρκικό γρόσι, μέχρι το τέλος του 16ου αιώνα, δεν είχε

υποτιμηθεί, ζύγιζε 6 δράμια, είχε σταθερή αναλογία κράματος και αντιστοιχούσαν 17 γρόσια στο δηνάριο. Η νομισματική αυτή σταθερότητα συνετέλεσε ώστε τα κεφάλαια των εμπόρων να μην υποτιμηθούν. Το γρόσι ήταν ασημένιο των 40 παραδών και ένας παράς αντιστοιχούσε με 3 άσπρα.

Το ημερομίσθιο του ξωτάρη στην περιφέρεια Λιβαδειάς το 1805 ήταν 30—40 παράδες και μία οκά κρασί. Στο θέρο το μεροκάματο ήταν ένα κιλό στάρι και μία οκά κρασί. Το κιλό αντιστοιχούσε με 22 οκάδες και η τιμή του στην αγορά της Λιβαδειάς ήταν 5,5 πιάστρα (γρόσια). Για τη συγκριτική του θαμπακιού και του καλαμποκιού η αμοιβή ήταν το ένα δέκατο από την ποσότητα που μάζευε ο εργάτης. Όμως ο Έλληνας εργαζόμενος σπάνια ξεπερνούσε τα 200 ημερομίσθια το χρόνο γιατί τιμούσε με αργία όλο το ερτολόγιο των Αγίων.

Οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών της επαρχίας Λιβαδειάς υπέφεραν λιγότερο από την τουρκική καταπίεση, αυτοί που βασανίζονταν από το ζυγό του Τούρκου και του Έλληνα τσιφλικά και υπέφεραν από τη μάστιγα της ελονοσίας ήταν οι κάτοικοι των πεδινών και ημιπεδινών περιοχών. Οι ξωτάρηδες για να συμπληρώσουν το ισχύε τους εισόδημα νοίκιαζαν τα κτήματα των Τούρκων και των ολιγαριθμών μα θαθύπλουτων Ελλήνων προσεστών. Διαφωτιστικά στοιχεία για τον τρόπο που γίνονταν οι κολληγιές των ξωτάρηδων με τους τσιφλικάδες δίνει η απάντηση του Καποδίστρια στους αντιπροσώπους των προστάτριων δυνάμεων της Ελλάδας ό-ταν ρωτήθηκε γι' αυτό το θέμα.

Η ενοικίαση γίνονταν

- 1) Με το λεγόμενο Συντροφικό ή Μεσιακό.
- 2) Με το Τριτάριχο που όλα τα έξοδα καλλιέργειας ήταν του ενοικιαστή. Από το ακαθάριστο της σοδειάς πρώτα αφαιρούσαν τη φορολογία της δεκάτης και από τα υπόλοιπα 9 μερίδια τα 6 έπαιρνε ο ενοικιαστής και τα 3 ο ιδιοκτήτης.
- 3) Με το Γεώμορο ή Αποκοπή. Όλα τα έξοδα της καλλιέργειας και ο φόρος της δεκάτης βάρυναν τον ενοικιαστή και ο ιδιοκτήτης έπαιρνε από τη σοδειά όση ποσότητα είχε συμφωνηθεί.

Οι νόμιμοι φόροι που πλήρωναν οι Λιβαδείτες το 1805 στους Τούρκους ήταν τρεις.

- 1) Η Δεκάτη που ισοδυναμούσε με το ένα δέκατο του ακαθάριστου της σοδειάς.
- 2) Το Αβαρέσι, που ήταν το τέλος της πρωσιικής περιουσίας και
- 3) Ο Κεφαλικός φόρος, το Χαράτσι, που πλήρωναν όλοι οι άνδρες που κρίνονταν ικανοί για δουλειά.

Η φορολογία των κτηνοτρόφων υπολογιζόταν κατά κεφαλή ζώου.

Την οικονομική αφαιμάξη συμπλήρωναν οι έκτακτες αναγκαστικές εισφορές και οι πάσης φύσεως επιβαρύνσεις που απορροφούσαν το μισό σχεδόν από το υπόλοιπο εισόδημα. Οι αυθαίρετες αναγκαστικές εισφορές λέγονταν Αβανίαι. Οι δουλσπάροικοι της Βελίτσας που είχε 80 σπίτια και ήταν τσιφλικι του Λιβαδείτη άρχοντα Γιαν. Λογοθέτη, αναγκάστηκαν το 1805 να πληρώσουν μέσα σε 6 μήνες στον Αλή πασά 40.000 γρόσια. Στη Βελίτσα είχε γίνει ένα επεισόδιο με ληστές, που είχαν κάψει και το μισό χωριό, ο Αλής που είχε αναλάβει τη φύλαξη όλων των στενών διόδων (δερβένια) μέχρι τα στενά της Πέτρας, τους κατηγορήσε ότι υπέβαλλαν τους ληστές και τους υπέβαλε το πρόστιμο.

Από τη φορολογία του ραγιά είχε και η εκκλησία το μερίδιό της, έπαιρνε τη ρόγα, έτσι έλεγαν τότε τη φορολογία υπέρ της εκκλησίας.

Γενικά η τάξη των ζωιτάρηδων και των κτηνοτρόφων δούλευε για να σφελούνται, το τουρκικό κράτος, οι Τούρκοι και οι Έλληνες τσιφλικιάδες και οι εμπορευόμενοι.

Οι εξαγωγές σε εμπορεύματα του ελληνικού χώρου ανέρχονταν σε 5.000.000 περίπου γρόσια και οι εισαγωγές περίπου σε 2.000.000 γρόσια, μ' αυτά τα δεδομένα το τουρκικό κράτος από τον ελληνικό χώρο είχε εισαγωγή συναλλάγματος αξίας 3.000.000 γροσίων. Αυτό δεν σημαίνει ότι η χώρα παρήγαγε άφθονα αγαθά, πολλές εκτάσεις έμειναν ακαλλιέργητες και εφάρμοζαν τη μέθοδο της αγρανάπαισης, το πλεόνασμα στις εξαγωγές προέρχονταν επειδή ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Ελλάδας στερούσε τον

εαυτό του από τα αγαθά που παράγαγε, κρέας έτρωγε κάθε Αγίου Δημητρίου, Αγίου Γεωργίου, Χριστούγεννα και Πάσχα.

Ο τιμαριούχος Τούρκος κι ο Έλληνας τσιφλικιάς είχαν ταξική αλληλεγγύη απέναντι στον ξωτάρη - ενοικιαστή και τον εκμεταλλεύονταν. Για να δειλάσουν οι τσιφλικιάδες τους ενοικιαστές τους δάνειζαν χρήματα με το «διάφορο», έτσι έλεγαν τότε τον τόκο, αλλά επειδή ήταν δύσκολο να εξοφλήσουν τόκο και κεφάλαιο στην τακτή προθεσμία παγιδεύονταν στη δούλεψή τους. Στην Ανατολική Ρομύλη ο τόκος ήταν στα 10 γρόσια του κεφαλαίου 2 γρόσια διάφορο ή όπως γράφει ένα σχετικό συμφωνητικό της εποχής εκείνης

«... τα δέκα τέσσερα γρόσια (το κεφάλαιο που είχε τοκιστεί) να τρέχουν με το διάφορό του, τα δέκα, δώδεκα, έως Φεβρουαρίου πρώτη να έχει να μου τα δίνει, χωρίς λόγο και αντίλογο...»

1821 Νοεμβρίου 8 Χρυσό
(Παραρτάσιδας)

Από τα γραφόμενα του παραπάνω συμφωνητικού και από άλλα συναφή συμφωνητικά βγαίνει το συμπέρασμα πως το κεφάλαιο τοκίζονταν με τόκο 80% περίπου.

Οι εμπορευόμενοι πάλι από τους ξωτάρηδες και τους κτηνοτρόφους αποκόμιζαν τα περισσότερα κέρδη, γιατί άνθρωποι της ανάγκης όπως ήταν, αναγκάζονταν να πουλήσουν πάραυτα τη σοδειά τους ενώ οι τσιφλικιάδες που διέθεταν πίστωση χρόνου γιατί είχαν οικονομική άνεση, πουλούσαν τα προϊόντα τους με καλύτερες τιμές.

Η ζωή των περισσότερων στερειανών, στα χρόνια της τουρκοκρατίας, ήταν περιορισμένη μέσα σε στενά όρια. Ο Φωτάκος στα απομνημονεύματά του γράφει πως κάθε πόλη και χωριό είχε διορισμένον ένα πρωτόγερο (κλητήρα) για τα θελήματα και να ειδοποιεί για οποιαδήποτε αγγαρεία. Κατά το σούρουπο, όταν ο κόσμος είχε γυρίσει από τις δουλειές του, φώναζε :

— Ακούτε το, αύριο μη τολμήσει κανένας να πάει σε άλλη δουλειά γιατί θα κάμομε τούτο και τούτο.

Είχαν τη συνήθεια να ελέπονται όλοι στη λειτουργία και όταν έβγαιναν από την εκκλησία ρωτούσαν να μάθουν από τους πιο εξε-

λιγμένους μη τυχόν είχαν ακούσει κανένα νέο πολιτικό και πολεμικό των Φράγκων ή των Ρώσων κατά των Τούρκων. Όλοι έβρισκαν παρηγοριά στις προφητείες του Αγαθάγγελου και περίμεναν το ξανθό γένος να κυνηγήσει τους Τούρκους ως την Κκκκκκκη Μηλιά. Αν κάποιος είχε χάσει κανένα ζώο ή τίποτα άλλο το φώναζε δυνατά, ότι όποιος το είδε ή το έχει, να το πει, ειδημή θα τον αφορίσει ο παπάς.

Ο Παρραιβός γράφει πως σ' όλη την Ελλάδα οι άρχοντες και μέσα στην εκκλησία είχαν ξεχωριστή θέση από το λαό, κάθονταν σε στασίδια με περίοπτο θέση, πρώτοι ασπάζονταν τις εικόνες, πρώτοι έπαιρναν αντιδώρο και είχαν παντού τα πρωτεία.

Στους περιηγητές είχε κάνει εντύπωση ο τρόπος που γιόρταζαν οι Έλληνες την ανάσταση του Χριστού, με παταριές και γλέντια. Γλέντια γίνονταν και στους γάμους που διαρκούσαν δύο μέρες.

Συνοικία γαζή Ομέρ βέη

Η ΣΥΝΟΙΚΙΑ γαζή Ομέρ βέη πήρε το όνομα από το ομώνυμο τζαμί.. Το κτίριο υπάρχει και σήμερα διαρρυθμισμένο σε μαγαζιά στη συμβολή των οδών Στρ. Ιωάννου και Τσόγκα.

Οι Τούρκοι αγνοούσαν επιδεικτικά τις ελληνικές ονομασίες των Λιβαδεΐτικων συνοικιών και ονομάτιζαν την κάθε συνοικία από κάποιο διακριτικό τουρκικό κτίριο, διοικητικό ή θρησκευτικό, που υπήρχε σ' αυτή.

Τα όρια της συνοικίας, ανατολικά, έφταναν ως τη σημερινή οδό Κορίννης, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας η σημερινή οδός Ελ. Βενιζέλου δεν υπήρχε, ανοίχτηκε μετά το 1890 και φυσικά ούτε οι γέφυρες της πλατείας Διάκου και της οδού Τσόγκα.

Στη συνοικία γαζή Ομέρ βέη κατοικούσαν κυρίως ευκατάστατοι Τούρκοι, μερικοί είχαν και τον τίτλο του ζαδέ που ήταν τίτλος ευγενείας.

Από τα πέντε έγγραφα του αρχείου της μονής του Ο. Λουκά που αναφέρονταν σε Τούρκους κατοίκους της συνοικίας, τα τέσσερα αφορούσαν ευκατάστατους Τούρκους τιμαριούχους. Το πέμπτο έγγραφο που αναφέρονταν στη Χαφιφέ θυγατέρα του Χασάν εφένδη, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί είναι ενδεικτικό του πλούτου της τουρκικής ηγεσίας της Λιβαδειάς. Είναι γνωστό πως στη Λιβαδειά το Μάρτη του 1821 καθήκοντα βοϊδόνδα είχε αναλάβει ο Χασάν εφένδης.

Το έγγραφο που αναφέρονταν στη Χαφιφέ έχει ως εξής:

.....
 Η Χαφιφέ θυγάτηρ Χασάν αφένδη, κάτοικος Λεβαδειάς κατά την συνοικίαν γαζή Ομέρ βέη και σύζυγος του Χασεκή Μεχμέδ αγά παραχωρεί στην θυγατέρα της κυρίαν Χαδιτζέ εν είδη προικός τα εξής:

Γη 106 κιλών σπόρου κριθής (ένα κιλό 22 οκάδες), 608

κιλών σπόρου σίτου, 16 κιλών σπόρου κουνικίων, 10 κιλών σπόρου ρεδύνθρων, 24 κεραμιδοσκεπή ζευγοστάσια και αχούρια, 16 κηποτόπους και πάσας τας αμπέλους της και περιδόλια της. Τον πύργον της κείμενον εις τρε χωρίον Τζι-δά και εν γένει παν ό,τι άλλο ανάγεται εις ιδιόκτητον κτήμα. Την εν τη πόλει Λεβαδείας, κατά την συνοικίαν γαζή Ομέρ θέη κειμένην οικίαν της περιέχουσαν τέσσαρα δωμάτια, αχούρι, κελάρι, μαγειρείον και πάντα τα λοιπά αναγόμενα εις αυτήν και οριζομένην αφ' ενός από την οικίαν του Χασάν εφένδη, αφ' ετέρου από την οικίαν του Βελή Ζαημιζαδέ Αλή Σιάχ, αφ' ετέρου από την οικίαν του Ουστά Γιουσούφ και αφ' ετέρου από δημόσιον δρόμον.

Έτι το κατά την αυτήν συνοικίαν της πόλεως Λεβαδείας κείμενον μαγαζιον οριοθετούμενον αφ' ενός από το μαγαζιον του Χασάν εφένδη, αφ' ετέρου από την οικίαν Μεχμέδ Κεχαγιά, αφ' ετέρου από δημόσιον δρόμον, (το μαγαζι πρέπει να ήταν επί της Στρ. Ιωάννου, γιατί δεν αναφέρεται σε τέταρτο όριο που στην περίπτωση αυτή είναι η Έρκυνα), και εν γένει τα δύο τρίτα απάντων των εις την κτήσιν της αναγομένων κτημάτων, καθώς και των ζευγοστασιών (τσιφλικιών) μετά των αυλών, αλωνίων λαχανοτόπων και λοιπών αμπέλων και κήπων αξίας 7.000 γροσίων κατά την τρέχουσαν τιμήν.

Όμοίως μεταδιδάξει εις αυτήν και χωρία, βοσκησίμους και δασώδεις εκτάσεις, κουρί και αγροργήτους γαίας αξίας 11.000 γροσίων.

Εγένετο το έγγραφον τούτο τα μέσα της σελήνης
Ζιλ - Χιτζέ του 1231 (χριστιανικό έτος 1815)

Υπολογίζονταν οσα πλούσιοι όσων η περιουσία ξεπερνούσε σε αξία τα 5.000 γρόσια.

Στη συνικία γαζή Ομέρ θέη ήταν και το λεγόμενο Κάτω παζάρι, κατά μήκος της σημερινής οδού Στρ. Ιωάννου. Το Κάτω παζάρι, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, δεν πρέπει να εντυπωσίαζε με τα εκθέματά του γιατί κανείς περιηγητής δεν κάνει λόγο

γι' αυτό. Αντίθετα τους είχαν εντυπωσιάσει οι πλούσιοι έμποροι με τον αέρα της αυτοπεποίθησης και της σιγουριάς που έδινε στη θωριά τους ή δύναμη του πλούτου.

Οι μαγαζάτορες του Κάτω παζαριού ήταν έμποροι του λεγόμενου μεταπρατικού εμπορίου και είχαν σημαντικά κέρδη. Όσοι είχαν κεφάλαια καιροφυλακτούσαν τους αγρότες και τους κτηνοτρόφους τότε θα πιεστούν οικονομικά και θα αναγκαστούν να πουλήσουν τα προϊόντα τους, τότε ανάλογα με το συναγωνισμό μεταξύ των εμπόρων γίνονταν και το παζάρι της τιμής. Σε όλες όμως τις περιπτώσεις ο χαμένος ήταν ο γεωργός και ο κτηνοτρόφος γιατί οι έμποροι αγόραζαν τα προϊόντα τους όταν η προσφορά ξεπερνούσε τη ζήτηση και οι τιμές ήταν πεσμένες. Οι έμποροι αποθήκευαν τα εμπορεύματα και τα διοχέτευαν στην αγορά όταν υπήρχε έλλειψη πραγματική ή τεχνητή, τότε πουλούσαν το ένα άλλο ένα, όπως έλεγε ο λαός.

Πολλές φορές οι ζωτάρηδες αναγκάζονταν να δανείζονται από το χειμώνα με ενέχυρο τη σοδειά του κλοκαριού, σ' αυτές τις περιπτώσεις οι έμποροι δάνειζαν τα χρήματα με αντάλλαγμα ορισμένο ποσό από τη μελλοντική σοδειά που έκλειναν με χαμηλή τιμή.

Να πώς περιγράφει ο Μακρυγιάννης στην αυτοβιογραφία του τα εμπορικά του αλισοβέρια.

«... Την άλλη χρονιά τα πιάνω (όσο κεφάλαιο διέθετε) αραποσίτι προς 11 γρόσια το ξάι. Το συνάξω εις τα αλώνια και το πουλώ στην Άρτα 33 γρόσια το ξάι... Τότε έφτιασα ντουφέκι ασημένιο, πιστόλες, άρματα και ένα καντήλι καλό, έχω το όνομά μου γραμμένο στο καντήλι και αρματωμένος και συγυρισμένος πήγα στο προστάτη μου τον Αγιάνη».

Ο Μακρυγιάννης με το αφιέρωμα πήγε στο μοναστήρι της Δεσφίνας, εκεί είχε τάξει στον Αγιάνη σαν πήγε στο πανηγύρι από τη Λιβαδειά που ζούσε με τους δικούς του μέχρι τα δεκατέσσερα χρόνια του.

Σ' ένα μικρό μέρος από την τάξη των εμπόρων, τους παζα-

ρίτες, όπως λέγονταν τότε οι έμποροι, οι Τούρκοι από πολιτική σκοπιμότητα είχαν χορηγήσει πολλά προνόμια, αυτοί οι προνομιοχόοι παζαρίτες λέγονταν Άρχοντες. Οι άρχοντες είχαν μεγάλες περιουσίες, ολόκληρα χωριά ήταν δικά τους. Ο HOBKOUSE, φίλος του λόρδου Βύρωνα, έγραφε πως το 1801 επισκέφτηκε τον Ορχμενό για να δει τις αρχαιότητες εφοδιασμένες με μία συστατική επιστολή του γραμματέα του Γιάννη Λογοθέτη. Στην επιστολή ο γραμματέας αντί για διεύθυνση έγραφε «Στο λαό του κυρ-Λογοθέτη εις Ορχμενό» στην περιφέρεια της Σκριπούς ήταν το τσιφλίκι του Λογοθέτη και κατά τη φεουδαρχική αντίληψη του άρχοντα και ο κοσμάκης που δούλευε στο τσιφλίκι του ήταν λαός του.

Από την τάξη των αρχόντων προέρχονταν οι Δημογέροντες ή Προεστοί ή Κοσσαμπάσηδες τουρκικά, που αντιπροσώπευαν τους Έλληνες στην τουρκική εξουσία. Οι δημογέροντες και οι ανώτεροι στην ιεραρχία ιερωμένοι διευθετούσαν τα κοινά των Ελλήνων. Το αξίωμα του δημογέροντα ήταν αιρετό και η διάρκεια της θητείας του ένας χρόνος, όμως οι ισχυρές οικογένειες των προεστών της Λιβαδειάς κατόρθωσαν να κρατήσουν όλα τα προνόμια για την τάξη τους. Ευφρόνιστοι, καιροσκόποι και αρριβίστες κράτησαν το δικαίωμα διαχείρισης των κοινών κλειστό και κληρονομικό και για πολλές δεκαετίες οι οικογένειες Νάκου, Λογοθέτη και Φίλωνος κυριαρχούσαν στη Λιβαδειά. Μετά την επανάσταση, εκτός από την οικογένεια Φίλιωνα, οι οικογένειες Νάκου και Λογοθέτη έχασαν σημαντικό μέρος της περιουσίας τους.

Εκτός από τη διαχείριση των κοινών οι δημογέροντες της Λιβαδειάς είχαν αναλάβει και φορολογικές δικαιοδοσίες. Από τον 17ο αιώνα οι Τούτκοι ανέθεταν τη δικαιοδοσία της εισπραξης των φόρων, έπειτα από πλειστηριασμό, σε Τούρκους ή Έλληνες κεφαλαιούχους, η εκμίσθωση αυτή των φόρων λέγονταν μουκατάς. Το μουκατά της Λιβαδειάς τον νοίκιαζαν κάθε χρόνο οι άρχοντες της πόλης. Το 1805 τον είχαν νοικιάσει 2.500 πουνγγιά. Το πουνγγί ήταν πλασματικός αριθμός και αντιπροσώπευε 500 γρόσια.

Κάθε Μάρτη, που άρχιζε το οικονομικό έτος των Τούρκων, οι άρχοντες της Λιβαδειάς που είχαν νοικιάσει τους μουκατάδες, έδγαιναν με δυο-τρεις Τουρκαλβανούς σηματοφύλακες για να εισπράξουν τη δεκάτη. Κάθε χωριό ήταν υποχρεωμένο να παρέχει

κατάλυμα στον άρχοντα και τη συνοδεία του, να έχει στη διάθεσή του το πρωτόγερο του χωριού για να τον υπηρετεί, να τους δίνουν δώρα.

Η νόμιμη φορολογία ήταν ένα στα δέκα μερίδια του ακαθάριστου της σοδειάς και γι' αυτό λέγονταν και δεκάτη, αλλά οι άρχοντες αυθαίρετα και με το δίκαιον του ισχυροτέρου, αφαιρούσαν τρία μερίδια στα δέκα. Από το 1790, αυθαίρετα και πάλι, οι άρχοντες υπενοίκιαζαν τους μουκατάδες και οι υπενοικιαστές με τη σειρά τους λήστευαν τους ξωτάρηδες.

Ο Άγγλος ταγματάρχης LEAKE, που παρακολούθησε την οικονομική κίνηση της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, γράφει πως το 1805 οι υπενοικιαστές των μουκατάδων της Λιβαδειάς απέσπασαν για λογαριασμό τους το ένα όγδοο της σοδειάς των ξωτάρηδων. Μ' αυτό τον τρόπο μετά το 1790 οι ξωτάρηδες της περιοχής μας έχαναν από το ακαθάριστο της σοδειάς τους τρία μερίδια στα δέκα, που τα φορολογούσαν οι άρχοντες και ένα μερίδιο από τα οχτώ που φορολογούσαν οι υπενοικιαστές. Έχαναν περίπου τα 42% του ακαθάριστου της σοδειάς τους.

Οι αυδοσίες και οι αυθαιρέσεις των αρχόντων της Λιβαδειάς εξασφαλιζόνταν με τα πεσκέσια που έδιναν στον Καδή και το Βοϊδόβδα της πόλης. Ο άγνωστος Βοιωτός, δίνει μία αποκαλυπτική εικόνα για το συσχετισμό που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στην τουρκική ηγεσία και τους προεστούς της Λιβαδειάς «...και αυτοί (οι άρχοντες) έχουν το Βοϊδόβδα εις την συντροφίαν τους και κάνουν άτι τους αρέσει».

Επίσης για τον ίδιο συσχετισμό ο Άγγλος περιηγητής LEAKE έγραψε:

«Την εξουσία της πόλης μοιράζονται οι τρεις κυριότερες ελληνικές οικογένειες της πολιτείας. Τις διάφορες υποθρέσεις του κοινού διαχειρίζεται ένας γραμματικός διορισμένος από τους τρεις άρχοντες. Ο Τούρκος Βοϊδόβδας και ο Καδής απέφευγαν κάθε επέμβαση στα εσωτερικά των Ελλήνων για να μην χάσουν τα πεσκέσια από την ελληνική κοινότητα.

Ελάχιστα πλεονεκτήματα έχει ο Έλληνας εργάτης γης που απασχολείται στα κτήματα των ομοεθνών του γιατί σπάνια εξασφαλίζει καλή τιμή για το μερίδιό του στην παραγωγή. Έπειτα είναι υποχρεωμένος να πληρώνει από αυτό το εισόδημα υπερβολικό τόκο για τα δάνεια που του επιβάλλουν οι Έλληνες ή οι Τούρκοι τσιφλικάδες.

Ο Λιβαδείτης ξωτάρης είτε εργάζεται σε ελληνικά είτε σε τουρκικά τσιφλίκια η κατάσταση είναι η ίδια. Η δυστυχία του ολοκληρώνεται από τη συμπεριφορά της ανώτερης τάξης της Λιβαδειάς που είναι τόσο θρασείς και σκληρόψυχοι όσο επίβουλα φθονεροί είναι μεταξύ τους. Από την άλλη μεριά πρέπει να παραδεχτούμε ότι έχουν όλες τις αρετές της φιλοξενίας, της ευφυίας και κοινωνικότητας που χαρακτηρίζουν το έθνος τους... Η μόνη ανησυχία της Λιβαδειάς είναι ο Αλή πασάς, τον φοβούνται περισσότερο και από το Σουλτάνο, γι' αυτό κάθε άνοιξη στέλνουν μία αντιπροσωπεία προεστών για να προσφέρει ένα πεσκέσι 100 πουνγιάς.

Τα πεσκέσια στον Αλή πασά και στους άλλους αξιωματούχους τα εισέπρατταν οι προεστοί συμπληρωματικά από τους ραγιάδες.

Ο άρχοντας Γιάν. Λογοθέτης από το 1800 και μετά συσείρωσε την κάστα που ήλεγχε τους μουκατάδες και μονοπωλεί την αγορά των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων προς όφελός της. Το εμπόριο, κυρίως της Θήβας και της Λιβαδειάς, πέρασε στα χέρια του με όλα τα δυσμενή επακόλουθα για τον αγρότη και τον κτηνοτρόφο, η έλλειψη συναγωνιστών στον οικονομικό τομέα του επέτρεπε να μεγιστοποιεί την εκμετάλλευση του ξωτάρη και να αποκομίζει υπερβολικά κέρδη γιατί ήλεγχε τις τιμές.

Ο άγνωστος Βοιωτός έγραφε :

«Από την σειράν των αρχόντων της Λιβαδειάς κάποιος Γιαννάκης Στάμιου Λογοθέτης, ένας από την πλέον ευγενεστέραν φαμελίαν αυτής της επαρχίας, τώρα νεωστί, άρχισεν και επήρεν τας πραγματείας της Βοιωτίας εις ιδικήν του

μεταχειρίζουν χωρίς να αφήσει άλλον τινά εξυπλώνοντας ανθρώπους ιδικούς του εις Θήβας, Σάλωνα και Ταλάντη και αγοράζει σιτάρια, θαμπάκια, τυρί και μαλλί. Εις δε τους Λεβαδειάς τόπους ο κάθε άρχοντας που έχει χωρίον μουκατά αγοράζει το πράγμα των από τον χωριάτην με ολίγην τιμήν και το πουλεί του κυρ-Γιαννάκη, ήγουν παίρνει το τυρί 5 γρόσια το καντάρι, το πουλεί του κυρ-Γιαννάκη 9 και ο κυρ-Γιαννάκης το πουλεί 13.

Τον αυτόν τρόπον κάνουν και οι Θηβαίοι κιαχαγιάδες και συμπασηδες των χωρίων και το παίρνουν από τους πτωχούς όταν είναι στενεμένοι από τα δασύματα (φορολογίες και αδανιές) και τους τα παίρνουν για μισήν τιμήν και το πουλούν του κυρ-Γιαννάκη με το τρίτον και αυτός το πουλεί με το τέταρτο».

Στα αρχοντικά της συνοικίας γαζή Ομέρ βέη εύρισκαν φιλοξενία από τους προεστούς της πόλης οι επίσημοι ξένοι περιηγητές που περνούσαν κατά καιρούς από τη Λεβαδειά. Μαθημένοι οι περιηγητές να ζουν με το δυτικοευρωπαϊκό τρόπο ζωής συχνά στις ταξιδιωτικές τους αναμνήσεις περιέγραφαν τα ήθη και τα έθιμα των αρχόντων της τουρκοκρατούμενης Λεβαδειάς σα κάτι το αξιοπερίεργο. Ο περιηγητής CLARKE που φιλοξενήθηκε το Δεκέμβρη του 1801 από τον άρχοντα Γιαν. Λογοθέτη έγραφε:

«Τα ήθη μου φάνηκαν πανάρχαια, όπως την εποχή του Πλάτωνα, συγχρόνως όμως θάρβαρα και αποκρουστικά. Τα φαγητά ήταν πανάθλια, το βασικό φαγητό κόττες θραστές σκληρές και σκουριασμένες, σφάζονται και μπαίνουν αμέσως στη κατσαρόλα. Τις σερβίρουν πάνω σε ένα πλατύ χαλκιωματένιο δίσκο (σινί) που τοποθετείται πάνω σε ένα χαμηλό σκαμνί (σουφρά). Γύρω-γύρω κάθονται οι καλεσμένοι πάνω σε μαξιλάρες και άπλωναν πάνω στα γόνατα μία μακρόστενη κακοπλυμένη χονδροπετσέτα (μιασάλι) πλάτους 12 ίντρες περίπου. Πριν καθήσουν για να φάνε οι καλεσμένοι προσέφεραν ραχί. Όλοι πλένουν τα χέρια τους και το στόμα πριν και μετά το φαγητό. Ένα κορίτσι, με γυμνά και δρώμικα πόδια,

μπήκε και πέταξε στον καθένα μας από μία πετσέτα, ακολούθησε μία κυρία που ζύγωνε κάθε καλεσμένο, γονάτιζε μπροστά του με το ένα πόδι, του παρουσίαζε ένα χαλκωματένιο δοχείο με νερό και μία λεκάνη σκεπασμένη με σχάρα που είχε απάνω ένα σαπούνη για να πλύνουν τα χέρια και το στόμα και ενώ πλέγονταν οι νοικοκυραίοι άπλωναν επιδεικτικά με μελετημένες κινήσεις τα μπράτσα τους για να προκαλέσουν την προσοχή. Έστερα κάθισε ο νοικοκύρης με τη γυναίκα του πλάι και αφού ανασήκωσε τα μανίκια του αντεριού του προς τους ώμους σέρβιρε τη σούπα και το κρέας. Τις κόττες και τα κρέατα διαμέλιζε ο νοικοκύρης με τα δάχτυλα, μαχαίρια και πηρούνια υπήρχαν. ελάχιστα.

Σ' αυτό το διάστημα η κάμαρη ήταν γεμάτη από τα κορίτσια του σπιτιού και τις υπηρέτριες, όλες ξυπόλητες και ακόμα από παπάδες, γιατρούς και ξένους που επισκέπτονταν την οικογένεια. Όλοι αυτοί έπαιρναν θέση στο σοφά της κάμαρης, οι άλλοι, γριές και δούλες, κάθονταν κατάχαμα.

Μόλις τελείωσε το δείπνο μπήκε ο ραψωδός, ένας περιπλανώμενος τραγουδιστής με ένα μουσικό όργανο και αφού κάθισε στο σοφά άρχισε να τραγουδάει θρηνητικά. Από φωνητική πλευρά το τραγούδι έμοιαζε με ουρλιαχτά σκύλων τη νύχτα και σε καμία περίπτωση με μουσική. Το τραγούδι έλεγε:

Για μαύρα μάτια χάνομαι
για γαλανά πεθαίνω
για 'κειά τα καταγάλανα
σχιζω τη γή και μπαίνω».

Απάνω παζάρι

ΣΤΟ ΑΠΑΝΩ παζάρι είχαν τα μαγαζιά τους, που τότε τα αιώνα μας από το Απάνω παζάρι είχαν απομείνει τα μισοφθαρμένα γκαλντερίμια και τα λιγοστά παλιά δίπατα σπίτια με το χαγιάτι, τα κατώι και τη μικρή αυλή που κατοικούσαν και εργάζονταν κάποτε οι μικροτεχνίτες, Κορίνης, μέρας της Πλουτάρχου, Δάφνης ήταν οι δρόμοι με τα εργαστήρια, τις μικρές οικογενειακές βιοτεχνίες, που περνούσαν συνήθως από πατέρα σε γιό ή σε γαμπρό και κάλυπταν με χειροτεχνήματα τις ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού.

Οι τεχνίτες ήταν ραφτάδες και τερζήδες (χρυσοκεντητάδες), μπακιρτζήδες, χτενάδες, όσοι πουλούσαν εξαρτήματα του αργαλειού, σιδεράδες, καζάζηδες, όσοι πουλούσαν μεταξωτές κλωστές για κέντημα, ντουφεξήδες, τσουκαλάδες, σαμαράδες, σεντουκάδες. Ο τζίρος όμως ήταν περιορισμένος γιατί ο περισσότερος κόσμος είχε λίγα χρήματα και οι ανάγκες περιορίζονταν στα απολύτως απαραίτητα.

Ο άγνωστος συγγραφέας της «Ελληνικής Νομαρχίας», βιβλίο που τυπώθηκε το 1806 στη Βενετία και κυκλοφόρησε τον ίδιο χρόνο στην Ελλάδα, έγραφε:

«Οι τεχνίται λοιπόν δουλεύουν 18 ώρες το ημερονύκτιον και ποτέ δεν ημπορούν να αποπληρώσουν τας αναγκαίας χρείας των. Οι προεστοί με τα άδικα δασύματα που τους επιφορτώνουσι τας αρπάζουν από το έν μέρος τον ολίγον καρπόν των ιδρώτων των, το πλήθος των εορτών και αι αγγαιρείαι τους εμποδίζουσιν από το άλλο μέρος να κάμνωσι κάποιο κέρδος, κι όταν τινάς φθάση να αποπληρώση τας χρείας του με όσον κέρδος του μένει, νομίζεται πολλά ευτυχής».

Από τα βιοτεχνικά προϊόντα της Λιβαδειάς πολύ καλής ποιότητας ήταν τα λεγόμενα Λιβαδειίτικα σκουτιά που έκαναν και εξαγωγή. Σ' αυτό συντελούσε η εξαιρετη πρώτη ύλη, δηλαδή τα μαλ-

λιά και η προσεγμένη κατεργασία και ύφανση. Η περιοχή της Λιβαδειάς είχε ανεπτυγμένη κτηνοτροφία, το πρόβατο της Λιβαδειάς ήταν εκλεκτής ράτσας και προέρχονταν από διασταύρωση αφρικανικών και ασιατικών προβάτων. Τα σκουτιά, που τα ύφαιναν οι γυναίκες της επαρχίας, τα έρριχαν στις υδροτριβές της Έρκυνας για να γίνουν κρουστά και αδιαπέραστα από τη βροχή και τα έστελναν στη Ζαγορά του Πηλίου, εκεί οι καποραφτάδες, οι λεγόμενοι αβατζήδες, έρραβαν τις κάπες και με τα Ζαγοριανά καράδια τις πουλούσαν από την Κων) πολη μέχρι τη Μέση Ανατολή.

Οι τεχνίτες και οι έμποροι, αποτελούσαν την αστική τάξη και κατά τις συνθήκες της εποχής τα σπίτια τους πλαισίωναν τα δύο εμπορικά κέντρα της πόλης. Από τα σπίτια αυτά, ελάχιστα, σώζονταν μέχρι τον αιώνα μας και βρίσκονταν στην περιοχή του Απάνω παζαριού αλλά οι σεισμοί του 1981 τους έδωσαν το προτελευταίο χτύπημα και η σκαπάνη του κατεδαφιστή το τελευταίο.

Μέχρι τους τελευταίους σεισμούς υπήρχε στην οδό Δήμητρας 4 το σπίτι που κατοικούσε, κατά την παράδοση, όσο καιρό έμεινε στη Λιβαδειά η οικογένεια των Κοντογιανναίων των καπετανίων της Υπάτης. Οι Κοντογιανναίοι, που είχαν διενέξεις για τα καπετανάτα με τους Δημακαίους, για περισσότερη ασφάλεια είχαν αναμερίσει την οικογένεια από την Υπάτη και την είχαν εγκαταστήσει στη Λιβαδειά. Στο διάστημα αυτό οι διενέξεις εξελίχτηκαν σε συμπλοκές που υπερίσχυαν οι Δημακαίοι, πιάστηκε αιχμάλωτος ο Νικολάκης Κοντογιάννης και σκοτώθηκε ο αδερφός του Κωνσταντής. Η είδηση του φόνου, που διαδραματίστηκε την εποχή του Αλή πασά, περιγράφεται σε ποίημα με τον τίτλο «Το πιερό μαντάτο» και συμπεριλαμβάνεται στη συλλογή του C. FAURIEL, που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1824 με τον τίτλο «Λαϊκά τραγούδια της νέας Ελλάδας». Για το ποίημα αυτό ο FAURIEL έγραφε «...η υπόθεση του τραγουδιού αυτού μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι συνετέθη εις την Λεβαδειαν και πράγματι εις αυτήν την πόλιν ήκουσε και έμαθε το τραγούδι αυτό ο Έλληνας καθ' υπαγόρευσιν του οποίου το έγραψα».

ΤΟ ΠΙΚΡΟ ΜΑΝΤΑΤΟ

Κοιμάτ' η καπετάνισσα, η νύφη του ^{Κωνσταντίνου} Καραγιάννη
Μέσ' τα χρυσά παπλώματα, μέσ' τους χρυσούς σελτέδες
Να την ξυπνήσω σκιάζομαι, να της το πω φοβούμαι
Να μάσω μοσχοκάρυδα να τη πετροβολήσω
'Ισως την πάρ' η μυρουδιά, ίσως να την ξυπνήσω
Κι από το μόσχο τον πολύν, κι απ' τα πολλά καρύδια
Σηκώθ' η καπετάνισσα και με γλυκορωτάει.
— Τίνα μαντάτα σου 'φεραν απ' τους καπεταναίους;
— Πικρά μαντάτα σου 'φερα απ' τους καπεταναίους
Το Νικολάκη έπιασαν, τον Κωνσταντίνην θαρέσαν
Πού είσαι μανούλα, πρόφτασε, πιάσε μου το κεφάλι
Και δέστο μου σφιχτά-σφιχτά για να μυριολογήσω
Και ποιόν να κλάψω από τους δυο, ποιόν να μυριολογήσω
Να κλάψω για τον Κωνσταντίνην, το δόλιο Νικολάκη
'Ηταν μπαϊράκια στα θουνά και φλάμπουρα στους κάμπους.

Το τραγούδι της συλλογής του FAURIEL μας φέρνει στο
νου ένα άλλο τραγούδι, παλιό, Λιβαδεϊτικό.

Απόψε δεν κοιμήθηκα
και σήμερα νυστάζω
γιατί κουβέντιασα πολύ
με μια γειτονοπούλα
να τη φιλήσω ντρέπομαι
να της το πω ντεριέμαι
μ' αν την αφήσω αφίλητη
ταχύα γελάει με μένα.

Δεν αποκλείεται και τα δύο τραγούδια να είναι γραμμένα α-
πό τον ίδιο ανώνυμο Λιβαδεϊτή λαϊκό ποιητή, η γλώσσα, η τεχνο-
τροπία και η χαρακτηριστική ευαίσθητη δειλία είναι κοινή και
στα δύο τραγούδια. Έπειτα την τουρκική λέξη σελτέδες που μετα-
χειρίζεται ο στιχουργός τη χρησιμοποιούσαν οι Λιβαδεϊτες και μέ-

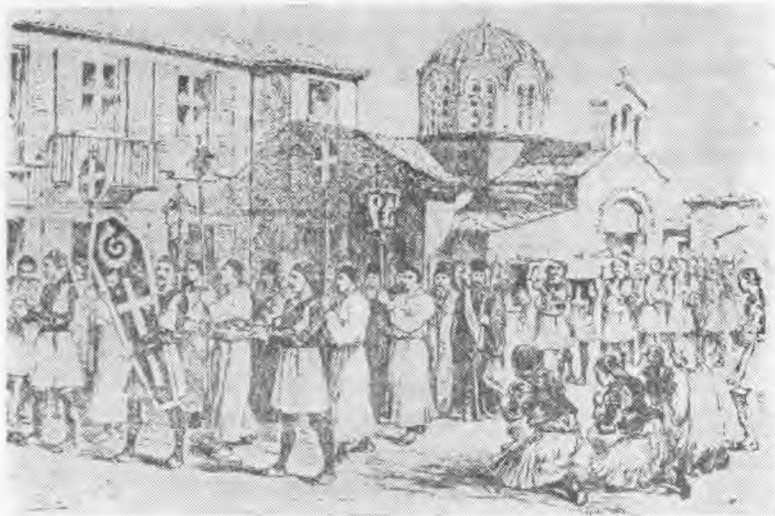
χρι τα μισά του αιώνα μας ακόμα και σημαίνει το ελαφρύ στρώμα που το ντύμα του ήταν εύκολο να βγει και να πλυθεί. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας στη Ρούμελη δεν χρησιμοποιούσαν σεντόνια για τον ύπνο, σε ορισμένα νοικοκυριά υπήρχαν 1 - 4 σεντόνια αλλά τα έστρωναν κυρίως για λούσο. Τα στρώματα τα έτυναν με το σελτέ και στα παλώματα «κολλούσαν το μπασλή» και οι πιο φτωχοί δεν είχαν ούτε σελτέδες ούτε παλώματα γι' αυτό ο στιχουργός που θέλει να επισημάνει την ανώτερη τάξη της καπετάνισσας λέει

«Κομάτ' η καπετάνισσα νύφη του Κοντογιάννη

Μέσ' τα χρυσά παλώματα, μέσ' τους χρυσούς σελτέδες...»

ΚΟΝΤΑ στο Απάνω παζάρι ήταν και ο ενοριακός ναός Παναγία η Ελεούσα. Η Ελεούσα ήταν χτισμένη καταμεσής στο δρόμο που αρχίζει απ το μεσαίο γεφύρι της Κρύας και ανηφορίζει προς το Λυκοχώρι. Έπιανε το μισό αριστερό μέρος της σημερινής οδού Αθήνης και Μνημοσύνης στο σημείο που ενώνεται με το δρόμο που περνάει μπροστά από την Παλιά Παναγία. Ο χώρος που είναι χτισμένη η Παλιά Παναγία ήταν περίβολος της Ελεούσας και κατά τις συνθήκες της εποχής εκείνης χρησίμευε για νεκροταφεία.

Εκκλησίες του τύπου της Ελεούσας σώζονται και σε άλλα μέρη της Ελλάδας. Σε μερικές από αυτές τις εκκλησίες υπάρχουν ιστορικά της θεμελίωσής των απ' όπου συμπεραίνεται ότι εκκλησίες του τύπου της Ελεούσας άρχισαν να χτίζονται από τον 12ον αιώνα.

Εικόνα 3

Η γκραβούρα της εικόνας 3 είναι έργο του Γάλλου καλλιτέχνη CLAPLANTE και απεικονίζει την κηδεία ενός επισκόπου από το μητροπολιτικό ναό της Λιβαδειάς που τότε ήταν η Ελεούσα.

Το σχέδιο της γκραβούρας είχε φιλοτεχνηθεί την εποχή του Όθωνα και η κηδεία πρέπει να είναι του επισκόπου Αβραμίου που πέθανε το 1858.

Η Θήβα το 1824 είχε μητροπολίτη τον Παΐσιο. Αυτό φαίνεται σε μία αναφορά των Θηβαίων με ημερομηνία 10 Μαΐου 1824 όπου «Ο Θηβών Παΐσιος θεάσιοι». Σε έγγραφο του 1834 ο Παΐσιος υπογράφει ως μητροπολίτης Θηβών και Λεβαδείας. Από το 1834 ως το 1874 που σφραγίστηκε η εκκλησία της Ελεούσας επισκοπεύουν τρεις μητροπολίτες, ο Παΐσιος, ο Αβράμιος και ο Δροσίδης. Ο Παΐσιος είχε εξ αρχής έδρα του τη Θήβα επομένως η κηδεία πρέπει να είναι του Αβραμίου που είχε δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Λεβαδεία.

Ο καλλιτέχνης που φιλοτέχνησε το σχέδιο της εικόνας 3 θα πρέπει πρώτα να σχεδίασε το σπίτι που ήταν σχεδόν κολητά με την Ελεούσα αλλά φαίνεται δεν τον έπαιρνε η ώρα για να αποτελειώσει τη δυτική πλευρά της εκκλησίας και γι' αυτό γέμισε την υπόλοιπη επιφάνεια με χαρακτηριστικές λοξές γραμμές με την πρόθεση να τελειώσει το σχέδιασμα σε ευθετότερο χρόνο.

Τις ζημιές που είχε υποστεί η Ελεούσα κατά τη χρονική περίοδο 1827 — 29, όταν η πόλη είχε εγκαταλειφτεί, είναι εύκολο να τις μαντέψει κανείς γιατί ο καλλιτέχνης απέδωσε την εικόνα με ρεαλισμό. Η αντίθεση στο χρώμα των κεραμιδιών της εκκλησίας, μαύρα τα παλιά, ασπρόπα τα καινούργια, ενώ τα κεραμίδια του σπιτιού που είναι δίπλα στην Ελεούσα έχουν όλα το ίδιο χρώμα, δείχνουν την έκταση της ζημιάς. Τα εσωτερικά επιχρίσματα, οι αγιογραφίες και οι εικόνες θα είχαν διαβρωθεί από την υγρασία αφού επί οχτώ χρόνια η εκκλησία θα πλημμύριζε με νερά από τη χαλασμένη στέγη.

Την αιτία που σφραγίστηκε η Ελεούσα περιγράφει ο Γ. Κρέμος στα «Φωκικά». Ο Κρέμος το 1874 αρχειοθετούσε τα έγγραφα της μονής του Ο. Λουκά και πρέπει να είχε άμεση γνώση των γεγονότων. Το παρακάτω απόσπασμα είναι από τα «Φωκικά».

«Τῆ δὲ 5 Ἰουλίου 1874 διατάχθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ὁ ἄλλοτε κατηγορηθεὶς Διονύσιος Ρήγας, νὰ περιορισθῆ ἐν τῇ Μονῇ διότι διαμένων οὗτος ἐν Λεβαδείᾳ, ὡς ἐφημέριος, ἔρρα-

διούργη τούς πολίτας κατά τῶν ἐφημερίων ἱερέων καί μάλιστα τῶν τῆς μητροπόλεως Παναγίας τῆς Ἐλεούσης, ἐκ δὲ τούτου ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐταράσσεται ἡ Λεβιάδα ἢ δὲ ἐκκλησία κεκλεισμένη ἦν».

Θέλει νὰ πει ὁ Κρέμος πῶς ὅταν κοινοποιήθηκε στὸ Διον. Ρήγα ἡ διαταγή τοῦ περιορισμοῦ τοῦ στη μονή τοῦ Οσίου Λουκά εἶχε προηγηθεῖ τὸ σφράγισμα τῆς Ἐλεούσης με διαταγή τοῦ ἐπισκόπου Δοσίθεου βέβαια.

Ὁ Διονύσιος Ρήγας, κατὰ κόσμον Δημήτριος Α. Ρήγας, ἦταν ἱερομόναχος τῆς μονῆς τοῦ Ο. Λουκά καὶ εἶχε γεννηθεῖ στη Λιβαδεία τὸ 1830.

Τα γεγονότα ὅμως που ἐξιστορεῖ ὁ Κρέμος θὰ εἶχαν καὶ βαθύτερες αἰτίες.

Ἡ σημερινή Μητρόπολη εἶχε αποπερατωθεῖ τὸ 1860. Τὸ ἔργο ξεπέρασε τὴ δαπάνη πού εἶχε προϋπολογιστεῖ γιατί θέλησαν νὰ ἐπενδύσουν ἐξωτερικὰ τὴν ἐκκλησία με πελεκητές πέτρες καὶ μάρμαρα καὶ ἴσως τὸ 1874 νὰ υπήρχαν ἀκόμα ἐκκρεμείς οικονομικὲς υποχρεώσεις. Ἦταν καὶ οἱ πολιτικοὶ παράγοντες πού με τὶς ἐνέργειές τους συνετέλεσαν στὴν ἀνοικοδόμησι καὶ ἀποπεράτωσι τῆς ἐκκλησίας καὶ θὰ ἠθέλαν νὰ στέψουν τὸ ἔργο τους με τὴν αἴγλη τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, οἱ ἐφημέριοι καὶ οἱ ἐπίτροποι τῆς Ἐλεούσης ζητοῦσαν νὰ παραμείνει μητρόπολη ἡ Ἐλεούσα καὶ νὰ διαθεθοῦν τὰ ἀναγκαῖα χρήματα γιὰ τὴν ἀναπαλαίωσή τῆς.

Καλὰ καὶ ἀγία ὅσα ζητοῦσαν οἱ ἐφημέριοι τῆς Ἐλεούσης ἀλλὰ δὲν ἐγίναν. Βρήκαν γιὰ αἰτία τὸν ταραχοποιό, ἀπὸ χαρακτήρα, Διον. Ρήγα τὸν ἐξαπέστειλαν στὴν ἐδρα του, τὴ μονή τοῦ Ο. Λουκά, σαν ἀποδιοπομπαίό τράγο, σφράγισαν τὴν ἐκκλησία καὶ ἠσύχασαν ὅλοι.

Ἦστερα ἀπὸ χρόνια, ὅπως ἦταν φυσικό, τὸ βυζαντινὸ μνημεῖο κατέρρευσε καὶ μετὰ δὲν μιλοῦσε κανεὶς γιὰ τὴν Ἐλεούσα, ὅπως δὲν μιλάνε στὸ σπίτι τοῦ κρεμασμένου γιὰ σοκινί.

Όλη αυτή η ιστορία της Ελεούσας ξανάρθε στην επιφάνεια το 1903 από ένα τυχαίο γεγονός.

Ο παπούς μου Μανόλης Χατζημανόλης ήταν επαγγελματίας οικοδόμος και συμφώνησε με κάποιον να του χτίσει σπίτι στην περιοχή της παλιάς Παναγίας. Για να συμπίεσουν το κόστος της δαπάνης, ο παπούς μου ήταν και λατόμος, πήραν άδεια από τις αρχές και εξόρυξαν μέρος από το θράχο που είναι πίσω από την παλιά Παναγία για να δγάλουν πέτρα. Ο χώρος που εξόρυξαν το θράχο είναι σήμερα περιφραγμένος με συρματόπλεγμα. Οι θράχοι με την εκपुरσοκρότηση εκεί που έπεσαν άνοιξαν κρατήρες και ήρθαν στην επιφάνεια τα μπάζα από τη γκρεμισμένη Ελεούσα.

Η είδηση αυτή έφερε αναταραχή στην κοινή γνώμη. Ενεργοποιήθηκαν. Ο κόσμος έσκαβε για να δρει εικόνες, εικόνες δεν δρέθηκαν και αποκαλύφθηκε ένα μέρος από τα θεμέλια της εκκλησίας. Το θέμα της Ελεούσας είχε εξελιχτεί σε κρίση συνείδησης. Από το 1904 ως το 1912 χτίστηκαν με ιδιωτική πρωτοβουλία έξη εκκλησίες. Τη δαπάνη για να χτιστεί η καινούργια εκκλησία σε ανάμνηση της παλιάς, ανέλαβε το σωματείο Τεχνιτών Επαγγελματιών Λιβαδειάς. Η εκκλησία χτίστηκε πάραυτα. Τον άλλο χρόνο, το 1904, η καινούργια εκκλησία, η σημερινή Παλιά Παναγία, ήταν έτοιμη.

Οι εργάτες που άνοιξαν τα χαντάκια για τα θεμέλια της Παλιάς Παναγίας βρήκαν σκελετούς θαμμένους κατά τον χριστιανικό τρόπο ταφής και πήραν για ενθύμιο ο καθένας τους ένα - δυό νομίσματα από αυτά που τους είχαν βάλει κοντά οι δικοί τους για να πληρώσουν τα πορθημεία του άδη, κατά την αρχαιοελληνική συνήθεια. Τα νομίσματα από κράμα χαλκού ήταν καλοδιατηρημένα, η μία όψη ήταν η συνηθισμένη που έχουν τα νομίσματα, η άλλη όψη ήταν γεμάτη με σειρές από γράμματα με αραδικούς χαρακτήρες.

Από τα δομικά υλικά της Ελεούσας λίγα κομμάτια έχουν απομείνει και είναι διασκορπισμένα στη γύρω περιοχή. Οι κίονες ήταν πελεκημένοι πάνω σε γκρί - μπέζ πέτρα και κατέληγαν σε εχίνο. Ο κιονίσκος που είναι έξω από την Παλιά Παναγία ήταν ένας από τους 4 ή 6 που πλαισίωναν τις πύλες του τέμπλου. Το τύ-

μπανο του τρούλου της Ελεούσας στηρίζονταν σε 4 κίονες. Από τους 4 κίονες σήμερα υπάρχουν τα κομμάτια που είναι κοντά στην πισίνα και ένα κομμάτι ύψους περίπου δύο μέτρων με τον εχίνο, σε καλή κατάσταση. Άλλα δύο κομμάτια, με τον εχίνο το κάθε κομμάτι, υπήρχαν έξω από το εργοστάσιο του Στράγγα.

Αυτοί που μου έδωσαν την πληροφορία ήταν κατηγορηματικοί ότι :

«Οι πέτρες που είναι κατά την πισίνα έχουν το ίδιο χρώμα χρώμα και ήταν ίδιες με τις πέτρες που ήταν έξω από την πόρτα του εργοστασίου και είχαν ένα σαν ταψί από πάνω και καθόμαστε».

Το «σαν ταψί» ήταν ο εχίνος του κάθε κίονα.

Όταν το εργοστάσιο Στράγγα απαλλοτριώθηκε και κατεδαφίστηκε πιθανόν μαζί με τα μπάζα της κατεδάφισης να πετάχτηκαν και οι κίονες.

Σταροπάζαρο, Ταμπάχνα

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ πλατεία Αθην. Διάκου από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας μέχρι και τα πρώτα χρόνια του αιώνα μας λέγονταν Σταροπάζαρο.

Όλες οι πόλεις που ήταν επί τουρκοκρατίας επαρχιακά διοικητικά κέντρα, όπως η Λιβαδειά, είχαν τα σταροπάζαρα, που ήταν χώροι έκθεσης και πώλησης των προϊόντων, όπως επέβαλαν οι συνθήκες της ζωής που επικρατούσαν εκείνη την εποχή.

Μόλις τελείωναν τα αλώνια στήνονταν σ' αυτές τις πλατείες τα παζάρια που πουλούσαν τα δημητριακά, διαρκούσαν περίπου ένα μήνα και συνέδεαν, κατά κάποιο τρόπο, την ντόπια αγορά με το εξαγωγικό εμπόριο.

Στους ίδιους χώρους μια φορά τη δεκάδα, Σάββατο ή Κυριακή, γίνονταν παζάρια που διαρκούσαν μέχρι το μεσημέρι. Επειδή τότε δεν υπήρχαν κρεπωλεία, ψαράδικα, μαγαζάκια, στα πα-

Εικόνα 4

ζάρια του Σαββατοκύριακου πουλούσαν ό,τι χρειάζονταν μία οικογένεια της εποχής από κρέατα μέχρι και οικόσιτα ζώα. Αν υπολογίσει κανείς ότι ο κάθε καζάς είχε το λιγότερο 40 χωριά, η οικονομική κίνηση στα παζάρια θα ήταν υπολογίσιμη. Το εβδομαδιαίο παζάρι της Λιβαδειάς, που γίνονταν κάθε Σάββατο, καταργήθηκε στο τέλος του προηγούμενου αιώνα.

Στην πλατεία του σταροπάζαρου τα σπουδαιότερα κτίρια κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας ήταν το τζαμί το λεγόμενο του Βοϊδόνδα. Στην εικόνα 4 φαίνεται το τζαμί όταν τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση το είχαν μετατρέψει σε εκκλησία. Αργότερα το τζαμί κατεδαφίστηκε και στη θέση του χτίστηκε η σημερινή Μητρόπολη. Απέναντι απ'όλο τζαμί ήταν το χαμιάμ που πήγαιναν οι γυναίκες, δίπλα στο χαμιάμ κάτω προς την όχθη της Έρκυνας είναι η θρύση που κατά την παράδοση προτιμούσαν να παίρνουν νερό οι κοπελιές.

Εκτός από το Σταροπάζαρο από τον καιρό της τουρκοκρατίας είχε διαμορφωθεί και ο χώρος της Ταμπάχνας, της σημερινής πλατείας Μαγιάκου.

Στη Ταμπάχνα πρέπει να ήταν το θυρσοδεφείο που είδε ο Εθλιά κοντά στο ποτάμι, γιατί Ταμπάκ - χανέ τούρκινα σημαίνει ο τόπος με το θυρσοδεφείο και ταμπάκης λέγοντας ο θυρσοδέφης επομένως Ταμπάχνα είναι παραφθορά των λέξεων ταμπάκ - χανέ.

Η ΣΥΝΟΙΚΙΑ Μεβλάνα ήταν από την οδό Κορίνης προς το Λυκοχώρι και η μοναδική από τις συνοικίες της Λιβαδειάς που δεν ήταν πυκνοδομημένη. Είχε δίπατα σπίτια, κατώι και ανώι, με κήπους. Μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας η συνοικία δεν είχε χάσει τη φυσιογνωμία της, είχε σπίτια με κήπους όπως του Πανουργιά, Παπασπύρου, Βαρουξή, άλλοτε Εθνικής Τράπεζας.

Κατά τη συνήθεια των Τούρκων η συνοικία θα πήρε το όνομα από τακέ των οπαδών του Μεβλάνα που θα χτίστηκε εκεί πριν χτιστούν στη συνοικία τα δύο τζαμιά του μαγειρείου ή Σουλεϊμανιγιέ και το τζαμί του Μουσταφά.

Ο Μεβλάνα έζησε τον 13ο αιώνα και είχε ιδρύσει τάγμα ιεραποστόλων για τη διάδοση του Μωαμεθανισμού.

Στη συνοικία Μεβλάνα από το 1655 ως το 1836 ήταν και το μετόχι του Οσίου Λουκά. Για το μετόχι αυτό η τοπική παράδοση διηγείται :

«Σ' αυτό το μέρος που είναι το σπίτι μου, μολόγαγε η Σουλτάνα Βαρουξή, ήταν μοναστήρι στο έμπα της αυλόπορτας στο κεφαλόσκαλο, ήταν το ιερό. Μας το είπε η οικογένεια του Τάκη Λάππα, απ' αυτούς αγοράσαμε το σπίτι, και σ' αυτούς πάλι το είχαν πει αυτοί που ήταν πρωτύτερα».

Αυτά λέει η παράδοση, να δούμε όμως τι λέει και η ιστορία γιατί τα έγγραφα του αρχείου της μονής του Ο. Λουκά είναι ιστορία.

Έ γ γ ρ α φ ο 169

«... Παρασταθέντες ένώπιον τοῦ σεβαστοῦ τούτου θωμανικοῦ δικαστηρίου ὁ Παπαῖωσήφης καὶ Παπαδαμασκηνός, κάτοικοι τῆς πόλης Λεβαδειάς καὶ ὁ Ἄγγελῆς ὀνόματι κάτοικος τοῦ χωρίου Γρανίτζα... καὶ ένώπιον τῶν καλογήρων

της μονής του Ό. Λουκά είπαν και ώμολόγησαν τὰ κατωτέρω.

Τὴν ἐν τῇ πόλει, κατὰ τὴν συνοικίαν καλουμένην Μεδλάνα κειμένην οἰκίαν μας περιέχουσιν δύο ἀνώγαια δωμάτια, τόπον συκιάων μετὰ αὐλῆς καὶ τῶν ἐν τῇ αὐλῇ ὄπωροφόρων καὶ μὴ δένδρων καὶ μετὰ πάντων τῶν ὄριων ἐπωλήσαμεν πρὸς τοὺς εἰρημένους καλογήρους ἐπὶ ἀντιτίμῃ 40 σιστῶν καὶ ἀνελλειπῶν ταλήρων.

Ἐξεδόθη κατὰ τὰ τέλη τῆς σελήνης Τζαμαγιούλ - ἀχὴρ τοῦ 1666 (χριστιανικὸ ἔτος 1655) ».

Με το παραπάνω έγγραφο αγοράστηκε το μετόχι το 1655. Ὁμοίως μετὰ ἀπὸ 30 χρόνια ξέσπασε μεγάλη ἀναταραχὴ στη Νότια Ελλάδα, αἰτία τῆς ἀναταραχῆς ὁ Ενετοτουρκικὸς πόλεμος.

Οἱ Ενετοὶ ἀπὸ τον 10ο αἰῶνα ἐμπορεύονταν σε ὅλα τα λιμάνια των Βυζαντινῶν με σημαντικὲς φορολογικὲς ἀτέλειες. Εἶχαν υπογράψει με τοὺς Βυζαντινοὺς διομολογήσεις, ὅπως λέμε σήμερα αὐτὲς τὶς συμφωνίες καὶ μέχρι το 1797 που ἐσόθη ἀπὸ το χάρτη ἡ Γαλινοστάτη Δημοκρατία τῆς Βενετίας ἡ ζωτικὴ μέρμινα των Ενετῶν ἦταν να κυριαρχοῦν στο Ἰόνιο πέλαγος καὶ στο Αἰγαίο. Για να εἶναι ἀναγωνιστικοὶ θέσπισαν τοὺς πρώτους κανόνες τῆς νασιπλοίας καὶ χαρτογράφησαν τὶς ἐλληνικὲς θάλασσες.

Ὁ ενετικὸς στόλος το 1684 με ἀρχηγό το Φ. Μοροζίνη, ἐκνοίχτηκε στὶς ἐλληνικὲς θάλασσες για να ἐξασφαλίσει θάσεις, με τὴ σημερινὴ σημασία τῆς λέξης, ἐνὸς παράλληλα ἡ ενετικὴ προπαγάνδα ἀνάθε τοὺς πόθους των Ἑλλήνων για ἀνεξαρτησία καὶ 2.000 περίπου Ἑλληγες που πῆστεψαν στο ὄνειρο ἐξεσηκώθηκαν.

Τοὺς Ἑλληγες που συνεργάστηκαν με τοὺς Ενετοὺς (ἀπὸ τὴ Λιβαδεῖά καὶ τὴν Αταλάντη ἀναφέρονται σε ονομαστικὸ κατάλογο 150 οικογένειες) οἱ ἄλλοι ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες τοὺς ἔλεγαν κοροῖδευτικά Μαρκολίους. Φαίνεται πως κάτι εἶχαν ἀκούσει για τὴν περίφημη ἐκκλησία του Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας καὶ τοὺς το κόλλησαν.

Οἱ καλόγηροι τῆς μονῆς του Οσίου Λουκά στα ἐγγραφα τοὺς ἀποκαλοῦν «ληστὰς καὶ ἀνάρτας» καὶ ζητοῦν τὴν ἀδεια των τουρ-

κικιών αρχών για να εγκατασταθούν στο μετόχι της Λιβαδειάς με το αιτιολογικό ότι:

«... οι μετά των πλοίων περιφερόμενοι Ένετοί ολίγες όχι μόνον τὰ τρόφιμα ήμῶν καταναλίσκουσι ἀπλήρωτι ἀλλὰ καί τοὺς κατοικούντας τῇ Μονῇ γίνονται παραίτιοι καθημερινῆς παρενοχλήσεως καὶ στενοχωρίας...».

Οι καταγγελίες των καλογήρων εναντίον των Ενετών ήταν πέρα για πέρα αληθινές. Όταν ο Μοροζίνι απέπλευσε από τη Βενετία το 1684 με ισχυρό στόλο για να κυριεύσει την Πελοπόννησο, είχε πάρει την κατηγορηματική εντολή από το πανίσχυρο Συμβούλιο των Δέκα, που κυβερνούσε πίσω από το Δόγη, να προμηθεύεται τα μέσα συντήρησης του στόλου του από τους καταίκους των διαφόρων περιοχών της Ελλάδας.

Οι τουρκικές αρχές ενέκριναν τη μετακόμιση και το ηγουμενοσυμβούλιο της μονής του Ο. Λουκά εδρεύει στη Λιβαδειά για 14 χρόνια, μέχρι τη συνθήκη του Κάρλοβιτς που κατεκύρωσε στους Ενετούς τη Λευκάδα, τη Ναύπακτο και την Πελοπόννησο.

Στο διάστημα αυτό είναι βέβαιο πως χτίστηκε στο μετόχι της Λιβαδειάς και η εκκλησία για να διαβιούν οι καλόγηροι όπως ορίζουν οι μοναστικοί κανόνες. Κίονας με κιονόκρανο αυτής της εκκλησίας δρέθηκε χωμένος μέσα στο οικόπεδο της άλλοτε Εθνικής Τράπεζας. Ο κίονας είναι μαρμάρινος, ακρωτηριασμένος, ύψους περίπου 0,80 εκατ. και διαμέτρου 0,35 εκατ. περίπου με τετράεδρο τραπεζοειδές κιονόκρανο. Το κιονόκρανο όμορφο και απλό θυμίζει ελληνική λαϊκή τέχνη. Η κάθε του έδρα έχει στη μέση ανάγλυφο σταυρό και δύο περιστέρια, σε πλαγία θέση, από το ένα μέρος και από το άλλο του σταυρού.

Αλλά ούτε η Λιβαδειά, που μετακόμισε για ασφάλεια του ηγουμενοσυμβούλιο, γλίτωσε από τις επιδρομές και τις λεηλασίες των κουρσάρων της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας. Οι Ένετοί είχαν μεν καταλάβει την Πελοπόννησο αλλά η κατάσταση ήταν ακόμα ρευστή. Οι κουρσάροι των Ενετών εξορμούσαν για να φοβίσουν τους Τούρκους από τα θέρεια παράλια της Πελοποννήσου.

συγχρόνως όμως λεηλατούσαν και τις περιοχές της Αμφισσας, Λαμίας, Λιβαδειάς, Θήβας και Αταλάντης και οι κάτοικοι υπέφεραν.

Στις 3 Οκτωβρίου 1694 ο Βενετός Προβλεπτής έγραφε από την Ελλάδα στο Δόγη :

«... είθε νά θελήση ο θεός νά μās φέρη, ό στόλος μας ίκανάς δυνάμεις εγκαίρως ίνα εισβάλωμεν και κονιορτοποιήσωμεν τās πόλεις Λεβάδειαν, Θήβας και Ζητοῦνι (Λαμία). Έτσι θά ήμπορούσαμεν να εκτοπίσωμεν τόν έχθρόν από τά γειτονικά μέρη και νά απαλλαγώμεν από τόν κίνδυνον πού διατρέχει τó βασίλειόν μας».

Η επίθεση κατά της Λιβαδειάς έγινε. Ευτυχώς η πόλη δεν κονιορτοποιήθηκε γιατί είχαν ειδοποιηθεί οι Τούρκοι και τους περίμεναν με τα όπλα στα χέρια. Κατά τη συμπλοκή οι Ενετοί λεηλάτησαν και έκαψαν πολλά σπίτια και όπως αναφέρουν οι ίδιοι στο Δόγη οι απώλειές των ήταν μόνο 20 λεβέντες, έτσι έλεγαν τους κουρσάρους των, αιχμαλώτιζαν 50 Τούρκους και σκότωσαν 100.

Με αναφορά προς τον Γενικό Προβλεπτή επισημαίνουν ότι με την επιδρομή κατά της Λιβαδειάς τρέμαξαν οι κάτοικοι της Αταλάντης και αύξησαν τη φορολογία που τους έδιναν κατά 500 ρεάλια το χρόνο. Ο Γενικός Προβλεπτής όμως χαρακτήρισε ασύμφορη για τη Βενετία τη συμφωνία με τους κατοίκους της Αταλάντης, γιατί, κατά την αντίληψή του, το ποσόν της φορολογίας που συμφωνήθηκε ήταν μηδαμινό.

Οι Λιβαδείτες, μετά την επιδρομή των Ενετών στην πόλη, έστειλαν μία αντιπροσωπεία στην Αγία Μαύρα (Λευκάδα) που είχε τότε την έδρα του ο Προβλεπτής και του παράδωσαν αναφορά των κατοίκων της Λιβαδειάς για να τη διαβιβάσει στο Δόγη. Στην αναφορά, που είχε ημερομηνία 25 Νοεμβρίου 1695, προσέφεραν στο Δόγη ως κεφαλικό φόρο 1500 ρεάλια, τόσο άνδρες είχαν μείνει στην πόλη μετά την επίθεση των Ενετών και υπαινίσσονται στην αναφορά πως με την επιδρομή πολλοί κάτοικοι της Λιβαδειάς, Έλληνες, Τούρκοι και Εβραίοι, πήραν τα θουνά και ο αριθμός των αν-

δρών μειώθηκε στην πόλη, επομένως μειώθηκε και το ανάλογο χαράτσι. Έτσι οι δυστυχημένοι Λιβαδεύτες ως το 1699 θα έχουν δύο αφεντικά, τους Τούρκους και τους Ενετούς και θα πληρώνουν δύο χαράτσια.

Οι ενετικές γαλέρες που μετέφεραν τους κουρσάρους είχαν αγκυροβολήσει στα Άσπρα Σπίτια και οι Ενετοί μέσω Ελικιώνα προσέβαλαν τη Λιβαδειά από το Πρόκειμα. Απέφυγαν τον πολυσύχναστο δρόμο Διστόμου — Καρακόλιθου — Λιβαδειάς για να επιπέσουν απαρατήρητοι.

Πιθανόν τα ίχνη από κτίσματα που υπάρχουν στο ερημονήσι Δασκαλιό, που είναι στα ανοιχτά του κόλπου της Αντίκυρας, να ήταν φυλάκια των Ενετών. Η λέξη Δασκαλιό προέρχεται πιθανότατα από την ιταλική πρόθεση DI και τη λέξη SCOLIO. Όταν έκαναν τη χαρτογράφηση οι Ενετοί ορισμένα βραχυώδη ξερονήσια τα σημείωναν στο χάρτη ως σκόλια και όταν οριοθετούσαν ένα στίγμα στο ναυτικό χάρτη έγραφαν από το σκόλιο ως το στίγμα... και η σύνθετη ιταλική λέξη μεταφέρθηκε στα ελληνικά σαν αυτούσια χωρίς να μεταφραστεί.

Το 1807 οι καλόγηροι της μονής του Ο. Λουκά αγόρασαν ένα εργαστήριο που συνόρευε με το μετόχι της Λιβαδειάς. Με τα στοιχεία του εγγράφου της αγοραπωλησίας έχουμε μία πλήρη εικόνα του οικοδομικού τετραγώνου Κορίννης — Ιερολοχιτών — Πλουτάρχου — Μπουρνόζου και περιβόλου δικαστικού μεγάρου τον καιρό της Τουρκοκρατίας.

Στην οδό Κορίννης από τη μεριά του δικαστικού μεγάρου υπήρχαν τρία εργαστήρια. Το κουρείο του Τούρκου Ουστά Γιουσούφ. (Οι Τούρκοι φημίζονταν σαν δεξιοτέχνες κουρείς). Το εργαστήριο που αγόρασαν οι καλόγηροι του Ο. Λουκά για 750 γρόσια από τον Πέτρο Τζουδάνη (Ιωάννου) και το εργαστήριο του Θεοφάνη Παπαάνθη. Ο υπόλοιπος χώρος του σημερινού οικοδομικού τετραγώνου ήταν το μετόχι τη μονής του Ο. Λουκά.

Όμως το καλοκαίρι του 1821 ένα μεγάλο μέρος της Λιβαδειάς κάηκε, η πόλη εγκαταλείφτηκε και μόνο λίγοι ξωτάρηδες ξέμειναν σε κάτι ακρινά σπίτια και καλλιεργούσαν με την ψυχή στο στόμα.

Στους τόπους της προσφυγιάς πείνα και δυστυχία περίμενε τους Λιβαδεύτες, έχουν διασωθεί έγγραφας διαμαρτυρίες προς τις τοπικές αρχές όλο παράπονα.

Από το Δίστομο έδρα της δημογεροντίας της Λιβαδειάς στις 30 Μαρτίου 1826 οι δημογέροντες παραπονούνται «αναφέροντες κατά του αντιστρατήγου Λέκκα». Ο Λέκκας ήταν από την περιοχή της Αθήνας και εκτελούσε χρέη στρατιωτικού διοικητή Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας.

Στις 29 Μαρτίου 1826, από τη Σαλαμίνα, 40 Λιβαδεύτες πρόσφυγες «αναφέρονται κατά των εντοπίων δια τα προς αυτούς φερσίματα των».

Περιηγητές έγραφαν πως είδαν το 1826 έξω από το Ναύπλιο να αργοπεθαίνουν γηστικοί και κουρλιασμένοι οι πλούσιοι, κάποτε, έμποροι της Λιβαδειάς με τις οικογένειές τους.

Στην Αίγινα, άλλοι Λιβαδεύτες πρόσφυγες, είχαν κρεμασμένο στο λαιμό τους ένα σακουλάκι με αλάτι κι όταν έβρισκαν κανένα χόρτο φαγώσιμο έβριχναν αλάτι και το έτρωγαν.

Με τη μάχη της Πέτρας το Σεπτέμβριο του 1829 ξεκαθάρισε ο τόπος από την Τουρκιά. Ο κόσμος ξαναγύρισε στη Λιβαδειά και οι περισσότεροι βρήκαν χαλάσματα, χαλάσματα βρήκαν και το μετόχι οι καλόγηροι. Στις 20 Ιουλίου 1836 ζητούσαν 1200 δραχμές δάνειο από την Κυβέρνηση

«... δι' ανακαίνισιν του μετοχίου της Μονής εις Λεβαδειαν και την αγοράν 10 βοών και 2 ήμιόνων δια την καλλιέργειαν των κτημάτων της Μονής» και μάλιστα «...έντός του έρχομένου Αύγουςτου όπου γίνονται εν Λεβαδεία πωλήσεις ζώων».

Παράλληλα με την ζωοπανήγυρη στο πανηγύρι του Αυγούστου, που γίνονταν την ίδια ημερομηνία μέχρι το 1940, πουλούσαν και βιομηχανικά προϊόντα, όπως γράφει με έμφαση αρθρογράφος αθηναϊκής εφημερίδας της εποχής εκείνης αλλά μέσα σε καλύβες σκεπασμένες με χαμόκλαδα.

Την εποχή που ζητούσαν οι καλόγηροι δάνειο για να προ-

φτάσουν το πανηγύρι της Λιβαδειάς η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας ήταν τραγική. Όταν ήρθε ο Όθωνας για να βασιλεύσει στην Ελλάδα οι τρεις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, είχαν εγγυηθεί για το δάνειο που πήρε η Ελλάδα και που είχαν ήδη καταβληθεί οι δύο πρώτες δόσεις. Το 1836 ο προϋπολογισμός έκλεισε με έλλειμμα 4.021.500 δραχμές. Για να καλυφτεί το έλλειμμα η Ελλάδα ζήτησε να της χορηγηθεί και η τρίτη δόση του δανείου αλλά οι Γάλλοι και οι Ρώσοι δεν ενέκριναν την παροχή της τρίτης δόσης του δανείου προβάλλοντας διάφορες αιτιολογίες. Εκβίαζαν έτσι την κυβέρνηση, που την χαρακτήριζαν ως αγγλόφιλη, για την προώθηση των συμφερόντων τους.

Ο υποτιθέμενος Αγγλόφιλος Άρμανσιπέργκ αντικαταστάθηκε αλλά μέχρι να γίνουν όλες αυτές οι διαβουλεύσεις ο πατέρας του Όθωνα, βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος, δανειοδότησε την Ελλάδα από τα χρήματα του Βαυαρικού λαού για να σώσει από το οικονομικό χάος το θρόνο του γιού του.

Η κυβέρνηση βέβαια δεν χορήγησε το δάνειο που είχαν ζητήσει οι καλόγηροι και η Μονή που πιέζονταν από πιεστικές οικονομικές ανάγκες, μοίρασε το μετόχι σε οικοπέδα και άρχισε το ξεπούλημα.

ΚΑΤΑ την παράδοση, στο Απάνω παζάρι, στον αριθμό 18 της σημερινής οδού Δάφνης, ήταν και το πατρικό σπίτι του Λάμπρου Κατσώνη που το κατεδάφισαν πριν λίγους μήνες. Η παράδοση δικαιώνεται και από τη μαρτυρία του ROUQUEVILLE. Όταν ο Γάλλος διπλωμάτης ήρθε στη Λιβαδειά το 1805 πήγε στο σπίτι του Κατσώνη και ζήτησε να δει τή μάνα του, οι γείτονες τον πληροφόρησαν ότι είχε πεθάνει πριν μερικά χρόνια όμως προθυμοποιήθηκαν να του δείξουν τον τάφο της και τον οδήγησαν ως εκεί, το νεκροταφείο θα πρέπει να ήταν κοντά στο σπίτι του Κατσώνη. Πράγματι στα χρόνια της τουρκοκρατίας, στο άνδριο που είναι χτισμένη η Παλιά Παναγιά, ήταν το νεκροταφείο της Παναγίας της Ελεούσας.

Η δράση του Λ. Κατσώνη (1752—1804), σαν οργανωμένου καταδρομέα, αρχίζει από το Γενάρη του 1788 όταν αγόρασε στην Τεργέστη ένα αμερικάνικο καταδρομικό των 26 πυροβόλων που το ονόμασε «Αθηνά της Άρκτου». Με τον υπόλοιπο στολίσκο του και την «Αθηνά της Άρκτου» για ναυαρχίδα σάλπαρε προς το Αιγαίο και άρχισε τις καταδρομές.

Διαφωτιστικά έγγραφα για τη δράση του Λ. Κατσώνη και του Ανδρούτσου (πατέρα) μεταφράστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες με την επίδραση του Κ. Μέρτζιου. Τα έγγραφα που μεταφράστηκαν είναι επιστολές του Λ. Κατσώνη προς τις ενετικές αρχές, αναφορές Ενετών Προβλεπτών των Ιονίων Νήσων προς το Δόγη και αναφορές των Ενετών πρεσβευτών από την Πετρούπολη (Λένινγκραντ) και Κωνσταντινούπολη. Τα έγγραφα είχαν σταλεί στη Βενετία από το Μάη του 1788 ως το 1799 που έπεσε η Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας στα χέρια του Μεγάλου Ναπολέοντα και οι Τούρκοι ξαναπήραν από τους Ενετούς την Πελοπόννησο.

Ο Κατσώνης εκτός από τις καταδρομές ενεργεί και ελέγχους στις φορτωτικές των πλοίων και κατάσχει όσα εμπορεύματα ανήκαν σε Τούρκους. Οι διαμαρτυρίες των πλοιάρχων και των εμπορευόμενων απευθύνονταν κυρίως στις προξενικές αρχές των Ενετών και των Ρώσων γιατί ήταν γνωστό ότι οι Ρώσοι και οι Ενετοί υποβάλλαν τον Κατσώνη, επειδή οι χώρες τους ήταν αντίπαλες της Τουρ-

κίας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις οι Ενετοί και οι Ρώσοι ακολουθούσαν την πολιτική των προσχημάτων και καλούσαν τον Κατσώνη να απολογηθεί εγγράφως. Παρόλο που ο Κατσώνης ήταν υποχρεωμένος να δικαιολογήσει τις πράξεις του οι επιστολές του έχουν ύφος αγέρωχο και φανερώουν άνθρωπο που είναι αποφασισμένος να φτάσει ως το τέλος είτε αυτό το τέλος είναι νίκη είτε είναι συντριβή.

Το 1791 η Ρωσία, που ήταν σε εμπόλεμη κατάσταση με την Τουρκία, αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει και ο Ρώσος στρατηγός Ταμάρα που ήταν επιφορτισμένος από την Αικατερίνη τη Β' να χρηματοδοτεί τον Κατσώνη διακόπτει την οικονομική επιχορήγησή.

Για την αντιπαράθεση Κατσώνη — Ταμάρα ο Ενετός Προβλεπτής Κερκύρας έγραφε στις 29 Ιουνίου 1792 στο Δόγγη :

«...Ο Κατσώνης ως πολιτικός δικαιολογεί την διαγωγή του και την αποκάλυπτον αντίστασιν εις τας διαταγάς του ανωτάτου διοικητού του στρατηγού Ταμάρα με μίαν προκήρυξιν την οποίαν εδημοσίευσε και εκυκλοφόρησε...».

Στην προκήρυξη ο Κατσώνης διακηρύσσει ότι :

«... αι κακώς ανταμειφθείσαι υπηρεσίαι μου και των συντρόφων μου, η λαμπρά δράσις μου, κακώς αποτιμηθείσα, η παράλειψη τούτων εις την συνθήκην ειρήνης, της αναμολογηθείσης μεταξύ της Ρωσίας και της Πύλης (Τουρκίας) και έτι περισσότερο η κακή διαχείρισις που έγινε από τους Ρώσους διοικητάς και ειδικότερον από τον στρατηγόν Ταμάρα, με το χρήμα του οποίου ούτε εγώ ούτε οι σπαδοί μου έλαβαν την αναλογούσαν αυτοίς μερίδα, είναι οι λόγοι που με ήγαγον όχι να ανυψώσω την σημαίαν της ανταρσίας κατά της Σεβαστής μου ηγεμονίδος (Αικατερίνης Β') αλλά να εξακολουθήσω να μισώ τους εχθρούς της Ρωσίας έως ότου οι Έλληνες κατασταθούν στα δικαιώματά των.».

Μετά τη δημοσίευση της προκήρυξης ο Κατσώνης συνεχίζει τον αγώνα χωρίς τη ρωσική βοήθεια και σχυρώνει το λιμάνι της

Μάνης Πόρτο - Κάγιο που το χρησιμοποιεί για ναύσταθμο. Το στολίσκο του Κατσώνη έρχεται να επανδρώσει με τους συντρόφους του ο Ανδρούτσος που είχε στρατολογηθεί και αυτός από τους Ρώσους το 1787 μα είχε απομείνει όπως και ο Κατσώνης χωρίς επιχορήγηση. Για να οικονομηθούν και να συντηρήσουν το στόλο, ο Κατσώνης και ο Ανδρούτσος, άρχισαν τις πειρατείες εφαρμίζοντας το γνωστό «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα».

Οι Ενετοί, σ' αυτή την περίοδο, στην επίσημη αλληλογραφία τους, παρουσίαζαν τον Κατσώνη σα φοβερό πειρατή που δεν σέβονταν ούτε τα πλοία των ουδετέρων χωρών και άφηναν να εννοηθεί ότι προστάτευαν την οικογένεια του Α. Κατσώνη που κατοικούσε στην ενετοκρατούμενη Ιθάκη από ανθρωπιστικούς λόγους, για τα δύο μικρά παιδάκια του. Άλλη όμως ήταν η αλήθεια, οι Ενετοί παρείχαν άσυλο και εφόδια στον Κατσώνη επειδή πολέμησε τους κοινούς των εχθρούς, τους Τούρκους.

Από την άλλη μεριά το επίσημο ρωσικό κράτος, που δεν ήθελε να κατηγορηθεί ότι υποθάλλει πειρατές, καταδικάζει τον Κατσώνη, όμως τα έγγραφα αναφέρουν ότι τον Κατσώνη υποστήριζε ο πρίγκιπας Ποτέμκιν που ονειρεύονταν μία Ρωσία κάτοχο των στενών των Δαρδανελίων και με ελεύθερη έξοδο προς τη Μεσόγειο.

Στο χρονικό διάστημα που ο στόλος αυτοσυντηρείται με πειρατείες, ο Κατσώνης κούρσεψε και δύο γαλλικά εμπορικά πλοία, οι Γάλλοι όμως του το φύλαξαν, μαζί με τους Τούρκους χτύπησαν τον Ιούνιο του 1792 το στόλο του Κατσώνη μέσα στο αγκυροβόλι του.

Η πανωλεθρία του Κατσώνη στο Πόρτο Κάγιο περιγράφεται σε μακροσκελή κατάθεση που έδωσε στις ενετικές αρχές της Ζακύνθου τον Ιούνιο του 1792 ο πλοίαρχος Γ. Λυκιαρδόπουλος που έφτασε στο λιμάνι της Ζακύνθου προερχόμενος από το Γύθειο.

Κατά την Κατάθεση του Λυκιαρδόπουλου :

«... όταν φάνηκαν στ' ανοιχτά του Πόρτο Κάγιο τα 27 οθωμανικά πολεμικά που συνοδεύονταν από μια γαλλική φρεγάδα μέσα στο ναύσταθμο του Πόρτο Κάγιο ήταν αγκυροβολημένα 11 πλοία. Ο μπέης της Μάνης Ζανέτος Γρηγορά-

κης διατάχθηκε από τους Τούρκους να συγκεντρώσει τους άνδρες του και να επιτεθεί από την ξηρά εναντίον του Κατσώνη, πράγμα που έγινε. Όλη η στρατιωτική δύναμη του Κατσώνη είχε θγει στην ξηρά για να τους αντικρούσει, τότε οι υπόλοιποι Τούρκοι βρήκαν ευκαιρία και κυριεύσαν τα 11 άδεια πλοία. Μανιάτες, που συνεχώς καταδίωκαν τους άνδρες του Κατσώνη, όσους σκότωναν πήγαιναν τα κεφάλια τους στον πασά της Τριπολιτσάς. Ο Κατσώνης με τον Ανδρούτσο και 12 άλλους μπήκαν σε μια βάρκα και ήταν άγνωστο πού πήγαν».

Στις 17 Ιουλίου 1792 ο Ενετός Προβλεπτής Κερκύρας αναφέρει στο Δόγη ότι ο Κατσώνης, ο Ανδρούτσος και μερικοί συμπολεμιστές του κατέφυγαν στα Κύθηρα. Οι ενετικές αρχές των Κυθέρων που δέχονται πιέσεις από τους Τούρκους και τους Γάλλους να τους παραδώσουν τον Κατσώνη και τους συμπολεμιστές του, τους στέλνουν μήνυμα να φύγουν για το Καψάλι και τους προσδιορίζουν και το δρομολόγιο για να μη συναντηθούν στο δρόμο με το απόσπασμα που οι ίδιοι είχαν στείλει για να τους συλλάβουν. Όταν έφτασαν στο Καψάλι μπήκαν σε μία γαλέρα που την είχε στείλει ο Κατσώνης εκεί, κατά τύχη, πριν τρεις μέρες και αναχώρησαν για την Ιθάκη.

Στην Ιθάκη ο Κατσώνης αναγκάζονταν να κρύβεται στα βουνά ενώ συγχρόνως κεραυνοβολούσε με μηνύματα τον Ενετό Προβλεπτή.

Τον Σεπτέμβριο του 1795 ο Ενετός Πρόξενος που ήταν διαπιστευμένος στην Πετρούπολη με τρεις αναφορές του προς το Δόγη γράφει ότι ο Κατσώνης παρουσιάστηκε στη ρωσική Αυλή όπου τον δέχτηκαν με ευμένεια. Με συντριπτικά στοιχεία ο Κατσώνης αποδεικνύει ότι ο στρατηγός Ταμάρα κρατούσε για λογαριασμό του την επιχορήγηση που έστελνε η Αικατερίνη για τις ανάγκες του στόλου του και ότι για να συνεχίσει τον αγώνα, που ο πατριωτισμός του δεν του επέτρεπε να σταματήσει, αναγκάζονταν να κουρσέυει εμπορικά καράβια διαφορετικά θα τον σκότωναν οι ναύτες του, απολογήθηκε στην Αικατερίνη. Μετά από αμοιβαίες εξηγήσεις διευθέτησαν και το ζήτημα Κατσώνη — Ταμάρα αφού έρριξαν την

ευθύνη για ό,τι έγινε στο στρατηγό GIBS που στο μεταξύ είχε πεθάνει.

Ο Κατσώνης πήρε το βαθμό του συνταγματάρχη του ρωσικού στρατού και συγχρόνως υπέβαλε αίτηση που ζητούσε 500.000 ρούβλια σαν αποζημίωση για τις ζημιές του στόλου του και για καθυστερούμενους μισθούς του.

Τα χρήματα θα τα πήρε ο Κατσώνης γιατί αγόρασε ένα τεράστιο κτήμα στην Κριμαία που το ονόμασε Λεβάδεια και που αναφέρονταν μ' αυτό το όνομα στους προπολεμικούς χάρτες. Σ' αυτή την περιοχή, μετά το θάνατο του Κατσώνη, χτίστηκαν τα θερινά ανάκτορα του Τσάρου. Στις αίθουσες των ανακτόρων έγινε το 1945 η διάσκεψη των Τσώρτσιλ - Ρούσβελτ - Στάλιν, η γνωστή με το όνομα «Διάσκεψη της Γιάλτας».

Η οικογένεια Κατσώνη μετά την πανωλεθρία του Πόρτο Κάγιο είχε περάσει σε μεγάλη δυστυχία. Η γυναίκα του Μαρία, το γένος Σοφριανού από τη Τζιά, για να συντηρήσει τα δυό της παιδιά, το Λυκούργο και τη Γαρέφω, τις δύο θείες της και το υπηρετικό προσωπικό δανείζονταν από ενεχυροδανειστές της Ιθάκης και της Ζακύνθου. Από τις 10 Μαΐου 1793 η οικογένεια Κατσώνη συντηρείται από το Δημόσιο Ενετικό Ταμείο, επιπλέον οι Ενετοί πλήρωσαν και τα χρέη της Μαρίας Κατσώνη και αποδέσμευσαν από τους ενεχυροδανειστές τα πολύτιμα αντικείμενα που ήταν τα εξής :

7 φουστάνια αλόκληρα, 2 ζιπούνια, 1 ζεύγος τοκάδες, 2 ντουφέκια με ποικίλματα από ελεφαντόδοντο, 1 πιστόλι ασημένιο, 1 σπαθί δαμασκηγό, 3 δωδεκάδες πιρούνια και κουτάλια ασημένια, 2 μεγάλες κουτάλες ασημένιες, 1 μεγάλο μαχαίρι και ένα πιρούνι που κόβουν το κρέας, ασημένια, 4 ασημένιες αλατιέρες, 3 δωδεκάδες ασημένια μαχαιροπίρουνα μέσα σε θήκες, 1 καφόμπρικο ασημένιο, 1 ρολόι με καδένα χρυσή, 1 κόφιγμα με διαμάντια και ρουμπίνια, 1 δαχτυλίδι με διαμάντι, 7 πιστόλια με ασημένια σχέδια, 1 ντουφέκι και 1 γιαταγάνι με ασημένια αλυσίδα, 2 δαχτυλίδια με διαμάντια, 1 δαχτυλίδι με ρουμπίνι, 7 σειρές μαργαριτάρια και μία ζώνη με χρυσό σειρήτι και χρυσή αγκράφα.

Εκτός από τα παραπάνω πολύτιμα αντικείμενα έγινε απο-

γραφή και στα υπόλοιπα πράγματα της οικογένειας από το διοικητή της γαλέρας Β. Τρεβιζάν που είχε αγκυροβολήσει στην Ιθάκη. Τα αναφέρω γιατί έχω τη γνώμη ότι δείχνουν το πολιτιστικό επίπεδο της στρατιωτικής αριστοκρατίας της εποχής εκείνης.

Τα υπόλοιπα πράγματα ήταν :

1 μεγάλο τραπέζι κάρνο, 1 τραπέζι τετράγωνο, 8 καρέκλες φάθινες, 1 μεγάλο ξύλινο ρολόι, 2 κηροπήγια ορειχάλκινα, 4 εικόνες, η μία επάρρυρη, 20 σανίδες για κρεβάτι, 10 καθαλλέτα για κρεβάτια, 2 παραβάν, 4 μαντήλια που σκέπαζαν τα δώρα (καλαμιάτας) 2 κούνιες για παιδιά με τα στρώματα και τα μαξιλαράκια και ένα μικρό πάπλωμα, 1 κιβώτιο ξυλόγλυπτο, 1 καρπίτι, 4 καθρέφτες μεγάλοι με επίχρυσες κορνίζες, ήταν συνήθεια στα αρχοντόσπιτα να κρεμούν τους καθρέφτες στις τέσσερις γωνίες του καλού οντά (διωμάτιο υποδοχής), 3 κλουδιά που έβαζαν τα φαγητά, 2 φανάρια, ένα σάκκο με διάφορα χαρτιά και έγγραφα, 2 στρώματα μεγάλα, 3 παπλώματα, το ένα μεταξωτό, 5 ζευγάρια σεντόνια, άλλα 5 σεντόνια, 1 κουβέρτα πλεχτή με νήμα «λευκό», 2 άλλες κουβέρτες, 2 μπακαράνια, 2 σπιρβέρια, 2 μεγάλες προσκεφαλίδες, 3 τραπεζομάντηλα, το ένα της Φιδόνδρας, 24 πετσέτες Φιδόνδρας, 1 σεντούκι με είδη ενδυμασίας και δύο γούνινα παλτά το ένα από άσπρη ερμίνα.

Είδη χειροτεχνίας

2 χτένια αργαλειού, αδράχτια με κόκκινο μετάξι, 1 μάσο νήμα ποιότητας λευκό που έπλεκαν κάλτσες και κουβέρτες.

Είδη κουζίνας

82 τεμάχια χάλκινα, ταψιά, πιάτα, κατσαρόλες, λαγήνια, επιπικασσιτερωμένα πιρούνια, 1 μύλος του καφέ, 1 τσεκούρι, 1 καζάνι, 2 σκαφίδια, 4 κόσκινα, 1 κάσα με διάφορα πιατικά, 1 κάσα με φλυτζάνια και ποτήρια.

Τρόφιμα

4½ σακιά αλεύρι, ½ σακί ρύζι, 1 σακί κρεμμύδια, 1 σακί κεφαλοτύρια, 1 κιβώτιο με διάφορες μανέστρες, 2 κιούπια μέλι, 2 κιούπια λάδι, 1 μεγάλη γαράφα οινόπνευμα, 1 βάζο με γλυκό του κουταλιού.

Ανδρούτσος (πατέρας)

ΤΟΝ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟ τον συνέλαβαν οι Ενετοί στο Σπαλάτο της Δαλματίας. Στα πρακτικά της ανάκρισης ο Ανδρούτσος περιγράφεται σαν ένας φαλακρός, ψηλός στο ανάστημα άνδρας, γύρω στα 40, παχύσαρκος και καλοκαμωμένος. Φορούσε φέσι, καππότο Ζαγοριανό, πεσλί και η στολή του ήταν στολισμένη με χρυσά και ασημένια σειρήνια.

Ανακρινόμενος ο Ανδρούτσος, αμέσως μετά τη σύλληψή του, κατέθεσε ότι ονομάζεται Ανδρεούτσος Λιδανίτος (από τις Λιδανάτες) του πατέ Βελούση (ήταν γιός του Βελούση, ο πατέρας του είχε πεθάνει) ότι γεννήθηκε στο LANDI (Αταλάντη) της Ρούμελης και ο πατέρας του ήταν ευκατάστατος αγρότης. Σε ερώτηση του ανακριτή περί της εθνικότητός του απάντησε ότι δεν μπορεί να δευαιώσει ότι είναι Τούρκος υπήκοος όπως ήταν οι γονείς του. Ότι το 1787 που ήταν στη Σαραγόσσα της Ισπανίας είχε συμφωνήσει με το Ρώσο στρατηγό Ίβον να συγκεντρώσει 800 πολεμιστές από τα τουρκοκρατούμενα μέρη, ότι πολέμησε τους Τούρκους με τον Κατσώνη, ότι στις μάχες σκοτώθηκαν 200 από τους άνδρες που είχε στρατολογήσει και μεταξύ των σκοτωμένων ήταν και ο αδερφός του, ότι πήρε μέρος στη ναυμαχία και τη μάχη του Πόρτο Κάγιο και μετά την ατυχή έκβαση αυτής πέρασε με τον Κατσώνη στα Κύθηρα και από εκεί στις 5 Αυγούστου πήγε στην Πρέβεζα. Από την Πρέβεζα με πέντε συναγωνιστές του στις 20 Αυγούστου ταξίδεψαν με πλοίο μέχρι το Σπαλάτο για να εφοδιαστεί με πιστοποιητικό υγείας από το εκεί λοιμοκαθαρτήριο (λαζαρέττο) προκειμένου να ταξιδέψει στην Πετρούπολη για να εισπράξει τους καθυστερούμενους μισθούς του αλλά τον συνέλαβαν και οδηγήθηκε σιδηροδέσμιος στη Ζάρα και δεν γνωρίζει ποια θα είναι η τύχη του.

Αυτή είναι σε περίληψη η κατάθεση του Ανδρούτσου στις ανακριτικές αρχές των Ενετών.

Όσα κατέθεσε ο Ανδρούτσος στην ανάκριση τεκμηριώνονταν και από τα 51 έγγραφα που είχε μαζί του αλλά η Ενετική Γερουσία παράδωσε τον Ανδρούτσο στον πασά της Βοσνίας. Οι Τούρκοι τον μετέφεραν στις φυλακές του Ναυστάθμου στην Κων)πολη και ο Ενετός πρεσβευτής το 1797 αναφέρει στο Δόγη ότι σύντομα ο Αν-

δρούτσος θα αποφυλακιστεί με ενέργειες του Ρήσου πρεσβευτή. Οι πληροφορίες όμως διακόπηκαν γιατί οι Γάλλοι με τον Μ. Ναπολέοντα διέλυσαν τη Δημοκρατία της Βενετίας και οι πρεσβευτές της Βενετίας σχόλασαν.

Ο Αγδρούτσος όπως είναι γνωστό πέθανε στις φυλακές της Κωνσταντινούπολης πιθανόν από χολέρα.

Στα πρακτικά της ανάκρισης επισυνάπτονταν και κατάλογος με τα αντικείμενα της προσωπικής του χρήσης που ήταν:

2 κουτάλια και 2 πιρούνια ασημένια, 1 ρολόι που χτυπάει τις ώρες με καδένα ασημένια, 3 παλάσκες ασημένιες συρματερές και επίχρυσες, 2 πιστόλια επίχρυσα με ασημένια επιθέματα, 1 μαχαίρι επίχρυσο με λαβή και θήκη ασημένια, 1 σπαθί με ασημένιες διακοσμήσεις, 1 ντουφέκι με ασημένια, 13 φυσέκια και ένα μπαούλο που είχε μέσα δύο φορεσιές, τα χρυσοκεντημένα πεσλιά από κόκκινο θελούδο και άλλα είδη υφαντισμού.

Συνοικία Μουσταφά Βοϊβόνδα

ΣΥΝΟΙΚΙΑ Μουσταφά Βοϊβόνδα ονόμαζαν οι Τούρκοι τη σημερινή συνοικία της Κρύας. Οι Τούρκοι είχαν τα σπίτια τους στην πλαγιά δίπλα στο φρούριο και πολλά από τα προπολεμικά σπίτια της περιοχής ήταν χτισμένα πάνω στα θεμέλια τούρκικων σπιτιών. Οι χριστιανοί της συνοικίας είχαν τα σπίτια τους γύρω από τον Άγιο Δημήτριο.

Η συνοικία πήρε το όνομα από το σεράι του Βοϊβόνδα (τουρκικό διοικητήριο) που ήταν στις αρχές της σημερινής οδού Τροφώνιου και απέναντι από τις δύο γέφυρες της Έρκυνας.

Για το σεράι του Βοϊβόνδα ο Τούρκος περιηγητής Εδλιά έγραψε το 1668:

«Στην άκθη του ποταμού και στην άκρη του φαραγγιού και κάτω από έναν μεγάλο βράχο απότομο και λείο, είναι χτισμένο με τον περίβολό του και το συντριβάνι το μέγαρο του Βοϊβόνδα, ένα καλλιτεχνικό και ωραίο μέγαρο».

Αναφέρει ο Εδλιά τον απότομο και λείο βράχο γιατί ενδόμυχα θα φοβάταν μήπως αποσπαστεί από τα ύψη του και κατακυλιώντας συνέθλιβε το σεράι που ήταν στο χαμηλότερο σημείο δίπλα στο ποτάμι, αλλά ο βράχος στέκει μέχρι σήμερα στη θέση του εδραίος και αμετακίνητος.

Δίπλα στο σεράι ήταν το χαμάμι, η Λιθαδειά είχε τρία χαμάμι, το 1915 στη μισογκρεμισμένη στέγη του φύλιαζαν αγριοπερίστερα και μέχρι τα μισά του αιώνα μας από τις υδραυλικές εγκαταστάσεις του χαμάμι γέμιζαν με νερό το βυτίο της αντλίας του Δήμου Λιθαδειάς που κατάδραχε τους καλοκαιρινούς μήνες τους δρόμους της πόλης.

Ο περιηγητής GELL που επισκέφτηκε την Ελλάδα το 1801 περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια πώς λειτουργούσαν τα χαμάμι.

«Στο κέντρο του πρώτου διαμερίσματος υπήρχε φωτιά

και γύρω-γύρω σφαδές με καθαρά σεντόνια και σκεπάσματα. Εκεί γδύνεσαι, τυλίγεσαι με ένα θαμβασκερό ρούχο, φοράς ξυλοπάπουτσα και οδηγείσαι ανάμεσα από πολλές θολωτές κάμαρες τη μία ζεστότερη από την άλλη και μπαίνεις στο χαϊμάι. Εκεί ξαπλώνεις σε ένα τεζάκι ξύλινο μεγάλο όσο μία πόρτα και ενώ παθαίνεις δυνατή εφίδρωση ένας λουτράρης σε τρίβει και σε λούζει αν θέλεις. Ύστερα φέρνουν μια λεκάνη γεμάτη σαπουνάδα και ο λουτράρης σε τρίβει με μία βούρτσα από κάποιο ανατολίτικο φυτό. Όταν τελειώσει αυτή η διαδικασία σε αφήνει μόνο να ρίχνεις πάνω σου ζεστό ή κρύο νερό από τις δύο μαρμάρινες γούρνες που βρίσκονται πλάι σου. Έπειτα χτυπάς παλαμάκια και ο υπηρέτης σου φέρνει ένα καθαρό θαμβασκερό ρούχο που δένεις στη μέση σου και ένα τουρμπάνι για το κεφάλι. Ύστερα σε οδηγεί ξανά στην πρώτη αίθουσα που ξαπλώνεις ανάμεσα στα σεντόνια και πίνεις καφέ ώσπου να στεγνώσεις».

Μετά από το χαϊμάι και κοντά στις πηγές της Έρκυνας είναι η περιοχή που λειτουργούσε από τα προϊστορικά χρόνια το μαντείο το Τροφώνιου. Ένας περιηγητής που επισκέφτηκε το 1776 την περιοχή, συνεπαρμένος ίσως από τις μυστηριώδεις διηγήσεις που διάβαζε στα αρχαιοελληνικά κείμενα απογοητευμένος έγραφε:

«... μπορεί να δει κανείς ακόμα ένα σπήλαιο λαξεμένο στο βράχο αλλά δεν είναι δυνατόν να ανακαλύψεις το άντρον που ο Τροφώνιος έδινε τους χρησμούς του. Εκεί κοντά ακόμα κυλάει μία πηγή η Έρκυνα...».

Σ' αυτή την περιοχή οι Καταλανοί, Ισπανοί μισοφόροι από την περιοχή της Βαρκελώνης, ύψωσαν το 14ο αιώνα το φρούριο.

Από το Μάρτη του 1821 ως τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου το φρούριο χρησίμεψε σαν καταφύγιο για άμυνα τότε των Τούρκων και τότε των Ελλήνων.

Μία πηγή πληροφοριών για την πρώτη μάχη της Λιβαδειάς που έγινε το Μάρτη του 1821 είναι και τα «Φωκικά» του Γ. Κρέ-

μου. Οι πληροφορίες του Κρέμου προέρχονταν από ένα σημείωμα που του είχε δώσει ο Αραχωδίτης καλόγηρος της μονής του Οσίου Λουκά Νεκτάριος Καμβασινός που έζησε τα γεγονότα από κοντά.

Κατά το σημείωμα του Καμβασινού οι πυρήνες των επαναστατικών ομάδων, με γενικό αρχηγό τον Θ. Διάκο, ξεκίνησαν για να απελευθερώσουν τη Λιβαδειά από το μοναστήρι του Ο. Λουκά. Μέχρι το Δίστομο, τιμής ένεκεν, προπορεύονταν οι καλόγηροι - αγωνιστές, ο επικεφαλής καλόγηρος κρατούσε την αυτοσχέδια σημαία τους, ένα άσπρο μαντίλι δεμένο σ' ένα κοντάρι. Από τις ομάδες που ακολουθούσαν μόνο οι Αραχωδίτες είχαν σημαία με τον παλιόχο τους Αγιόργη ζωγραφισμένο στην όψη της.

Δίστομο, Χαιρώνεια, Λυκούρεσι ήταν η διαδρομή που ακολούθησαν οι επαναστάτες. Στις Λυκούρεσι, που ήταν και ο τελευταίος σταθμός της διαδρομής, συγκέντρωναν όλα τα εφόδια που είχαν στείλει οι επαναστατικές επιτροπές και εξήγγησαν στα παλληκάρια το σχέδιο που είχαν καταστρώσει για να καταλάβουν τη Λιβαδειά. Συγχρόνως απέκλεισαν την πόλη. Τοποθέτησαν ισχυρές φρουρές στους δρόμους που οδηγούσαν από Λιβαδειά προς Αράχθωβα, Χαιρώνεια, Αθήνα και το βράδυ 28 ξημερώνοντας 29 Μαρτίου επιτέθηκαν. Η επίθεση έγινε από το ύψωμα του 'Αϊ-Λιά, άλλες ομάδες με παλληκάρια επιτέθηκαν από τα νοτιοανατολικά ύψηματα του Λυκοχωριού. Στο πέρασμά τους οι επαναστατικές ομάδες θα εξάρθρωναν από κάθε εστία αντίστασης και θα εκκένωναν τους τουρκοκούς μαχαλάδες του Ζαγαρά και του Λυκοχωριού για να εξασφαλίσουν τα νώτα τους. Στη συνέχεια επέπεσαν στα οχυρωμένα κέντρα αντίστασης των Τούρκων, πύργο της 'Ωρας, σεράϊ του Βοϊδόνδα, φρούριο.

Με την επίθεση οι οχτακόσιοι περίπου Τούρκοι της Λιβαδειάς αιφνιδιάστηκαν, μετά από μικρή αντίσταση κλείστηκαν στο φρούριο χωρίς αρκετές προμήθειες, χωρίς αρκετό νερό, χωρίς ελπίδα άμεσης βοήθειας.

Στις 31 Μαρτίου συνθηκολόγησαν και η πρωταπριλιά θα ζημιέρωσε μέσα στον αλλαλαγμό της νίκης που έφερε τη λευτεριά. Την ίδια μέρα, επαναστάτες και λαός, μαζεύτηκαν στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής για τη δοξολογία που χοροστάτησε και ο

επίσκοπος Σαλώνων Ησαίας. Λέγεται ότι σ' ένα ξέσπασμα ενθουσιασμού ο Θανάσης Διάκος απέγγειλε ένα απόσπασμα από το θούριο του Ρήγγα Φεραίου.

Κατά την τελετή της δοξολογίας παραδόθηκε στο Θ. Διάκο και η σημαία που είχαν φτιάσει οι Λιβαδίτες. Η σημαία που ήταν από άσπρο ύφασμα από τη μια όψη είχε τον Αγιώργη σαν πολέμαρχο και από την άλλη όψη τις λέξεις «Ελευθερία ή Θάνατος».

Ο Λιβαδίτης Αντ. Γεωργαντάς γράφει στα απομνημονεύματά του πως όταν τελείωσαν οι τελετές για την απελευθέρωση της Λιβαδειάς συγκεντρώθηκαν σε υπαίθριο χώρο κοντά στην εκκλησία της Αγ. Παρασκευής για να εκλέξουν τις διοικητικές και στρατιωτικές αρχές της επαρχίας. Εξέλεξαν παμψηφεί ως ανωτάτους αρχόντες, που τους ονόμασαν Κονσόλους, τους επί τουρκοκρατίας δημογέροντες της Λιβαδειάς Νικ. Νάκο, Ιωάν. Λογοθέτη και Ιωάν. Φίλωνος. Από τους στρατιωτικούς ονόμασαν χιλιάρχο το Θ. Διάκο και πεντακοσίαρχους τους Βασ. Μπούσγον, Ιωάν. Λάμπαν (Λιβαδίτη), Νικόλαον Σιμαρέσην (Αραχόβιτη) και Μήτηρον Τριανταφύλλου που οι Λιβαδίτες τον έλεγαν Μήτηρο της Τριανταφυλλίνας. Ο Μήτηρος Τριανταφύλλου, γράφει ο Γεωργαντάς, ήταν ο μοχλός της δολοφονίας του Οδυσσέα Ανδρούτσου και αίτιος του φόνου του Αλεξ. Νούτσου και Χρήστου Παλάσκα που δολοφονήθηκαν στο στρατόπεδο του Οδ. Ανδρούτσου το 1822, από μερικούς του άμεσου περιβάλλοντος του Ανδρούτσου.

Ο Τριανταφύλλου ήταν γέννημα - θρέμμα της Λιβαδειάς και είχε προσκολληθεί στην αυλή του Βελή, γιου του Αλή πασά. Ο Βελής είχε το τσιφλίκι του στο ομώνυμο χωριό της Λιβαδειάς που τώρα λέγεται Προσήλιο. Μερικοί, σαν τον Τριανταφύλλου, που ήταν από επαρχίες που οι γιοί του Αλή πασά είχαν συμφέροντα, φρόντιζαν να τους εξυπηρετούν και λέγονταν Αληπασαλήδες. Όλοι αυτοί δεν πληρώνονταν ούτε είχαν καμία θέση ορισμένη, είχαν μόνο κατάλυμα και άφθονη τροφή, η δε οικογένειά τους είχε τα μέσα και έκανε ό,τι ήθελε.

Ο Οδ. Ανδρούτσος, που ήταν στην υπηρεσία του Αλή πασά όταν επαναστάτησε κατά του Σουλτάνου, τις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης δραπέτευσε από τα Γιάννενα και κατεβαίνοντας για τη Ρούμελη πέρασε από την Ιθάκη.

Ο περιηγητής LEBRUN άφησε μία μοναδική περιγραφή του Ανδρούτσου καθώς τον έδλεπε κάθε μέρα έξω από τα κάγκελλα του λαζαρέττου της Ιθάκης να συνομιλεί με κάποιο γνωστό του.

«Ο καπετάν Δυσσέας κάθονταν κατά γης μπροστά στα κάγκελλα που τον χώριζαν από το σύντροφό του και κουδέντιαζε μαζί του ώρες ολόκληρες καπνίζοντας το σημπούκι του. Είχε μέτριο ανάστημα και κάπως άγριο ύφος που έδειχνε περισσότερο αποκοτιά και ευστροφία παρά γλυκύτητα και καλωσύνη. Μικρά γκριζα μάτια, μουστάκι ρούσο, μαλλιά καστανά που πέφτουν από τις δύο μεριές πάνω στους ώμους του, ξουρισμένο το μπροστινό του κεφαλιού του φαίνονταν γυαλιστερό και καμμένο από τον ήλιο. Φορούσε κόκκινο φέσι και αρθανίτικη στολή, γιλέκι με πολυάριθμα κουμπιά, άσπρη φλοκωτή κάπα, κόκκινα τσαρούχια και ζουνάρι φορημένο με όμορφα ασήμιοκαπνισμένα άρματα. Ήταν βαρύτερη φορεσιά.

Έρχονταν κάθε μέρα στο λαζαρέττο την ίδια πάντα ώρα. Καθώς βόδιζε έριχνε πίσω του, ίσως από τη συνήθεια του κινδύνου, μία δύσπιστη ερευνητική ματιά, ύστερα κάθονταν κατάχαμα στην αυλή απλώνοντας την κάπα του μπροστά στα κάγκελλα αυτός, ο καπετάν Δυσσέας, πίσω ο άλλος σπλαρχηγός, νεοφερμένος από την Ήπειρο, κάπνιζαν, κουδέντιαζαν, σιωπούσαν, πάντοτε σοβαροί. Μιλούσαν για τον Αλή πασά γιατί και ο Δυσσέας τώρα τελευταία γύρισε από τα Γιάννενα».

Θεωρείται δέβαιο πως στις 22 Μαρτίου ο Ανδρούτσος ήταν στη Ρούμελι, μ' αυτή την ημερομηνία σώζεται μία προκήρυξη που είχε στείλει στους Γαλαξιδιώτες και τους πρόέτρεπε να επαναστατήσουν.

Στη συνέχεια ο Ανδρούτσος πέρασε μέσω Πατρών στη Δυτική Στερεά Ελλάδα, αλλά δεν κατάφερε να πείσει τους καπετάνιους της περιοχής να ξεσηκωθούν. Όμως η περιφέρεια Καρπενησιού με αρχηγό τον Γιολδάση είχε ήδη επαναστατήσει.

Δύο μήνες μετά την απελευθέρωση της Λιβαδειάς ο Ομέρ

Βρυώνης και ο Κισσέ Μεχμέτ, δύο εμπειροπόλεμοι πασάδες, που είχαν ξεκινήσει από τα Γιάννενα ζύγωναν τη Βοιωτία.

Οι Έλληνες αντιπαρατάχτηκαν για να αναχαιτίσουν την πρόελασή τους στην περιοχή της γέφυρας της Αλαμάνας με αρχηγούς το Διάκο και το γέρο - Πανουργιά. Με το σώμα του Πανουργιά ήταν και ο ατρόμητος επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας. Οι περισσότεροι Έλληνες που πήγαν να πολεμήσουν στην περιοχή της Αλαμάνας πρώτη φορά έπιαναν όπλο στα χέρια τους για να πολεμήσουν οργανωμένο στρατό. Ολιγάριθμοι και άπειροι με την πρώτη επίθεση των Τούρκων κατακρεουργήθηκαν και όσοι γλίτωσαν έτρεξαν προς το Καλλίδρομο για να σωθούν. Ο Ησαΐας σκατώθηκε και ο Διάκος λαβωμένος πιάστηκε αιχμάλωτος στα προαύλια του μοναστηριού της Δαριάστας.

Μετά το μαρτυρικό θάνατο του Διάκου οι αρχές της επαρχίας Λιβαδειάς διόρισαν στη θέση του Διάκου σαν στρατιωτικό αρχηγό της επαρχίας Λιβαδειάς τον Β. Μπούσο. Με καταπονημένο το ηθικό, μετά τη μάχη της Αλαμάνας, οι πρόκριτοι και οι καπετάνιοι από τις γύρω επαρχίες, μαζί και 1500 οπλοφόροι, μαζεύτηκαν στη Γραβιά. Μέσα στην παραζάλη τους είχαν σχεδόν αποφασίσει ότι όσοι είχαν ενοχοποιηθεί σαν επαναστάτες να φύγουν για τα Επτάνησα και προέτρεψαν τους υπόλοιπους να προσκυνήσουν τους Τούρκους. Τότε έφτασε στη Γραβιά από τη Δυτική Ελλάδα ο Ανδρούτσος που τον υποδέχτηκαν όλοι σα να τον είχε στείλει ο Θεός.

Ο Ανδρούτσος αναλαμβάνει την αρχηγία των στρατιωτικών επιχειρήσεων και πολεμάει τους Τούρκους ταμπουρακωμένος στο χάνι της Γραβιάς, όμως οι πασάδες προχωρούν προς τη Βοιωτία και η Λιβαδειά μέρα με τη μέρα κινδυνεύει.

Στη Λιβαδειά γίνονταν συμβούλια και διαβούλια. Ο Ανδρούτσος είχε τη γνώμη ότι οι ελληνικές δυνάμεις δεν ήταν επαρκείς για να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το στρατό των πασάδων και πρότεινε να αδειάσει η πόλη. Οι Λιβαδείτες είχαν αντίθετη γνώμη, τους είχαν υποσχεθεί βοήθεια και οι Πελοποννήσιοι που ήθελαν να αναχαιτιστούν οι πασάδες στη Ραύμηλη γιατί αν περνούσαν τη Βοιωτία και την Αττική χωρίς σοβαρή αντίσταση μετά θα ήταν δικό τους πεσκέσι. Τελικά υπέρισχυσε η γνώμη των Λιβαδειτών.

Στις 24 Ιουνίου 1821 ο στρατός του Ομιέρ Βρυώνη και του Κισσέ Μεχμέτ περικύκλωσε τη Λιβαδειά από τα βορειοανατολικά και πρότειναν στους Λιβαδειίτες να προσκυνήσουν αλλά οι Λιβαδειίτες δεν δέχτηκαν, την άλλη μέρα, 25 Ιουνίου, κυρίεψαν την πόλη με έφοδο.

Η βοήθεια από την Πελοπόννησο είχε φτάσει στη Γρανίτσα αλλά από κακό συντονισμό δεν μπόρεσε να βοηθήσει και στην ουσία έμεινε εκτός μάχης. Στο μακελλείο που επακολούθησε 500 σκοτώθηκαν και άλλοι τόσοι αιχμαλωτίστηκαν, τότε έκαψαν οι Τούρκοι και το ένα τρίτο της Λιβαδειάς. Στη διάρκεια της μάχης τα γυναικόπαιδα και οι άλλοι άμαχοι με μία μικρή φρουρά από πολεμιστές κλείστηκαν στο φρούριο.

Κατά την παράδοση ανάμεσα στους Λιβαδειίτες που αιχμαλωτίστηκαν, ήταν και ένας που τον έλεγαν Δήμο. Ο Δήμος ήταν διαγονητικά ανάπηρος. Οι Τούρκοι έβαζαν το χαζο-Δήμο να πηγαίνει έξω από το φρούριο και να φωνάζει στους εγκλωβισμένους σαν τελλάλης:

— Εβγάτι, εβγάτι χριστιανοί, εβγάτι ούλ' οι γουματαίσι φαμίλιώς οι Τούρκ' δε θα πειράξ'νι κανένα.

Αλλά όμως ο χαζο-Δήμος τους έκανε γκρυμάτσες με φρύδια και με μάτια σα να τους έλεγε: «Μη θγαίνετε, μη θγαίνετε».

Οι Τούρκοι, κατά την παράδοση πάλι, μόλις πάτησαν το πόδι τους στη Λιβαδειά έκοψαν το νερό που γέμιζε τη δεξαμενή του φρουρίου, αλλά οι Λιβαδειίτες άνοιξαν πηγάδι στον πυθμένα της δεξαμενής και βρήκαν νερό. Σαν τελείωσαν τα τρόφιμα έφαγαν και ρίζες ακόμα, όταν φυγαδεύτηκαν τα γυναικόπαιδα στη Σούρπη μέσα στο φρούριο δεν είχε απομείνει ούτε χορταράκι, είχαν φαγωθεί όλα. Περισσότερα βλέπε για την έξοδο «Λιβαδιά, ιστορικοί περίπατοι», τόμος Α', σελ. 90, Θύμου Δάλκα.

Τα ιστορικά γεγονότα που επακολούθησαν εξιστορούν ο Λάμπρος Κουτσογιάννης στο έργο του «Γενική ιστορία της Ελληνικής επανάστασης» που έγραψε το 1863, ο Αντ. Γεωργαντάς στα απομνημονεύματά του και η χειρόγραφη εφημερίδα «Αιτωλική» που εκδίδονταν στο Μεσολόγγι τα πρώτα χρόνια της επανάστασης.

Αφού κυρίεψαν τη Λιβαδειά ο Ομέρ Βρυώνης και ο Κιοσέ Μεχμέτ αντικατέστησαν την τουρκική ηγεσία της πόλης διορίζοντας άλλον Βοϊδόνδα και Καδή. Από τους δημογέροντες διατήρησαν στη θέση τους τον Νικ. Νάκο και τον Ιωάν. Λογοθέτη. Καπετάνιο της επαρχίας διάριξαν το Χρήστο Παλάσκα που υπηρετούσε στο στρατό του Ομέρ Βρυώνη με 15 συμπατριώτες του. Ο Παλάσκας κατάγονταν από τη Γετίστα της Πίνδου, αρχικά υπηρετούσε στην αυλή του Αλή πασά σαν στρατιωτικός εκπαιδευτής όταν νικήθηκε ο Αλή πασάς πέρασε στην υπηρεσία του Ομέρ Βρυώνη. Φεύγοντας οι πασάδες για την Αττική και τη Χαλκίδα άφησαν στη Λιβαδειά για φρουρά 1500 περίπου Τούρκους με επικεφαλής το Μαχμούταγα από την Κρήτη. Η φρουρά των Τούρκων οχυρώθηκε στο φρούριο και γύρω από τον πύργο της Ώρας.

Μέσα στη Λιβαδειά είχαν απομείνει 500 περίπου Λιβαδεύτες. Το θράδυ στις 3 Αυγούστου του 1821 ο Ανδρούτσος με τα παλληκάρια του επιχειρεί έφοδο για να ανακαταλάβει τη Λιβαδειά. Στις συμπλοκές σκοτώθηκαν αρκετοί Τούρκοι, 200 παραδόθηκαν στον Ανδρούτσο με την υπόσχεση ότι θα τους προωθήσει στη Λαμία και οι υπόλοιποι Τούρκοι κλείστηκαν για δεύτερη φορά μέσα σε τρεις μήνες στο φρούριο. Το απόγευμα όμως της ίδιας μέρας ο Ανδρούτσος έλυσε την πολιορκία του φρουρίου γιατί ξεκίνησε από το στρατόπεδο της Θήβας με προορισμό τη Λιβαδειά μεγάλη τουρκική δύναμη από το στρατό του Κιοσέ Μεχμέτ. Ο Χρήστος Παλάσκας ενώθηκε με τους Έλληνες και τους ακολούθησε.

Ο Ομέρ Βρυώνης πέρασε το χειμώνα στην Αττική καίγοντας και αφανίζοντας, το ίδιο έκανε και ο Κιοσέ Μεχμέτ. Από τους κατοίκους της Βοιωτίας, όσοι είχαν απομείνει, άλλοι ανέβηκαν για να σωθούν στα βουνά, άλλοι πήγαν στη Σαλαμίνα και στην Αίγινα και όσοι μπορούσαν να πολεμήσουν πήραν τα όπλα και ακολούθησαν διάφορους καπετάνιους.

ΤΕΣΣΕΡΑ χρόνια μετά την καταστροφή της Λιβαδειάς ο Ανδρούτσος θα δολοφονηθεί στην Ακρόπολη της Αθήνας.

Από τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης ανάμεσα στους πολιτικούς και τους στρατιωτικούς υποβάσκει το μίσος που το τροφοδοτεί η δίψα για αξιώματα και τιμές. Τον Ανδρούτσο τον παρακολουθούν και θέλουν να τον παγιδέψουν, εκμεταλλευόμενοι τα ελαττώματά του, για να τον κατηγορήσουν με απτές αποδείξεις με σκοπό τον αφανισμό του.

Από τα μέσα του 1824 η κυβέρνηση και οι πρόκριτοι είναι φανερά εναντίον του και μέσω των εφημερίδων προσπαθούν να προετοιμάσουν την κοινή γνώμη για το ενδεχόμενο να κατηγορηθεί ο Ανδρούτσος σαν εχθρός του Ελληνικού λαού. Επειδή η κυβέρνηση τον είχε δγάλει στο περιθώριο (το 1824 η κυβέρνηση είχε πάρει το πρώτο δάνειο και μοίραζε τα χρήματα κατά προτίμηση στους ηγέμετερους) ο οξύθυμος Ανδρούτσος έκανε το λάθος να στραφεί προς τους Τούρκους και να ζητήσει από τον Ομέρ βέη της Χαλκίδας χρήματα για να συντηρήσει τους 600 οπαδούς του. Ο Ομέρ βέης αντί για χρηματική βοήθεια έστειλε στρατιωτική βοήθεια στον Ανδρούτσο 600 Αλβανούς, αφορμή για σύγκρουση με τα κυβερνητικά στρατεύματα. Ο Ανδρούτσος είχε παγιδευτεί. Η σύγκρουση έγινε στις Λιβανάτες. Ο Ανδρούτσος νικήθηκε και παραδόθηκε στο Γκούρα γιατί όπως γράφει ο Γεωργαντάς, που τον παρότρυνε να δραπετεύσει, ο Ανδρούτσος πίστευε πως ο Γκούρας από ευγνωμοσύνη επειδή κάποτε του είχε σώσει τη ζωή δεν θα τον έβλαπτε ποτέ.

Ο Ανδρούτσος φυλακίστηκε στην Ακρόπολη και δύο μήνες μετά, με την έγκριση του Γκούρα, δολοφονήθηκε. Παρόλη την κατακραυγή που είχαν εξαπολύσει εναντίον του Ανδρούτσου δεν ήταν βέβαιοι πως είχαν πείσει την κοινή γνώμη για το μέγεθος της ανοχής του γιατί όταν τον σκότωσαν πέταξαν το πτώμα του κάτω από την Ακρόπολη και διέδωσαν ότι σκοτώθηκε ενώ προσπαθούσε να αποδράσει.

Η είδηση του θανάτου του Ανδρούτσου δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες χωρίς κανένα σχόλιο. Η «Εφημερίς των Αθηνών» που είχε συντάκτη το Γεώργ. Ψύλλα έγραψε στις 5.6.1825.

«Σήμερον ἐτελείωσεν τὸν δρόμον τῆς ζωῆς τοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀντρίτζου».

Στη συνέχεια παρέθετε το έγγραφο που κοινοποιήθηκε στο συντάκτη της εφημερίδας με την επίσημη εκδοχή του θανάτου του Ανδρούτσου.

Τον Ανδρούτσο τον έθαψαν στον Άγιο Δημήτριο τον Λοιπαδιάρη, κοντά στο λόφο του Φιλοπάππου. Αργότερα η γυναίκα του Ελένη τον ξέθαψε και ο τάφος του βρίσκεται στο Α΄ νεκροταφείο της Αθήνας.

Αυθεντική περιγραφή από αυτόπητη μάρτυρα της σκηνής της δολοφονίας του Οδ. Ανδρούτσου διέσωσε ο Λιβαδεΐτης δικηγόρος Σπ. Φόρτης που τη δημοσίευσε στην εφημερίδα «Καιροί» στις 25 Δεκεμβρίου 1898.

«Ήταν τρίτη μέρα των Χριστουγέννων, διηγείται ο Φόρτης, τη μέρα τη θυμάμαι καλά και την εσημείωσα γιατί με γέμισαν φρίκη τα όσα άκουσα και δεν θα τα ξεχάσω ποτέ.

Κατά το βραδάκι αυτής της μέρας, επειδή ήταν μεγάλη γιορτή, μας έκανε την επίσκεψη ο αείμνηστος ταγματάρχης της Φάλαγγας, γενναίος στρατιώτης του ιερού αγώνα ο λεβέντης και ευθυτενής, σαν κυπαρίσσι, ο γέρο Κώστας Καλατζής. Επειδή έκανε πολύ κρύο τον πέρασα στο χειμωνιάτικο που ήταν το τζάκι και σπινθήριζε η φωτιά που όλο της ρίχναμε ρίζες από αγριελιές και σχίνα. Μετά από τις αμοιβαίες ευχές για τα χρόνια πολλά, εγώ που μου άρεσε να ακούω τις ιστορίες και τις διηγήσεις του ιερού αγώνα, από τις οποίες πολλές μου είχε διηγηθεί αρκετές φορές ο καλός ταγματάρχης, ιδίως δε επειδή ήξερα ότι είχε παρακολουθήσει το θάνατο του στρατηγού (Οδυσ. Ανδρούτσου) τον θερμοπαράκαλεσα να μας τα διηγηθεί. Στην παράκλησή μου αναστέναξε βαθιά και μας απάντησε «—Τι τα θέλεις αυτά τώρα παιδί μου, αυτά πέρασαν πιά, ας όφονται οι αίτιοι» και δίσταζε να αρχίσει. Στις επίμονες όμως, μέχρι φορτικότητας, παρακλήσεις μου, προπαντός από περιέργεια, άρχισε να διηγείται:

Επειδή επιμένετε τόσο ακούστε πώς συνέδη του στρατηγού ο θάνατος.

Από καιρό τον είχαν φυλακίσει στη μεγάλη κούλια της Ακρόπολης, του είχαν δάλει στα χέρια και στα πόδια σίδερα με μπάλες θαριές. Φαγητό δεν του έδιναν ταχτικά, ούτε καλή τροφή, ούτε στρώμα. Όταν εγώ τον είδα στη φυλακή ήταν ανάλαγος, λερωμένος, κουρελιασμένος με ένα κοντοκάπι και με τον ιστορικό του καλογηρόσκουφον λιγδωμένον από λέρα. Τη νύχτα εκείνη που χάθηκε εγώ ήμουνα σκοπός στην πόρτα της κούλιας που ήταν κλειδωμένη. Ήταν νύχτα σκοτεινή, δεν έβλεπες ούτε το δάχτυλό σου, έρριχνε ψιλή βροχή και ήμουνα τυλιγμένος με την κάπα μου, ήταν περασμένα μεσάνυχτα και βλέπω τέσσερις άνδρες να έρχονται προς τη φυλακή. Ο ένας κρατούσε φανάρι, ήταν αρματωμένος καλά, ένας άλλος στάθηκε λίγο μακρύτερα και δεν τον είδα καλά ποιός ήταν αλλά καθώς κατάλαβα ήταν ο επικεφαλής τους, ήταν η έφοδος για την επιθεώρηση της φρουράς και ήταν γνωστοί μου ο Τριανταφυλλίγας (Λιβαδεΐτης) ο Τζαμάρας και ο Μαμούρης (αγηψιός του Γκούρα) και ένας Σουλιώτης στρατιώτης που δεν θυμάμαι τ' όνομά του. Άμα πλησίασαν έγινε αμέσως αλλαγή και αντί για μένα έβαλαν σκοπό εκείνο το στρατιώτη, εγώ διατάχτηκα να πάω αμέσως να κοιμηθώ. Αμέσως απομακρύνθηκα μέσα στο σκοτάδι αλλά επειδή υποπτεύθηκα ότι θα συμβούν απαίσια πράγματα στο στρατηγό κατασκόπευα κρυφά τις κινήσεις τους. Επειδή ήταν πυκνό σκοτάδι μπόρεσα να πλησιάσω αρκετά και άκουσα τον κρότο από τα κλειδιά της φυλακής. Την άνοιξαν και μπήκαν οι τρεις τους στον πύργο, ο σκοπός στέκονταν στη μισάνοιχτη πόρτα της φυλακής. Άμα μπήκαν μέσα ακούστηκαν οι κρότοι από τις αλυσίδες του στρατηγού επειδή αυτός από την ξαφνική τους παρουσία θα σηκώθηκε. Τον άκουσα να τους λέει: «—Ωρέ Ξέρω καλά ποιός σας έστειλε εσάς εδώ και γιατί ήρθατε τέτοια ώρα εδώ μέσα. Δε μ' λύνετε τόγα μου χέρι να σας δείξω ποιός είμαι και πώς με λένε. Αυτές εδώ τις σαποκοιλίες δεν τις συνερίζομαι μα εσύ μωρέ Γιάννη (Μαμούρη) γιατί;» Και ενώ έλεγε αυτά καθώς κατάλαβα από

την ταραχή που επακολούθησε αμέσως επιτέθηκαν κατά του φυλακισμένου. Άκουσα το θόγγημα τους αναστεναγμούς και μούγκρισμα του λιονταριού εκείνου και ραγίζονταν η καρδιά μου, μετά από αυτά άκρα ησυχία.

Μετά από λίγο είδα τους τέσσερις να βαδίζουν προς το τείχος της Ακρόπολης που βλέπει προς το μέρος του Μακρυγιάννη με το φανάρι. Εκεί ακούστηκε χτύπος όμοιος μ' εκείνον που γίνεται όταν μπήγουν στύλο στη γη. Έπειτα τους είδα να γυρίζουν στην κούλια απ' όπου πήραν κάποιο βαρύ πράμα και το πήγαν μαζί με δυσκολία στο μέρος που είχα ακούσει τον κρότο. Εκεί κάτι έκαναν και μετά από λίγο άκουσα χτύπο πέτρας, όπως χτυπάει η μία πέτρα πάνω στην άλλη. Αμέσως μετά από τούτο αυτοί μεν έγιναν άφαντοι, εγώ δε σιγά-σιγά πήγα στο κατάλυμά μου. Το πρωί άμα σηκώθηκα έμαθα ότι είχε διαδοθεί παντού, ότι δηλαδή ο Οδυσσεύς προσπάθησε να δραπετεύσει και ενώ κατέβαινε το τείχος της Ακρόπολης δεμένος με ένα σκοινί, κόπηκε το σκοινί και σκοτώθηκε».

Κατά την παράδοση, όταν έρχονταν ο Οδ. Ανδρούτσος στη Λιβαδειά έμενε εκεί που είναι σήμερα η πλατεία Οδ. Ανδρούτσου σε κάτι σπιτάκια που ήταν χτισμένα προς τη σημερινή οδό Πινδάρου μέσα σε ένα κτήμα με μουριές. Το κτήμα αυτό τις τελευταίες δεκαετίες του παρασμένου αιώνα ήταν ιδιοκτησία του Λάμπρου Οδυσσεύς (Λαμπράκη).

Ο Λάμπρος Οδυσσεύς, εκατόνταρχος και στα χρόνια του Όθωνα λοχαγός, είχε ανδραγαθήσει στη μάχη του Μαρτίνου με τη χιλιарχία του Βάσου Μαυροβουνιώτη. Τα πρώτα χρόνια του αγώνα ήταν με τον Οδ. Ανδρούτσο και προς τιμήν του καπετάνιου του Οδ. Ανδρούτσου άλλαξε το επώνυμό του σε Οδυσσεύς. Επειδή υπήρχε κάποια σχέση μεταξύ του Λάμπρου Οδυσσεύς και του Οδυσσεά Ανδρούτσου πιθανόν το κτήμα να ήταν του Οδυσσεά Ανδρούτσου και να το αγόρασε ο Οδυσσεύς από την Ελένη Ανδρούτσου.

ΣΤΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ Μουσταφά Βοϊβόνδα ήταν και ο ενοριακός ναός, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, Άγιος Δημήτριος.

Ο Άγιος Δημήτριος είναι ο αρχαιότερος χριστιανικός λατρευτικός χώρος της Λιβαδειάς γιατί η εκκλησία του Αγίου είναι χτισμένη πάνω σε θολωτή κρύπτη.

Η συνθήεια των χριστιανών να οικοδομούν εκκλησίες πάνω σε θολωτές κρύπτες ανάγεται από τον 4ον αιώνα όταν η χριστιανική θρησκεία αναγνωρίστηκε από τον Μέγα Κωνσταντίνο ως επίσημη θρησκεία του Βυζαντινού κράτους.

Στις κρύπτες τοποθετούσαν λείψανα μαρτύρων του χριστιανισμού, όμως από την εποχή του Ιουστινιανού και μετά, για απλοποίηση, αντί για κρύπτη κατασκευάζουν μέσα στο ιερό την Αγία Τράπεζα σε σχήμα κενοταφίου. Στην Αγία Τράπεζα τοποθετούν τεμάχια από λείψανα αγίων ή αντικείμενα λατρείας που όμως είχαν τοποθετήσει πρωτύτερα πάνω σε άγια λείψανα και είχαν αγιαστεί εξ επαφής.

Την παράδοση για την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, όπως την άκουσαν από τους γονιούς τους, διηγούνται ο Τάσος Τριάντης και η γερόντισσα Ευγενία, κατά κόσμο Σ. Μερκούπη.

Τάσος Τριάντης : Όταν ήμουν μικρός τρυπώναμε με τους συνομηλίκους μου, για παιχνίδι, μέσα στο θόλο που είναι κάτω από τον Άγιο Δημήτριο από μία τρύπα που ήταν από την οδό Παισανία. Το δάπεδο του θόλου θα έχει διαστάσεις 6 X 7 μέτρα περίπου, οι δε τοίχοι που συγκλίνουν σε θόλο ύψους 5 μέτρων περίπου, από το δάπεδο έχουν επένδυμα από στρογγυλή πέτρα. Μετά η μητρόπολη άνοιξε πόρτα και χρησιμοποίησε τον θόλο σαν αποθήκη.

Την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου την θυμήθηκα όπως είναι αλλά η μάνα μου και ο πατέρας μου έλεγαν πως είχαν ακουστά ότι η εκκλησία είχε καεί, όμως δεν ήξεραν ποιά χρονολογία είχε γίνει αυτό το περιστατικό. Ξανάχτισαν την εκκλησία αλλά στις μέρες τους τη θυμήθηκαν γκρεμι-

σμένη, μόνο το ιερό στέκονταν όρθιο, οι γείτονες το είχαν περιφράξει και άναβαν το καντήλακι στον Άγιο. Η εκκλησία θα γκρεμίστηκε μετά το 1860.

Γερόντισσα Ευγενία: Η γιαγιά μου μολόγαγε πως θυμήθηκε τον Άγιο Δημήτριο πριν γκρεμιστεί. ήταν ένα μικρό εκκλησάκι. Η μάνα μου τον έφτασε γκρεμισμένον, μόνο το ιερό υπήρχε και το είχαν φτιάσει οι γείτονες σαν εικονοστάσι και άναβαν το καντήλι στον Άγιο. Εγώ τον έφτασα τον Άγιο Δημήτριο όπως είναι, όμως η μάνα μου έλεγε πως μερικές ευκατάστατες Λιθαδείτισσες όπως η Άννα Δημητρίου (Χάπα), Βαρδαβούλια, Ελένη Λαδοπούλου, με εράνους και με δικές τους δωρεές από το 1905 ως τους βαλκανικούς πολέμους είχαν χτίσει τις εκκλησίες Άγιο Νικόλαο στην οδό Ησιόδου, τους Αγίους Αναργύρους στην Κρύα και τον Άγιο Αντώνιο και είχαν ξαναχτίσει τις γκρεμισμένες παλιές εκκλησίες του Αγίου Δημητρίου και της Αγίας Άννας.

Άλλοι γείτονες θυμούνταν πως όταν άνοιξαν το δρόμο δίπλα από τον Άγιο Δημήτριο, τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, το σωρό από κόκκαλα που δρόγκαν οι εργάτες, εκεί θα ήταν ο χώρος που έβαζαν τα κόκκαλα όταν επί τουρκοκρατίας ο Άγιος Δημήτριος ήταν ενοριακός ναός και το προαύλιο της εκκλησίας χρησίμευε για νεκροταφείο.

Η αρχαιότερη μαρτυρία για την εκκλησία του Αγ. Δημητρίου και την άλλη εκκλησία που ήταν νοτιότερα του Αγ. Δημητρίου είναι του Γάλλου γιατρού SPON που πέρασε από τη Λιθαδεία το 1676. Ο SPON έγραφε:

«... και γυρίσαμε κατά το δεξιό μέρος με κατεύθυνση το νοτιά όπου δρόγκαμε κοντά στο δρόμο μας, επίσης κατά το δεξιό μέρος, μια παλιά πόλη κατεδαφισμένη με δυό παλιές εκκλησίες και ένα φρούριο όλα κρημνισμένα. Υπάρχει μία επιγραφή μέσα σ' αυτές τις εκκλησίες στο κοίλωμα του τοίχου που ήταν το ιερό...».

Ο SPON με το συνοδό του θα πήγαιναν στο χώρο του μαντείου του Τροφωγίου από τον κεντρικό δρόμο, τη σημερινή Στρ. Ιωάννου, τότε δεν υπήρχε η σημερινή οδός Ελ. Βενιζέλου, όταν έφτασαν στο σταροπάζαρο «γύρισαν κατά το δεξιό μέρος με κατεύθυνση το νοτιά» αυτό σημαίνει πως δεν ακολούθησαν την οδό Τροφωγίου που είναι σχεδόν αντίκρυ με την Στρ. Ιωάννου, οπότε δεν θα γύριζαν δεξιά, αλλά μπήκαν στη σημερινή οδό Παυσανία. Ο SPON στα απομνημονεύματά του γράφει πως κάθε εκκλησία που συναντούσε στο δρόμο του την επισκέπτονταν με την ελπίδα μήπως βρει κάποιο αξιόλογο δείγμα θυζαντινής τέχνης. Μόλις θα αντίκρυσε από το σταροπάζαρο τη γκρεμισμένη εκκλησία, κεντρισιμένος από το ενδιαφέρον του για τη θυζαντινή τέχνη, λοξοδρόμησε λίγο για να την επισκεφτεί. Η οδός Παυσανία μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας μετά την ανιφόρα συνέχιζε σαν μονοπάτι: παράλληλα με το αυλάκι και έβγαινε στην αρχή της σημερινής οδού Φρουρίου. Ο SPON για να πάει στις πηγές ακολούθησε αυτή τη διαδρομή. Η παράδοση λέει πως ο Άγιος Δημήτριος είχε καεί άρα και τα γκρεμισμένα κτίσματα που είδε ο SPON σ' όλο το δεξιό μέρος του δρόμου ήταν γκρεμισμένα από τη φωτιά.

Η δεύτερη εκκλησία που συνάντησε ο SPON μετά τον Άγιο Δημήτριο πηγαίνοντας προς τις πηγές πρέπει να ήταν του Αγίου Γεωργίου. Οι παλιοί, αυτοί που ζούσαν τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα στη γειτονιά, έλεγαν πως έδλεπαν τότε - τότε στα φυλλώματα μιας μουριάς που ήταν τότε στο μονοπάτι, να καεί: κάτι σαν καντήλι και πίστευαν πως έρχονταν ο Αγιώργης και άναβε το καντήλι για να δίνει παρηγοριά στον κόσμο επειδή κοντά στη μουριά ήταν κάποτε μία εκκλησία του Αγιώργη.

Η ΣΥΝΟΙΚΙΑ Μουслиχουλτίν ήταν η συνοικία της Αγιάνας και του Ζαγαρά.

Κατά την παράδοση, πριν από την τουρκοκρατία, στο χώρο που είναι τώρα η εκκλησία του Αγίου Νικολάου γίνονταν κάθε χρόνο ζωσπανήγυρη και από τις λέξεις ζώνω - αγορά προήλθε το τοπωνυμικό Ζαγαράς.

Οι Τούρκοι της συνοικίας είχαν τα σπίτια τους στην περιοχή της Αγιάνας. Μέρος από τα θεμέλια του χαμάμ της συνοικίας σώζονται μέχρι σήμερα στην οδό Πανευριά, απέναντι από το χαμάμ, στον ίδιο δρόμο, ήταν και το τζαμί του Μασχαλετίν.

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας, στη σημερινή οδό Φρουρίου στον αριθμό 69 υπήρχε θρύση, από τη θρύση αυτή απαγορεύονταν από τους Τούρκους να παίρνουν νερό οι χριστιανοί. Μία Ζαγαρίτισσα όμως, λίγο πριν ξεσπάσει η Επανάσταση του 1821, αφήφηση τη διαταγή, το αποτέλεσμα ήταν να κρατηθεί η γυναίκα και ο άντρας της, Γιάννης Μακρής, να πληρώσει «τάλαρα», σαν πρόστιμο, για να την αφήσουν ελεύθερη. Από αυτό το περιστατικό συμπεραίνεται πως η τουρκική συνοικία ήταν θύλακας απροσπέλαστος για τους χριστιανούς και γι' αυτό η βυζαντινή εκκλησία της Αγιάνας που ήταν εγκλωβισμένη στον τουρκομαχαλά παραμελήθηκε και ερειπώθηκε.

Στην υπόλοιπη συνοικία του Ζαγαρά είχαν τα σπίτια τους φτωχοί Έλληνες αγρότες, οι λεγόμενοι ξωτάρηδες. Για την κοινωνική και οικογενειακή ζωή των ξωτάρηδων της Λιβαδεΐας δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες γιατί τους περιηγητές φιλοξενούσαν οι προσετοί της πόλης. Ωστόσο στα αρχεία της μονής του Ο. Λουκά σώζονται έγγραφα που αφορούσαν αγοραπωλησίες αμπελιών και τρία έγγραφα με αγοραπωλησίες ακινήτων και κινητών των ξωτάρηδων του Ζαγαρά.

Στο πρώτο από τα τρία έγγραφα ο Λινάρδος Κωγστ. Κρίκος το 1805 πούλησε για 500 γράσια σπίτι με δύο δωμάτια, κατώ, φούρνο και αυλή και 2 στρέμματα αμπέλι στην τοποθεσία Πέρα α-

μπέλια. Το αμπέλι του Κρίκου είχε σύνορο ρέμα και με αυτό το δεδομένο το αμπέλι πρέπει να ήταν στη σημερινή τοποθεσία «Στου Αράπη τη Βρύση».

Με τα δύο άλλα έγγραφα δύο αδέρφια πούλησαν την πατρική τους κληρονομιά, μόνο που το κορίτσι η Ασήμη Ανδρούτσου έπαιρνε κάτι παραπάνω, την οικοσκευή του σπιτιού.

Τα τρία συμβόλαια των ξωτάρηδων του Ζαγαρά και οι πληροφορίες που άφησαν οι περιηγητές για τους ξωτάρηδες των χωριών, όταν για διάφορους λόγους αναγκάζονται να διανυκτερεύσουν στα σπίτια τους, αλληλοσυμπληρώνουν κατά κάποιον τρόπο την εικόνα διαβίωσης των γιατί και οι Λιθαδείτες ξωτάρηδες και οι ξωτάρηδες από τα χωριά είχαν τις ίδιες οικονομικές απολαυές αφού για το ίδιο αφεντικό δούλευαν, για τον Τούρκο και τον Έλληνα τσιφλικά.

Ο περιηγητής CLARKE που διανυκτέρευσε σ' ένα θωαιτικό χωριό έγραψε :

«Καθισμένος κατάχαμα ο νοικοκύρης στο καθαρό χωματένιο δάπεδο και ακουμπώντας την πλάτη του σε σακιά γεμάτα σάρι πρόσταξε τη γυναίκα του να ψήσει γρήγορα ψωμί στη χόβολη και ενώ ξεφλούδιζε κρεμμύδια της έλεγε:

— Οι ξένοι πρέπει να φάνε να ευχαριστηθούν.

Ζυμώθηκε η κουλούρα και σκεπάστηκε με θράκα, η γυναίκα παραμέριξε κάθε τόσο τα κάρβουνα με τα δάχτυλά της για να δει αν έσκασαν οι άκρες, τέλος έβγαλε την πίττα από τη στάχτη τη σκέπασε με την ποδιά της και αφού την έκοψε προσεχτικά σε κομμάτια έδωσε στον καθένα το μερτικό του, αχνιστό ακόμα, μαζί με ένα ξεφλουδισμένο κρεμμύδι. Το γευτήκαμε αφού προσθέσαμε λίγο αλάτι, όπως ακριδώς έκανε και ο σπιτονοικοκύρης μας. Κάθε τόσο μας έκανε κουράγιο να φάμε όλο το κρεμμύδι λέγοντας:

—Φάτε, μη σας νοιάζει, τα σακιά είναι γεμάτα.

Ύστερα ήρθαν μερικοί γείτονες, ζυμώθηκαν κι άλλες κουλούρες και αφού απόφαγαν άρχισαν να μιλάνε για τα

δάσανά τους, τους κακούς κυβερνήτες και την αβάσταχτη τυραννία.

Ο σπιτονοικοκύρης είχε οχτώ παιδιά, τα αγόρια εύρωστα και τα κορίτσια πανέμορφα. Για τις καθημερινές ανάγκες του σπιτιού χρειάζονταν 3 παράδες το άτομο τη μέρα ενώ τα ετήσια δασύματα (φορολογίες) έφταναν τα 150 πιάστρα (γρόσια) και κατά τους υπολογισμούς το ετήσιο εισόδημα της οικογένειας με τα οχτώ παιδιά μόλις έφτανε τις 12 λίρες.

Το σπίτι, όπως σε όλα τα χωριά, δεν είχε τρύπα στη σκεπή για να φεύγει ο καπνός, ήταν όμως πεντακάθαρο. Το δάπεδο από πατημένη λάσπη άστραφτε και οι τοίχοι ήταν ασπρισμένοι.

Όταν έρχονταν η ώρα του ύπνου όλοι έγερναν στο δάπεδο και κοιμόνταν με τα πόδια προς τη φωτιά και πρώτος έδινε το παράδειγμα ο σπιτονοικοκύρης χωρίς να μετακινηθεί καθόλου από τη θέση του.».

Στη Λιβαδειά τώρα, τι περιείχε το σπίτι ενός ξωτάρη του Ζαγαρά και πόσο ήταν το μισό της περιουσίας του το μαθαίνουμε από την περιλήψη του τρίτου εγγράφου.

Η Ασήμω Ανδρούτσου, κάτοικος Λιβαδειάς κατά την συνοικία Μουσιχουλδίν είχε κληρονομιά από τον πατέρα της

«ένα δωμάτιο ανώγειο, τρία κιθώτια (αμπάρια), δύο σπέτια (σεντούκια) και ένα μεγάλο και μικρό θουτζί (βαρέλι) κρασιού και τα αναγκαία χαλκίωματα και άλλα αγγεία».

Ακόμα κληρονομούσε και τρία στρέμματα αμπέλι: στην περιφέρεια αμπελιών του Ζαγαρά που τα πούλησε το 1722 για 100 λεόγεια γρόσια.

Η τοποθεσία Ζαγαρίτικα αμπέλια ήταν μετά τα τελευταία σπίτια του Ζαγαρά μέχρι την κορυφή 'Αϊ-Λιάς.

Ενδιαφέρον στο παραπάνω έγγραφο έχει η οικοσκευή του σπιτιού που δείχνει την οικονομική επιφάνεια και το πολιτιστικό επίπεδο των ξωτάρηδων.

Μετά την απελευθέρωση και μέχρι το τέλος του περασμένου αιώνα τα ξωτάρικα σπίτια χτίζονταν με τη μορφή που είχαν τα περισσότερα σπίτια τον καιρό της τουρκοκρατίας, δίπατα με κατώ

και ανώι φούρνο και κυλή. Απλά σπίτια δίχως τίποτα το ξεχωριστό. Το ίδιο απλός ήταν και ο εσωτερικός διάκοσμος του σπιτιού. Στο χειμωνιάτικο, το δωμάτιο που περνούσε το χειμώνα η οικογένεια, δίπλα στο τζάκι έστρωναν τα μιντέρια. Πάνω σε κάθε μιντέρι έβαζαν και δύο-τρεις μαξιλάρες να ακουμπάνε στον τοίχο. Τα μιντέρια ήταν μακρύτερα στρωματάκια που τα είχε υφάνει, όπως και τις μαξιλάρες η νοικοκυρά του σπιτιού στον αργαλειό της και τα είχε γεμίσει με γιομίδα. Για υφάδι προτιμούσαν το μπλέ χρώμα και τις ντάμες (ρίγες) τις ύφαιναν με νήματα κόκκινα και πορτοκαλιά, ανάμεσα στο μπλέ έρριχναν και λίγες σακτιές άσπρο. Άλλες μαξιλάρες χρησίμευαν για να κάθονται σαν ήβελαν να φάνε στην παρασοιά ή γύρω από το σουφρά.

Στη σάλα (δωμάτιο υποδοχής) δέσποζε το τραπέζι: ακουμπισμένο στον τοίχο και πάνω από το τραπέζι κρεμούσαν απαραίτητα ένα μεγάλο καθρέφτη με γύψινες διακοσμήσεις. Πάνω στο τραπέζι έβαζαν τη λάμπα του «πετρελαίου» την καλή, γιατί είχαν και δευτερότερες σε ποιότητα από κοινό γυαλί για το χειμωνιάτικο και την καμρούλα (κρεδδατοκάμαρη). Πιο παλιά χρησιμοποιούνταν κηροπήγια μπρούτζινα ή καντηλιέρια, φανάρια και λύχνους που έκαιγαν λάδι. Το τραπέζι πλαισίωναν τα δύο μπαούλα, από το ένα μέρος του τραπέζιού και από το άλλο. Δίπλα στην πόρτα της σάλας είχε τη θέση του ο καναπές που έντυγαν το στρώμα του και τις μαξιλάρες με ύφασμα κόκκινο δαμάσκο. Πάνω από το στρώμα και τις μαξιλάρες του καναπέ έστρωναν τα μακάτια που τα είχαν σε δύο ζυγίες (ζευγάρια), τη ζυγιά με τα χασεδένια και τη ζυγιά με τα μεταξωτά. Πρώτα έστρωναν τα χασεδένια και πάνω από τα χασεδένια έστρωναν τα αραχουφάντα μεταξωτά. Η κάθε νοικοκυρά, ανάλογα με την επιτηδειότητά της, διακοσμούσε τα χασεδένια μακάτια από τις τρεις πλευρές με κοφτό κέντημα ή με καμούφια με πιετάκια (βολάν). Στα αέρινα μεταξωτά έρραβαν στα τελειώματα λεπτοπλεγμένες δαντέλλες. Η κάθε νοικοκυρά συνήθιζε να κεντάει στα μακάτια το μονόγραμμά της. Με χασεδένια και μεταξωτά καλύμματα σκέπαζαν το τραπέζι και τα μπαούλα. Στα παράθυρα κρεμούσαν χασεδένιες κουρτίνες, που κάλυπταν μόνο τα τζάμια, διακοσμημένες με κοφτό κέντημα ή με δαντέλλες και δαντελλένια μοτίφ. Τη διακόσμηση της σάλας συμπλήρωναν ψάθινες καρέκλες.

ΤΟ 1821 οι Ζαχαρίτες είχαν για ενοριακό ναό την εκκλησία του Αγίου Νικολάου που καταδαφίστηκε μετά την απελευθέρωση και στη θέση της χτίσανε τη σημερινή εκκλησία.

Κατά την παράδοση, όταν ήταν ακόμα οι Τούρκοι στη Λιβαδειά, στο μέρος που είναι σήμερα ο Αγ. Νικόλαος ήταν άλλη εκκλησία, ο Άγιος Χαράλαμπος. Τώρα θες ότι η εκκλησία ήταν μικρή, θες ότι δεν ήταν στέρια, δεν είναι εξακριβωμένο, οι ενορίτες αποφάσισαν να χτίσουν καινούργια εκκλησία. Για το σκοπό αυτό έφεραν από άλλη πόλη τεχνίτη ειδικό, που ήξερε να χτίζει εκκλησιές, με τους μαστόρους του. Η εκκλησία χτίστηκε και ο κόσμος έμεινε ευχαριστημένος. Στην καινούργια εκκλησία μαζί με τον Άγιο Χαράλαμπο γιόρταζαν και τον Άγιο Νικόλαο αλλά με τα χρόνια έμεινε στην εκκλησία το όνομα Άγιος Νικόλαος.

Μία που είχαν τον τεχνίτη και τους μαστόρους συμφώνησαν να χτίσουν και μία δεύτερη εκκλησία, αυτή τη φορά σε εξοχικό μέρος. Τα Ζαχαρίτικα αλώνια απλώνονταν από το Ζαχαρά μέχρι τη θέση που είναι τώρα η Αγία Παρασκευή, το ένα κατά τον Αϊ-Λιά, το άλλο κατά το σημερινό νεκροταφείο και το τρίτο πριν φτάσουμε στην Αγία Παρασκευή. Όλος ο τόπος που ήταν προς τ' αλώνια και κατά κεί που βασιλεύει ο ήλιος ήταν όλο αμπέλια. Πιο κάτω από τη θέση που είναι σήμερα η Αγία Παρασκευή ήταν δρύση με γούρνα που πότιζαν τα ζωντανά. Επειδή από το θέρο μέχρι τον τρύγο όλο από κείνο το μέρος αραδίζανε διάλεξαν να χτίσουν την εκκλησία λίγο πιο πάνω από τη δρύση και να πανηγυρίζει όταν τελείωναν τα αλώνια.

Για το σκοπό αυτό δγήκαν για έρανο, μάζεψαν τα λεφτά, είχε κάνει και καλή τιμή ο πρωτομάστορας και χτίστηκε η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής πανομοιότυπη με την εκκλησία του Αγίου Νικολάου.

Η Κατερίνη Φράγγου μολόγαγε πως η πρώτη εκκλησία του Αγίου Νικολάου ήταν χτισμένη μπροστά στο δρόμο, που ανεβαίνει από τα Ταμπάχνα. Η είσοδος όμως της εκκλησίας δεν ήταν από το

δρόμο αλλά ερχόταν απόξερβα, ήταν κατά το βοριά, όπως της Αγίας Παρασκευής.

Όλος ο τόπος, τώρα, από την εκκλησία μέχρι το γκαλντερίμι που κατηγορίζει για τη μητρόπολη ήταν όλος νεκροταφείο, η τελευταία που έθαψαν ήταν η αδερφή της που πέθανε στα δεκαέξι της χρόνια κατά το 1882. Πιο παλιά μολόγαγε, στα χρόνια του πατέρα της, στην Αγία Παρασκευή φτειάσανε νεκροταφείο, έχτισαν μανδρότοιχο, φύτεψαν κυπαρίσσια αλλά πολλοί έθαβαν τους πεθαμένους στον Άγιο Νικόλαο, κι ας ήτανε από άλλες ενορίες, γιατί ο Άγιος Νικόλαος ήταν η μόνη ενορία που είχε δίπλα νεκροταφείο. Πίστευαν τότε πως όσο συχνά λειτουργιόταν η εκκλησία που είχε το νεκροταφείο τόσο αλάφρωναν οι ψυχές των πεθαμένων από τις αιμαρτίες.

Αγιάννα

Η ΑΛΛΗ εκκλησία του Ζαγαρά, η Αγιάννα, ξαναχτίστηκε με δαπάνες της Ελλένης Λαδοπούλου. Η εκκλησία μέχρι το 1912 ήταν ερειπωμένη αλλά η τοιχοποιία της δυτικής πλευράς της εκκλησίας πρέπει να μην ήταν ολοκληρωτικά καταστραμμένη γιατί διακρίνονται κάποια αρχιτεκτονικά στοιχεία της βυζαντινής κατασκευής.

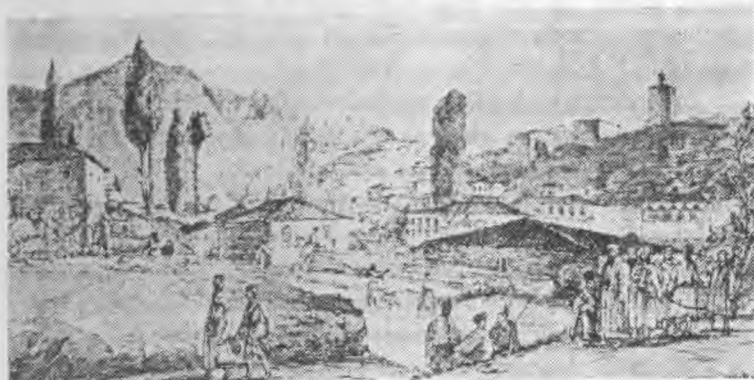
Τα διακοσμητικά μέλη της βυζαντινής εκκλησίας ήταν ανάγλυφες παραστάσεις σε μάρμαρο που με την πάροδο του χρόνου έχει πάρει το χρώμα του παλιού ελεφαντόδοντου. Φανερό είναι η φροντίδα των μαστόρων που ξανάχτισαν την εκκλησία, τα έξι μαρμάρινα διακοσμητικά κομμάτια που είχαν διασωθεί, να τα εντοιχίσουν όπου έκριναν ότι ταίριαζαν καλλίτερα.

Ψηλά, πάνω από τη δυτική εξώπορτα, είναι εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα με ανάγλυφο σταυρό και στα κενά του κάτω μέρους του σταυρού το Α και το Ω. Επίσης προς τη δεξιά γωνία της δυτικής πλευράς είναι εντοιχισμένο μικρό μαρμάρινο διακοσμητικό με ιδεογράμματα.

Στη νότια πλευρά, αριστερά της εξώπορτας, υπάρχει εντοιχισμένη μικρή μαρμάρινη πλάκα με τη χρονολογία θεμελίωσης της εκκλησίας σε παλαιογραφία. Η εκκλησία είχε θεμελιωθεί στις 3 Μαΐου 1184 από τον επίσκοπο Αναστάσιο Χρυσάιτη.

Στην ανατολική πλευρά και σαν διακοσμητικό διαχωριστικό στο μεσαίο δίλοβο παράθυρο του ιερού υπάρχει μαρμάρινος κιονόσκος. Στο δεξί παράθυρο του ιερού έχουν τοποθετήσει, σαν πρεβάζι, διακοσμητικό με ρόδακες και δίπλα στο παράθυρο μικρό στρογγυλό διακοσμητικό που παριστάνει δύο αετούς, ο μεγαλύτερος που συμβολίζει τους χριστιανούς, έχει καταβάλει τον ασθενέστερο που συμβολίζει τους ειδωλολάτρες. Παρόμοια σύνθεση, αλλά με λιοντάρια, υπάρχει και στην νότια εξωτερική πλευρά της μονής του Οσίου Λουκά. Τις συνθέσεις αυτές τις χρησιμοποίησε για να εκφραστεί η βυζαντινή διακοσμητική τέχνη κατά την περίοδο της εικονομαχίας, αλλά και μετά την αναστήλωση των εικόνων οι καλλιτέχνες εξακολούθησαν να χρησιμοποιούν αυτά τα μοτίβα στη διακοσμητική με διάφορες μορφές.

ΤΟ 1820 ο περιηγητής CARTWRIGHT ζωγράφισε ένα κομμάτι της Λεβαδείας, τον πίνακα της εικόνας 5.

Εικόνα 5

Οδηγοί για την εντοπισμό του σημείου της θέσης του καλλιτέχνη απ' όπου ζωγράφισε τον πίνακα είναι οι δίσκοι του ρολογιού του πύργου της 'Ωρας.

Στην εικόνα φαίνεται ολόκληρη η θορεινή όψη του δίσκου του ρολογιού και ένα μέρος της δυτικής. Αυτή την οπτική γωνία με τους δύο δίσκους, θορεινού και δυτικού, τη βλέπει κανείς στις αρχές της οδού Αγίου Γεωργίου, απ' όπου κατά τα φαινόμενα ο καλλιτέχνης ζωγράφισε τον πίνακα. Βέβαια ο πύργος με το ρολόι του 'Ελγιν, που απεικονίζεται στον πίνακα, είχε γκρεμιστεί αλλά ο σημερινός πύργος έχει θεμελιωθεί στο χώρο του γκρεμισμένου οπότε οι οπτικές εικόνες του παλιού και του καινούργιου πύργου συμπίπτουν.

Το σχέδιασμα δείχνει πως ήταν η πλατεία της 'Απλας, που σήμερα έχει διαμορφωθεί σε παιδική χαρά, το 1820. Ο καλλιτέχνης προσπαθεί να επισημάνει στο θεατή της εικόνας την ύπαρξη της θρύσης με το νέο ανδρόγυνο που κρατάει τα λαγίγια και στη μέση της εικόνας με τον καβαλλάρη που το μισό άλογο κρύβεται

από το σθητικό της όρυσης που χαλάστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες όταν διαμορφώθηκε η πλατεία.

Στην εικόνα διακρίνονται εκπρόσωποι κάθε κοινωνικής τάξης. Η διαφοροποίηση της ενδυμασίας προέρχεται από την κοινωνική κατάταξη που είχε τις ρίζες της από το Βυζάντιο. Η πρώτη τάξη είχε το δικαίωμα να επιβάλει κυρώσεις στον άνδρα ή στη γυναίκα που θα τολμούσε να ντυθεί ή να στολιστεί με τρόπο που αποτελούσε δικό της προνόμιο. Οι άρχοντες είχαν το δικαίωμα να ντύνονται όπως οι Τούρκοι που απεικονίζονται προς το δεξιό μέρος της εικόνας 5. Φορούσαν φαρδί κόκκινο σκούρο κασιμερένιο μπινιζί γαρνιρισμένο με γούνα, μεταξωτό αιγέ αντερί το καλοκαίρι, μάλλινο το

Εικόνα 6 Άρχοντας Ιωάν. Λογοθέτης DUPRE 1818

χειμώνα, κόκκινα παπούτσια με κίτρινες παντόφλες και στο κεφάλι πανύψηλο καλπάκι. (Εικόνα 6).

Ο αρβανίτης σωματοφύλακας στο δεξιό της εικ. 5, είναι ντυμένος με τη στολή που φορούσαν οι στεριανοί που ασχολία τους ήταν η πολεμική τέχνη. Η αρβανίτικη φουστανέλλα σκέπαζε τα γόνατα ενώ η ελληνική φοριέται πιο κοντή. Η στολή του φουστανελλοφόρου είναι η εξέλιξη της ρωμαϊκής πολεμικής στολής.

Η φουστανέλλα αποτελείται από πολλά τριγωνικά κομμάτια, τα λαγκιόλια, 4-5 λαγκιόλια σχηματίζουν μία μάνα. Όσοι περισσότερες μάνες έχει μία φουστανέλλα, τόσο πιο πλούσια πέφτει. Αποδώ δγγίκε και η παροιμία «αλλουνού του λείπει μάνα και αλλουνού λαγκιόλι». Η ακριβότερη ενδυμασία ήταν η λεγόμενη Σχορδιάνικη, το γιλέκι, η φέρμελη, ο ντουλαμάς (επανωφόρι), τα τουζλούκια (είδος περινημίδων) ήταν από κόκκινη τσόχα και τα κεντούσαν με μετάξι και χρυσό. Η βαρύτιμη φορεσιά, τα ασημοκαπνισμένα άρματα, το δερμάτινο σελάχι κεντημένο κι αυτό με τα σχέδια της φορεσιάς, τα τσαπράζια, στοίχιζαν περίπου 600 γρόσια, όσο και μία μέτρια προίκα της εποχής εκείνης. Για περισσότερη μεγαλοπρέπεια, εκτός από τη φανταχτερή στολή, όσοι είχαν για ασχολία τους την πολεμική τέχνη, ξύριζαν το μπροστινό μέρος του κεφαλιού τους ενώ άφηναν τα υπόλοιπα μαλλιά να πέφτουν στους ώμους. Οι Τούρκοι, οι κοτζαμπάσηδες, οι ιερωμένοι και γενικά οι άνθρωποι της εξουσίας δεν ξύριζαν το κεφάλι και οι περισσότεροι άφηναν γενειάδα.

Το νεαρό ανδρόγυνο που ανηφορίζει με τα λαγίμια από τη φορεσιά δείχνει πως ήταν από την κατώτερη τάξη των ξωτάρηδων. Η φορεσιά τους ήταν προσαρμοσμένη στις ανάγκες της δουλειάς. Ο άνδρας φοράει πουκαμίσια με ενσωματωμένη απομίμηση φουστανέλλας από το ίδιο ύφασμα και ημίπαλτο βαμβάκερο που εσωτερικά το ενίσχυαν με μάλλινο ύφασμα του αργαλειού, άσπρες σκάτσες που τις συγκρατούσαν κάτω από τα γόνατα οι τεγγέδες και στο κεφάλι το φεσάκι. Τη φορεσιά αυτή φορούσαν σαν καθημερινή μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας οι γέροι ξωτάρηδες των ορεινών περιοχών της επαρχίας μας.

Η γυναίκα φοράει μισοφόρι, σάκο και σιγκούνι μακρύ γαρνιρισμένο με γαϊτάνια και στο κεφάλι τα απαραίτητα τσεμπέρια. Την ίδια εποχή η Λιβαδείτισσα αρχόντισσα φορούσε κασιμένιο πα-

νωφόρι με γούνα, δαμάκερό τσεμπέρι με φούντα, πικκάμισο με ντεκολτέ, φαρδιά μεταξωτή ζώνη, μπροκάρ φούστα, θράνες ως τους αστραγάλους και πασούμια (Εικόνα 7). Τα υφάσματα πολυτελείας προέρχονταν κυρίως από την Τεργέστη της Ιταλίας.

Η συνοικία της Κάδης, κατά την συγγένεια των Τούρκων, θα πήρε το όνομα από τον Καδή, τον Τούρκο δικαστή που εκδίκασε τις υποθέσεις σύμφωνα με το ιερό δίκαιο του Ισλάμ και το δικαστήριο ίσως ήταν σ' αυτήν την περιοχή.

Εικόνα 7
Ριγίνα άρχοντος Ιωάν. Λογοθέτη

DUPRE 1818

ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ του αρχείου της μονής του Οσίου Λουκά συμπεριλαμβάνεται και ένα περίεργο έγγραφο το υπ' αριθμ. 105 που αναφέρεται σε αγοραπωλησία των καλογήρων της μονής και ιδιότη

Έ γ γ ρ α φ ο 105

..... παραστάς ἐνώπιον τούτου τοῦ ὀθωμανικοῦ δικαστηρίου ὁ ὀθωμανὸς ὀνόματι Μαχμούδ υἱὸς Αρσιλάν, κάτοικος τῆς πόλεως Λεβαδείας κατὰ τὴν συνοικίαν Βαντάμα, παρόντος τοῦ φέροντος τὸ παρὸν ἔγγραφοι χριστιανοῦ ὀνομαζομένου Νεραυτζου Κουρούπη, ὁμολόγησεν εὐκρινῶς ὅτι, προλαβόντος εἶχε ἀφήσει εἰς τὸν εἰρημένον Ν. Κουρούπη, ὡς ἐνέχυρον 4.370 ἀσπρα ἐκ τοῦ τιμήματος ἀγρῶν τοὺς ὁποίους ἐπώλησεν κανονικῶς πρὸς τοὺς καλογήρους τῆς ἐκκλησίας καλουμένης Ἀστέρι (Στείρι) καὶ ὅτι τανὺν ἔλαθεν ἀπὸ τὸν ἴδιον Ν. Κουρούπη σῶον καὶ ἀνελλειπῆς τὸ ρηθὲν χρηματικὸν ποσόν, ἐξώφλησε τελείως καὶ ὅτι δὲν ἔχει λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ οὐδ' ὀβολόν..... χριστ. ἔτος 1589.

Το παραπάνω έγγραφο μας λέει πως ο Μαχμούδ είχε αφήσει ως ενέχυρο στο Ν. Κουρούπη 4.370 ἀσπρα, δηλαδή ὅσα πήρε ὅταν πούλησε «κανονικῶς» τα χωράφια στους καλογήρους της Μονής και ὅτι του ἐπέστρεψε (ο Κουρούπης στο Μαχμούδ) τα χρήματα. Το περίεργο σ' αὐτὸ τὸ ἔγγραφο εἶναι ὅτι δόθηκαν σαν ενέχυρο χρήματα, εκτός αν ἐγινε λαθεμένη ἐρμηνεῖα τῆς λέξης ενέχυρο ἀπὸ τὸ μεταφραστὴ τοῦ τουρκικοῦ εγγράφου, περίπτωση μάλλον ἀπίθανη.

Στὴν περιφέρεια τῆς Λεβαδείας υπάγεται ἡ γνωστὴ τοποθεσία Κουρούπια, ο Ν. Κουρούπης κατὰ πάσα πιθανότητα, ἦταν κάτοχος αὐτῆς τῆς περιοχῆς. Ο Κουρούπης ἢ ἦταν ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀρχόντων, γιατί ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ιδιώτες μόνο οὗ ἀρχοντες εἶχαν τσιφλίκια και εἶχε περιπέσει σε δυσμένεια ἢ και τὸ πιθανότερο, τὸ 1589 να ἰσχυε νόμος που ὀρίζε τὴν ἔκταση τῆς αγροτικῆς

περιουσίας των αρχόντων οπότε ο Κουρούπης για να περισώσει τα υπάρχοντά του αναγκάζονταν να προσεταιρίζεται Τούρκους εμπιστοσύνης του, όπως στην περίπτωση του υπ' αριθμ. 105 εγγράφου το Μαχμούδ υιόν Αρσιλάν και να τους παρουσιάζει στις τουρκικές αρχές σαν τυπικούς κατόχους της περιουσίας του.

Όταν πουλήθηκαν τα χωράφια στους καλογήρους της Μονής το αντίτιμο των χωραφιών, τα 4.370 άσπρα θα μετρήθηκαν στον πραγματικό κάτοχο των χωραφιών τον Ν. Κουρούπη (το ενέχυρο) και για να ταχτοποιήσουν τους λογαριασμούς τους ο Μαχμούδ και ο Κουρούπης και γραφειοκρατικά σκάρωσαν το υπ' αριθμ. 105 έγγραφο.

Από το έγγραφο αυτό, που είναι γραμμένο στα ελληνικά, προκύπτει ότι ο Μαχμούδ και ο Κουρούπης, οι οποίοι είναι οι πραγματικοί κάτοχοι των χωραφιών, έχουν πουλήσει τα χωράφια στους καλογήρους της Μονής και το αντίτιμο των χωραφιών, τα 4.370 άσπρα, θα μετρηθούν στον Ν. Κουρούπη, το ενέχυρο, και για να ταχτοποιήσουν τους λογαριασμούς τους ο Μαχμούδ και ο Κουρούπης και γραφειοκρατικά σκάρωσαν το υπ' αριθμ. 105 έγγραφο.

Από το έγγραφο αυτό προκύπτει ότι ο Μαχμούδ και ο Κουρούπης, οι οποίοι είναι οι πραγματικοί κάτοχοι των χωραφιών, έχουν πουλήσει τα χωράφια στους καλογήρους της Μονής και το αντίτιμο των χωραφιών, τα 4.370 άσπρα, θα μετρηθούν στον Ν. Κουρούπη, το ενέχυρο, και για να ταχτοποιήσουν τους λογαριασμούς τους ο Μαχμούδ και ο Κουρούπης και γραφειοκρατικά σκάρωσαν το υπ' αριθμ. 105 έγγραφο.

Από το έγγραφο αυτό προκύπτει ότι ο Μαχμούδ και ο Κουρούπης, οι οποίοι είναι οι πραγματικοί κάτοχοι των χωραφιών, έχουν πουλήσει τα χωράφια στους καλογήρους της Μονής και το αντίτιμο των χωραφιών, τα 4.370 άσπρα, θα μετρηθούν στον Ν. Κουρούπη, το ενέχυρο, και για να ταχτοποιήσουν τους λογαριασμούς τους ο Μαχμούδ και ο Κουρούπης και γραφειοκρατικά σκάρωσαν το υπ' αριθμ. 105 έγγραφο.

Αγώνες για την επιδίωξη

ΕΞΗ ΧΡΟΝΙΑ μετά την απελευθέρωση, το 1835, ο αποδεκατισμένος πληθυσμός της Λιβαδειάς, μόλις τρεις χιλιάδες κάτοικοι, αγωνίζεται να επιδιώσει μέσα στην κατεστραμμένη πολιτεία. Πολλοί ζητούσαν να οριστεί σχέδιο πόλης, μερικοί είχαν τη γρήγομη ότι η πόλη έπρεπε να επεκταθεί αλλά τα καινούργια σπίτια να τα έχτιζαν στους λόφους που είναι τώρα το Πέρα Χωριό γιατί το κλίμα στη Λιβαδειά ήταν υγρό και τους πυρετούς από την ελονοτία του Αυγούστου - Σεπτεμβρίου τους απέδιδαν στον αέρα που κατέβαινε από τα βουνά. Κανένα αξιόλογο κτίριο δεν υπήρχε στην πόλη, όλα χτίστηκαν διασπαστικά για να προφτάσουν τις επιτακτικές στεγαστικές ανάγκες, τα καλύτερα σπίτια ήταν του Γεωργαντά και του Δουβουνιώτη.

Η επικοινωνία με τα περίχωρα γίνονταν κατά περίπτωση και ο Έπαρχος περίμενε πότε θα έρθουν από τα χωριά για να κοινοποιήσει τις διαταγές στους κοινοτάρχες. Λειτουργούσε και αλληλοδιδασκατικό σχολείο αλλά δεν ήταν ικανοποιημένοι από την απόδοσή του. Το ταχυδρομείο ήταν μάλλον βραδυδρομείο, πολλές φορές περίμεναν και έξη μέρες για να φανεί ο ταχυδρόμος από την Αθήνα. Μετά την Επανάσταση δεν θα είχε γίνει κανένα έργο πάνω στις κυριότερες οδικές αρτηρίες της Ελλάδας γιατί ο αλλοτινός συνεργάτης του Καποδίστρια γεωπόνος Γρ. Παλαιολόγος έβρισκε πως ήταν αναγκαίο να διορθωθούν και να πλατυνθούν λίγο οι δρόμοι για να μπορούν τουλάχιστον να περάσουν εύκολα δύο φορτωμένα ζώα όταν αντικρίζονται και να μη κινδυνεύουν και αυτοί οι αγαθάτες των.

Το 1870 η κατάσταση του οδικού δικτύου ήταν το ίδιο απελπιστική, στους στενούς και χαλασμένους δρόμους δεν ήταν δυνατόν να κυκλοφορήσουν κάρα, με αποτέλεσμα οι μεταφορές να γίνονται, όπως και την εποχή της τουρκοκρατίας, με παραδάνια. Το υψηλό κόστος της μεταφοράς επιβάρυνε την τιμή των προϊόντων με αποτέλεσμα να ακριβαίνει η ζωή.

«Παρατηρώ —έγραφε ο Ι. Σούτσος— ότι ενώ σήμερα πληρώνουμε 8 έως 10 λεπτά για να μεταφέρουμε βάρος μίας οκάς από την Αθήνα στη Λιβαδειά τα έξοδα για το ίδιο βάρος μας στοιχίζουν από το Λίβερπουλ της Αγγλίας ως τον Πειραιά 3,5 λεπτά».

Στα χωριά του κάμπου που τα νότιζε η υγρασία της λίμνης της Κωπαΐδας, ακόμα και οι ευπορότεροι ζούσαν μέσα σε σπίτια με πλήθες ή και σε καλύδες από καλάμια επιχρισμένα με λάσπη. Μαθημένοι να ζουν με λιτότητα προτιμούσαν τις παραγωγικές επενδύσεις. Επειδή σε κανένα χωριό δεν υπήρχε γιατρός, ένα είδος ιατρικής εξασκούσαν οι παπάδες που διάβαζαν ευχές στους αρρώστους δια πάσαν νόσον. Η γηπιακή θνησιμότητα είχε τρομακτικές διαστάσεις και τα μικρά παιδιά σε αναλογία με τις γεννήσεις ήταν πολύ λίγα.

Στους κυβερνητικούς παράγοντες που περνούσαν κατά καιρούς από τη Λιβαδειά προβάλλονταν τα προβλήματα της περιοχής και προτεινόταν από τους ντόπιους λύσεις. Ιδιαίτερα επισημαίνονταν η αξιοποίηση, με δημόσια έργα, της λίμνης Κωπαΐδας που κατά την εκτίμησή των θα μεταβάλλονταν σε Μισίρι (κοιλιάδα του Νείλου) αν η κυβέρνηση αποφάσιζε να ανοίξει μεγαλύτερη διέξοδο για να φεύγουν τα νερά και υπόσχονταν να βοηθήσουν με όλες τους τις δυνάμεις σ' αυτό το έργο. Παραπονιόνταν ότι το κακό χρόνο με το χρόνο μεγάλωνε γιατί δεν γίνονταν καμμία συντήρηση των οχετών με αποτέλεσμα τα νερά να κερδίζουν όλο και περισσότερο έδαφος και να κατακλύζουν όλο και περισσότερα χωράφια και αμπέλια. Από τους 20 οχετούς που υπήρχαν άλλοτε είχε απομείνει μόνο ένας και τόνιζαν πως αν έφραζε και αυτός η πλημμύρα θα έφτανε μέχρι τους πρόποδες του Παρνασσού. Οι αγρότες της Λιβαδειάς θεβαίωναν ότι πριν 50 χρόνια τα έλη της λίμνης απείχαν από την πόλη περισσότερο από πέντε χιλιόμετρα.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ της Λιβαδειάς όπως και κατά την προεπαναστατική περίοδο, στηρίζονταν στη γεωργία, την κτηνοτροφία, την εμπορία γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και σε μία μικρή μεταποιητική βιοτεχνία. Ο Λιβαδεΐτης αγρότης και μετά την απελευθέρωση εξακολούθησε να δουλεύει σχεδόν με τους ίδιους όρους που δούλευε και στον καιρό της τουρκοκρατίας, μόνο που είχε γλιτώσει το χαράτσι. Εκτός από την μικροϊδιοκτησία το μεγαλύτερο μέρος της γης εξακολούθησε να ανήκει στα μοναστήρια, στους προεστούς της τουρκοκρατίας και στο κράτος με αποτέλεσμα στους δέκα αγρότες οι εννιά να είναι σχεδόν ακτήμονες.

Τα κρατικά κτήματα λέγονταν Εθνικά και ήταν τα πρώην τουρκικά τιμάρια. Όμως ένα μέρος από τα ευφορότερα εθνικά είχαν δεσμευτεί από τους ξένους δανειστές της χώρας μας. Το κράτος φορολογούσε τα ιδιωτικά κτήματα με το σύστημα της δεκάτης και νοίκιαζε τα εθνικά με γεώμορο 30% αρχικά αλλά τα επόμενα χρόνια μείωσε το γεώμορο σε 25%.

Τα εισοδήματα του φόρου της δεκάτης πουλιόνταν με πλειστηριασμό, ο αγοραστής της δεκάτης έπρεπε να πληρώσει αμέσως το 1/3 του ποσού που είχε κατακυρωθεί και το υπόλοιπο ποσό από τον Ιούλιο ως τον Οκτώβρη. Οι πλειστηριασμοί της δεκάτης γίνονταν κάθε Μάρτη.

Το ενδιαφέρον των αγοραστών του φόρου της δεκάτης συγκεντρώνονταν στις εύφορες περιοχές και οι ενδιαφερόμενοι κεφαλαιούχοι σχημάτιζαν εταιρεία για να μην έχουν ανταγωνιστές και ανεβαίνουν οι τιμές των πλειστηριασμών. Με τον τρόπο αυτό τα οργανωμένα συμφέροντα των κεφαλαιούχων κατόρθωναν να συγχρημάτουν χαμηλές τις προσφορές. Κανένας αγρότης δεν μπορούσε να αγωνιστεί ή να τρυγήσει αν δεν του είχε ορίσει ο αγοραστής των φόρων της δεκάτης την ημερομηνία και πολλές φορές μέρος της σοδειάς των μικροκαλλιεργητών καταστρέφονταν επειδή ο εκτιμητής αργούσε να κάνει τον έλεγχο. Επιπλέον ήταν υποχρεωμένος ο αγρότης να μεταφέρει δωρεάν μέχρι τις αποθήκες του αγοραστή της δεκάτης το φορτίο με το προϊόν του φόρου μέχρι και πέντε ώρες

δρόμο. Το κλέψιμο στο ζύγι από τους συνεργάτες του αγοραστή της δεκάτης ήταν κανόνας.

Επειδή το φορολογικό σύστημα της δεκάτης απέδιδε ελάχιστα στο Δημόσιο Ταμείο ο Καποδίστριας αύξησε τα τέλη εξαγωγής σε 6% και της εισαγωγής σε 10% προς μεγάλη δυσανεμία των εμπόρων που τον καιρό της τουρκοκρατίας πλήρωναν για θαλαμούς 5%. Για τον φτωχό αγρότη ήταν ένα οικονομικό πλήγμα που δύσκολα μπορούσε να το ξεπεράσει αν του τύχαινε να ψοφήσει άλογο ή όβδι. Καθώς δεν υπήρχαν κρατικά πιστωτικά ιδρύματα, για να αποκτήσουν άλλο ζώο αναγκάζονταν να δανειζονται από ιδιώτες με τόκο 50 - 100%. Η δανειοδότηση των αγροτών από την Εθνική Τράπεζα άρχισε από το 1861 αλλά τα χρηρηγούμενα δάνεια έπρεπε να εξοφληθούν μέσα σ' ένα χρόνο και ήταν υψηλότερα 8% (το μήνα). Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσε ο αγρότης για να καλλιεργήσει ήταν όμοια με τα εργαλεία της εποχής του Ησιόδου και τα άροτρα μόλις κατόρθωναν να αυλακώσουν το έδαφος λίγα μόνο εκατοστά. Τα ξηρικά έμεναν για αγρανάπαυση δύο και τρία χρόνια μετά από κάθε συγκομιδή, πολλά ξηρικά θα μπορούσαν να αρδευτούν από τα κοντινά ποτάμια αλλά από έλλειψη μέσων και ειδικευμένου προσωπικού τα νερά έφευγαν ανεκμετάλλευτα.

Με χρήματα που διέθεσε ο Ελβετός Ευνάρδος ο Καποδίστριας ίδρυσε τη Γεωργική Σχολή Τίρυνθας. Στην προσπάθειά του να αντικαταστήσει το Ησιόδειο άροτρο με άροτρο βελγικού τύπου απευθύνεται με γράμμα του στον Ευνάρδο και έφτασε στο σημείο ο Καποδίστριας να ανακηρύξει «πατέρας της ευτυχίας του τόπου τούτου» εκείνους που θα έστελναν δύο άροτρα βελγικού τύπου και έναν ειδικό για να δείξει στους Έλληνες τον τρόπο επιδιόρθωσης σε περίπτωση βλάβης.

Βέβαια ο Καποδίστριας ενδιαφέρθηκε για την ανάπτυξη της γεωργίας αλλά στο ζωτικότερο θέμα των αγροτών, τη διανομή της εθνικής γης, δεν έδωσε ή δεν πρόλαβε να δώσει λύση αν και είχε αναλάβει υποχρέωση από προγενέστερο νόμο του Βουλευτικού που προέβλεπε τη διανομή της εθνικής γης στους αγωνιστές της Επανάστασης.

Δύο μήνες πριν δολοφονηθεί, γράφει στα απομνημονεύματά του ο Γ. Τερτσέτης, ο Καποδίστριας προσκάλεσε διάφορους γερου-

σιαστές για να τους παρακινήσει να φέρουν σε τέλος μερικά νομοσχέδια που τους είχε αναθέσει να επεξεργαστούν, ανάμεσα σ' αυτά ήταν και το νομοσχέδιο «περί διανομής γης», κρατούσε στα χέρια του μια εφημερίδα ξένη και τους είπε.

«Ένα άρθρο περί Μπολιθάρ (νοτιοαμερικανός επαναστάτης) μου έδωσε αιτίαν να σας κράξω. Οκνεύετε εις το νομοσχέδιον περί διανομής γης, διότι δεν θέλετε την διανομήν όπως την έχω, διότι δεν αγαπάτε την ισότητα, θέλετε την διανομήν να κατεβαίνει από τους μεγάλους εις τους μικρούς, ενώ το σχέδιόν μου αποβλέπει τώρα εις τους μικρούς, θα έρθει και η δική σας αρχάδα. Ένεργείτε, ενεργείτε όσον είμαι ζωντανός. Ημπορεί να έλθετε μίαν ημέραν και να με θρείτε κρύο κουφάρι, θα έλθει άλλος με τον οποίον δεν θα έχετε την ευκολίαν να εξηγησθε καθώς με εμένα. εις αυτόν θέλω σας παραδώσω ως ελεύθερα και λογικά όντα, τούτέστιν ιδιοκτήτας».

Η διανομή της εθνικής γης στους αγρότες έγινε με το νόμο της 26ης Μαΐου 1835 με την ευκαιρία της ενγλικίωσης του Όθωνα. Σύμφωνα με τον νόμο κάθε Έλληνας είχε το δικαίωμα να πάρει δάνειο 2.000 δραχμές από το κράτος εξοφλητέο τοκοχρεωλυτικά με 5% σε 36 χρόνια και να αποκτήσει γη από τα εθνικά κτήματα, η αγορά των κτημάτων κατακυρώνονταν στους αγοραστές με δημοπρασία.

Με άλλο νόμο της 1ης Ιανουαρίου 1838 στις δημοπρασίες για την απόκτηση εθνικής γης γίνονταν δεκτά και φορολογικά γραμμάτια. Την ενεργό φάλαγγα συγκροτούσαν απόμαχοι, στρατιώτες και υπαξιωματικοί, του Ταχτικού Στρατού της Επανάστασης και οι φαλαγγίτες προσέφεραν βοηθητικές στρατιωτικές υπηρεσίες. Το κράτος παραχωρούσε στους φαλαγγίτες εθνικά κτήματα ίσης αξίας με το πεντάπλάσιο του ετήσιου μισθού τους αφού πρώτα υπόγραφαν παραίτηση από το δικαίωμα της μισθοδοσίας τους για πέντε χρόνια και μετά θα έπαιρναν έναντι κάποιο μικρό ποσοστό από την σύνταξή τους. Τα περισσότερα χωράφια που έχουν σήμερα οι Λιβαδείτες είχαν αγοραστεί με τις διευκολύνσεις των δύο παραπάνω νόμων.

Ο ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΟΣ αγώνας της Επανάστασης και η αναρχία είχαν καταστρεπτικές συνέπειες για την οικονομία της Ελλάδας και το νεοσύστατο ελληνικό κράτος αναγκάζονταν να δανειοδοτείται από τραπεζίτες του εξωτερικού, αλλά η οικονομική εξάρτηση από το ξένο κεφάλαιο είχε σαν αποτέλεσμα και την πολιτική εξάρτηση.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων για την προώθηση των συμφερόντων τους στη μικρή Ελλάδα είχε αντίκτυπο και στη διαμόρφωση των πολιτικών κομμάτων της χώρας. Ο πολιτικός κόσμος ήταν μοιρασμένος σε τρία κόμματα το Αγγλικό με πρόεδρο το Μαυροκορδάτο, το Γαλλικό με τον Κωλέττη και το Ρωσικό με τον Ανδρέα Μεταξά.

Για το παιγνίδι που παίζονταν στα διπλωματικά παρασκήνια δίνει μία ιδέα και η έκθεση προς το Υπουργείο των Εξωτερικών της Γαλλίας του Γάλλου διπλωμάτη PISCATORI το 1841 με θέμα την πολιτική κατάσταση στη Στερεά Ελλάδα που την είχε επισκεφτεί πριν συντάξει την έκθεση. Η περιοδεία αυτή, απ' ό,τι δείχνει το περιεχόμενο της έκθεσης, απέβλεπε στην αναζήτηση Στερεοελλαδικών πολιτικών για την ενίσχυση της ομάδας της γαλλικής επιρροής και στην αξιολόγηση του δυναμικού της αντίπαλης ομάδας αγγλικής επιρροής. Πέρασε και από τη Λιβαδειά, από τους πολιτικούς της επαρχίας δεν έβρινε κανέναν αξιόλογο για να τον προωθήσει. Κατά ένα περίεργο συλλογισμό ο PISCATORI θεωρούσε σαν ανασταλτικό παράγοντα στην ανάδειξη των πολιτικών μετριστητών της επαρχίας Λιβαδειάς, την έντονη προσωπικότητα των στρατιωτικών της περιοχής.

«Η επαρχία αυτή —έγραφε— ουδέποτε και ουδένα είχε πολιτικών άνδρα. Μέχρι του έτους 1833 οι κ.κ. Λάμπρος Νάκος και Αδάμ Λούκας κατηύθυναν την δημοσίαν γνώμη. Ο τελευταίος αντιπροσώπευε την Βοιωτίαν εις πολλές εθνοσυνελεύσεις αλλά η στρατιωτική επιρροή του Οδυσσέως (Ανδρού-

του), του Γκούρα και του Βάσου (Μαυρουδουνιώτη) ουδέποτε επέτρεψαν εις τους πολιτικούς άνδρας να ευρεθούν εις την πρώτην γραμμήν. Ο κ. Λάμπρος Νάκος, όστις ήτο αφισιωμένος εις τον πρόεδρον, θύμα των ανοησιών του κόμματός του (Ρωσικό κόμμα), υπεχρεώθη να εγκαταλείψει την πατρίδα του και απεσύρθη εις Αθήνας. Δύο νέοι άνδρες επιζητούν να καταστούν τοπικοί κομματικοί παράγοντες αλλά η επιρροή των μέχρι σήμερα δεν είναι σοβαρά. Ο κ. Γεωργαντάς διαρκώς προσδίδπων προς το Ρωσικόν κόμμα, δεν αναμένει ειμή δεδαίαν προστασίαν δια να συνδεθεί με το Συνταγματικόν (το κόμμα του Κωλέττη). Είναι ο πλουσιότερος ιδιοκτήτης της Λεβαδειάς.»

Οι ληστές

ΟΙ ΠΕΡΙΟΧΕΣ της Λιβαδειάς, Χαλκίδας, Αττικής, μαστιζόνταν από ληστρικές συμμορίες και ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει το Ελληνικό κράτος ήταν η καταδίωξη και η πάταξη της ληστείας που είχε πάρει απειλητικές διαστάσεις όταν οι Βαυαροί το 1833 ανασύνταξαν τα Άταχτα Στρατεύματα του αγώνα.

Κατά το νόμο του 1833, όσοι είχαν καταταγεί στα Άταχτα Στρατεύματα από τη 1 Δεκεμβρίου 1831 και μετά, απολύονταν. Ο νόμος έπληττε κυρίως όσους προέρχονταν από τουρκοκρατούμενες περιοχές που ξαφνικά έμειναν χωρίς οικονομικούς πόρους. Ο Βαυαρικός στρατός, που ήρθε μαζί με τον Όθωνα για να επιβάλει την τάξη, το 1834 ήταν 5.000 άνδρες. Οι Βαυαροί είχαν καταλάβει τις κυριότερες θέσεις στον ελληνικό στρατό για πέντε χρόνια.

Για την καταδίωξη της ληστείας συγκροτήθηκαν κατά καιρούς τάγματα Οροφυλακής, Εθνοφυλακής, Ακροβολιστών, Χωροφυλακής και τέθηκαν σε ισχύ νόμοι που όριζαν τα εγκλήματα της ληστείας και καθόριζαν την κλίμακα των ποινών, όμως η ληστεία με εξάρσεις ή υφέσεις παρέμενε ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της χώρας. Την κατάσταση επιδείνωνε η πολιτική διαφθορά, η φτώχεια των Ελλήνων, ο νόμος «περί στρατιωτικής θητείας» του 1837 που ήταν διατυπωμένος κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι ισχυρότεροι σε μέσα να τον χρησιμοποιούν για δικό τους όφελος.

Κατά τις διατάξεις του νόμου στην αρχή κάθε χρόνου η δημοτική αρχή ετοίμαζε τον κατάλογο των στρατευσίμων. Η στρατιωτική θητεία διαρκούσε τέσσερα χρόνια και η επιλογή των στρατευσίμων γίνονταν με κλήρωση. Ο ρυθμός των κληρωτών ήταν ανάλογος με τον πληθυσμό του κάθε δήμου αλλά πάντοτε ήταν μικρότερος από τον συνολικό αριθμό των υποψηφίων για στράτευση. Το μέτρο αυτό έδινε τη δυνατότητα στο Δήμαρχο, που είχε και την επιμέλεια της κλήρωσης, σε κάθε είδους αυθαιρέσιες για πλουτισμό ή κομματικό όφελος γιατί μπορούσε εύκολα να απαλλάξει τους μεν και να κληρώσει τους δε.

Άλλο μέτρο του ίδιου νόμου, που ευνοούσε τους ευκατάστατους, ήταν η δυνατότητα κάθε κληρωτού να απαλλαγεί από την υποχρέωση της στρατιωτικής του θητείας αρκεί να παρουσίαζε στις δημοτικές αρχές τον αντικαταστάτη του.

Στο Ζεμενό τον Ιούλιο του 1856 διαδραματίστηκε η πιο εντυπωσιακή επιτυχία των καταδιωκτικών αρχών. Αργηγός του καταδιωκτικού αποσπάσματος ήταν ο Ανθυπασπιστής Ιωάν. Μέγας που σκοτώθηκε στη συμπλοκή. Ο Μέγας αρχικά ήταν ληστής στη συμμορία του λήσταρχου Νταβέλης, όμως για προσωπικούς λόγους απεχώρησε από τη συμμορία κατάφερε να του χορηγηθεί αμνηστία και κατατάχτηκε στα καταδιωκτικά αποσπάσματα της περιοχής Λιβαδειάς.

Ο λήσταρχος Νταβέλης ήταν από το Στείρι και λυμαινόταν κυρίως τις περιοχές Αττικής και Μεγαρίδας, με τις συμμορίες που λυμαινόταν τη Βοιωτία συνεργάζονταν περιστασιακά σε επικίνδυνες και τολμηρές επιχειρήσεις.

Στη συμπλοκή του Ζεμενού εξοντώθηκαν 18 ληστές, επιτόπου σκοτώθηκαν ο Νταβέλης, Μπελούλιας ή Κακαράνης από το Κυριάκι, ο Ζαφείρης, ο Φουντούκης από τη Δεσφίνα και άλλοι.

Σημαντικό ρόλο στη συντήρηση των ληστών έπαιξαν και οι νομάδες κτηνοτρόφοι. Ορισμένοι κτηνοτρόφοι, με το αζημίωτο, τους προμήθευαν όπλα, πυρομαχικά, τρόφιμα, κλεπταποδόχους και προστατές κάθε λογής.

Το κύκλωμα των ληστοτρόφων της περιοχής Λιβαδειάς αποκαλύπτεται στα πρακτικά της ανάκρισης του ληστή Παλιουράκη που ανήκε στη συμμορία Καλαμπάλικη. Η συμμορία αυτή είχε απαγάγει τα δύο παιδιά και το γαμπρό του βουλευτή Ευβοίας Βουδούρη και πάνω σ' αυτή την υπόθεση ανακρίνονταν ο Παλιουράκης απ' ό τις αρχές της Λιβαδειάς.

Έν Λεβαδείη τῆ 22 Μαρτίου 1856

Ἐξέτασις τοῦ ληστή Παλιουράκη γενομένης ἐνώπιον τοῦ
μοιράρχου Βοιωτίας Βακάλογλου, τοῦ εἰρηνοδίκου Λεβαδειάς

Α. Στασινοπούλου, παρόντος και του γραμματέως του ειρηνοδικείου Λεβαδείας Α. Σακελλαροπούλου εν τη οικία Γ. Λουκίδη, (στο χώρο που σήμερα είναι το κτίριο «Εστία Μητέρας»).

«..... εδῶ εἰς Λεβάδειαν πρὶν χωριστοῦμεν μᾶς ἔφεραν μπαρούτια, τζαρούγια, λουκούμια καὶ ἄ,τι ἄλλο ἠθέλαμεν, ποῖος τὰ ἔφερνεν ὅμως δὲν γνωρίζω διότι δὲν εἶδον. Τὰ περισσότερα δὲ ψῶνια τὰ ἐκάμαμεν ἐδῶ εἰς Λεβάδειαν πάντοτε.

Τρεῖς ἡμέρας πρὶν ἀπολυθῶσιν οἱ σκλάβοι: (οἱ συγγενεῖς του Βουδούρη) ἐπήγαμεν ἓνα θράδου εἰς τὸ χωρίον Σούρπη καὶ ἐκεῖ καθίσαντες ὅλοι ἡμεῖς ἔξω τοῦ χωρίου, ἐπήγαγον τρεῖς λησταὶ εἰς τὰ σπίτια καὶ ἐπῆραν ψωμί καὶ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον ἐπέστρεψαν ὅπου εἴμεθα ἡμεῖς καὶ ἦλθον μαζί των καὶ δύο - τρεῖς χωρικοὶ μὲ τὸ ψωμί καὶ αὐτοὶ θὰ ἦταν οἱ Καλομοιραῖοι διότι ἦταν φίλοι τοῦ Κακαράπη καὶ ἐλημεριάσαμεν ὡς πρῶτὸν ὅτε μᾶς εὔρον οἱ στρατιῶται καὶ ἐπολεμήσαμεν μὲ αὐτοὺς ὡς τὸ δειλινὸν πού ἐφύγαμεν. Τὸ θράδου δε κατέθημεν πάλι κάτω καὶ ἐπῆραμεν τροφὰς ἀπὸ τοὺς καρδουνόβλαχους Μπακολουκαίους ὅπου καὶ περίξ τῶν πομινιστῶσεων τοὺς ἐλημεριάσαμεν. Κοντὰ δὲ ἐκεῖ ἦταν καὶ οἱ αἰχμάλωτοι. Τὸ μέρος ὠρισμένως δὲν γνωρίζω γὰρ σὰς τὸ ὀνομάσω ἀλλὰ ἀνὸ ὑπάγω ἐκεῖ σὰς δείχνω τὰ κονάκια πού ἦταν οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ ὅποια ἦταν πλησίον τῶν κονακίων τοῦ Νταλιάνη..... ἐκινήσαμεν τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλώτων ἀπὸ τὰ κονάκια τοῦ Νταλιάνη διευθυνόμενοι πρὸς τὴν Ἄττικὴν ὅταν μεταβαίναμεν ἡκουσα ἡμέραν τινα τοὺς μπουλουχτσηδες μας (λήσταρχους) λέγοντας ὅτι εἰς τὴν Ἄττικὴν ἐμελλον γὰρ συγκεντρωθῶσιν ἅπασαι αἱ συμμορίαι, αἵτινες μὲ τὸν αὐτόθι εὐρισκόμενον Νταβέλην ἐσυμποσοῦντο εἰς 150 περίπου καὶ γὰρ πιάσουν κανένα Φράγγον Ἄγγλογάλλον σημαντικὸν εἰς Ἀθήνας καὶ δι' ἐκείνου γὰρ τύχου ἀμνηστείας.....»

Ὁ μοίραρχος
Βακάλογλου

Ὁ ειρηνοδίκης
Α. Στασινόπουλος

Άλλη ληστεία, που είχε κάνει πολύ θόρυβο, έγινε μέσα στη Λιβαδειά με θύμα τον πολιτευτή Φίλιωνα Ιωάν. Φίλιωνος. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1870 ο Φίλιων Φίλιωνος είχε έρθει στη Λιβαδειά για ιδιωτικές του υποθέσεις, ενώ έτρωγε στις 7 ή ώρα το βράδυ στο σπίτι του πολιτικού του συνεργάτη Α. Λεοναρδίδη που ήταν επί των σημερινών οδών Γεωργαντά — Χριστοδούλου — Πεσσόντων Μαχητών, μπήκαν στο σπίτι πέντε ένοπλοι ληστές και αιχμαλώτισαν το Φίλιωνα και το Λεοναρδίδη. Οι ληστές πυροβολώντας στον αέρα διέφυγαν μέσα από τον κεντρικό δρόμο που εκείνη την ώρα ήταν γεμάτος κόσμο.

Για την καταδίωξη των ληστών κινήθηκαν αποσπάσματα χωροφυλακής προς τη Λακρίδα, εκεί συγκρούστηκαν, στη συμπλοκή σκοτώθηκαν και τρεις χωροφύλακες αλλά οι ληστές διέφυγαν. Ο Φίλιωνος και ο Λεοναρδίδης απελευθερώθηκαν ύστερα από 22 μέρες αφού μετρήθηκαν λύτρα 60.000 δραχμές για το Φίλιωνα και 10.000 για το Λεοναρδίδη.

Μετά από χρόνια παρουσιάστηκε στο γιο του Φίλ. Ιωάν. Φίλιωνος, τον Κωνσταντίνο Φίλιωνα, που εκτελούσε χρέη Γενικού Επιμελητή της Βασιλικής Χορηγίας, ένας άγνωστος ηλικιωμένος άνδρας που ζητούσε κάποιον ρουσφέτι, του αυτοσυστήθηκε χαμογελαστά λέγοντας :

— Κυρ - Φίλο (έτσι έλεγαν οι Βοιωτοί το Φίλιωνα) είμαι βλέπεις ένα από τα παλληκάρια που έπιασαν τον πατέρα σου εδώ και σαράντα χρόνια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Ανώνυμου : «Ελληνική Νομαρχία». Επιμέλεια
Γ. Βαλέτα
- 2) Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους
- 3) D' EICHTHAL C. : Η Ελλάς του 1833 — 35
- 4) Βουρνά Τ. : Η ιστορία της νεώτερης Ελλάδας
- 5) Γαζή Γ. : Λεξικόν επαναστάσεως
- 6) Γιαννακοπούλου Ι. : Η διοικητική οργάνωση της Σ. Ελλά-
δος κατά την Τουρκοκρατία
- 7) Γιαννακοπούλου Ι. : Περιήγησις Εθλιά Τσελεπή
- 8) Ζωγράφου Δ. : Ιστορία Ελληνικής γεωργίας
- 9) Καλλιγά Π. : Θάνος Βέλκας
- 10) Καμπούρογλου Δ. : Η ιστορία των Αθηνών
- 11) Κλειώση Χρ. : Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης
- 12) Κόκκινου Δ. : Η Ελληνική Επανάσταση
- 13) Κονόμου Ντ. : Ανέκδοτος αλληλογραφία Ι. Καπο-
δίστρια
- 14) Κολιόπουλου Ι. : Λησταί
- 15) Κουμαριανού Αικατ. : Ο τύπος του αγώνα 1821 - 1827
- 16) Κουτσουνίκα Λαμπρ. : Γενική ιστορία της Ελληνικής Ε-
παναστάσεως
- 17) Κραβατογιάννης Δρ. : Δέκα ανέκδοτα έγγραφα της
Τουρκοκρατίας
- 18) Κρέμου Γεωργ. : Φωκικά
- 19) Μέρτζιος Κων. : Ειδήσεις περί της Στερεάς Ελλάδος
εκ των αρχείων της Βενετίας
- 20) Μπωζούρ Φελίξ : Πίνακας του εμπορίου της Ελλάδος
στην Τουρκοκρατία

- 21) Παπαγαρυφάλλου Π. : Η διάρθρωση της αγροτικής οικονομίας πριν και μετά την Επανάσταση του 1821
- 22) Παπαδόπουλου Κάρπου : Οδ. Ανδρούτσος και Γ. Βαρνακιώτης αναμνήσεις Αντ. Γεωργαντά. Επιμέλεια Εμ. Πρωτοψάλτη
- 23) Πούλου Ι. : Πολιτικά της Στ. Ελλάδος επί Όθωνος
- 24) Σάθα Κων. : Τουρκοκρατούμενη Ελλάς 1453 — 1821
- 25) Σιμόπουλου Κυρ. : Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα
- 26) Τερτσέτη Γ. : Άπαντα
- 27) FAURIEL C. : Ελληνικά δημοτικά τραγούδια
- 28) Φίλωνος Φιλ. : Ρομαντικά ιστορικά της εποχής του Όθωνος
- 29) Ψαλλίδα Αθ. : Η ιστορία του Αλή πασά

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελίδα 3
Η ΛΙΒΑΔΕΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ	» 5
ΣΥΓΝΟΙΚΙΕΣ ΤΗΣ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ	
Συνοικία Γαζή Ομέρ βέη	» 20
Απάνω Παζάρι	» 28
Παναγία η Ελεούσα	» 32
Σταροπάζαρο, Ταμπάχνα	» 37
Συνοικία Μεδλάνα	» 39
Λάμπρος Κατσώνης	» 46
Ανδρούτσος (πατέρας)	» 52
Συνοικία Μουσταφά Βοϊβόνδα	» 54
Οδυσσεάς Ανδρούτσος (γιος)	» 62
Άγιος Δημήτριος	» 66
Συνοικία Μουσλιχουλτίν	» 69
Άγιος Νικόλαος, Αγία Παρασκευή	» 73
Αγιάννα	» 75
Κάδη	» 76
Κουρούπια	» 80
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	
Αγώνες για την επιβίωση	» 82
Αγροτική ζωή	» 84
Πολιτική κατάσταση	» 87
Οι ληστές	» 89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	» 93

Το βιβλίο διατίθεται δωρεάν
σαν μια μικρή προσφορά
στην πόλη
που γεννήθηκε και μεγάλωσε.

ΑΙΜΙΛΙΑ Α. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥ - ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΗ

Το βιβλίο τυπώθηκε τον Μάρτιο 1988
στο τυπογραφείο Δ. Γκαντήραγα, Γερανίου 7, τηλ. 52.44.309
στοιχειοθεσία - σελιδοποίηση
Δημ. Ευαγγ. Κασιούμης, Γερανίου 7 — τηλέφ. 52.20.597

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Αεβρούσας